

SCO RAPPORT₁₉₈

*ARBEIDSMARKT EN
CURRICULUM ECONOMIE*

Ben Wilbrink

augustus 1989

Stichting Centrum voor
Onderwijsonderzoek van de
Universiteit van Amsterdam

INHOUD

Voorwoord

KORTE SAMENVATTING

1 PROBLEEMSTELLING

- 1.1 doel van het onderzoek
- 1.2 aard en belang
- 1.3 aanpak
- 1.4 onderwijsaanbod en kwalificatievraag

2 BESTANDSBESCHRIJVING

- 2.1 steekproef en respons
- 2.2 doctoraalexamen economie of andere opleiding
- 2.3 het jaar waarin het examen economie is behaald
- 2.4 biografische kenmerken
- 2.5 opleiding

3 VAKKENPAKKET

- 3.1 afstudeerrichting
- 3.2 hoofd- en keuzevakken

4 FUNCTIES

- 4.1 specifiek economisch karakter
- 4.2 voorganger en opvolger in huidige functie
- 4.3 functies en inhouden
- 4.4 arbeidsvelden en verwerving van functies

5 ALGEMENE FUNCTIEKWALIFICATIES

- 5.1 technieken, vaardigheden en eigenschappen
- 5.2 de wetenschappelijke status van deze algemene
vaardigheden en persoonlijke eigenschappen

6 STUDIESTRATEGIE en MOTIVATIE

- 6.1 extra-curriculaire activiteiten
- 6.2 eigen motivatie bij de keuze van afstudeerrichting

6.3	aan anderen aanbevolen studiegedrag
6.4	motivatie van huis uit: de opleiding van de ouders
7	OPLEIDINGEN GEPROFILEERD
7.1	beperking tot de na 1977 afgestudeerden
7.2	recruterings: wie gaat waarom waar economie studeren?
7.3	doorstroming: richtingkeuze, activiteiten
7.4	de studie
7.5	arbeidsvelden: arbeidsmarktpositie, sector, functieniveau
7.6	meningen over de kwaliteit van de opleiding
7.7	adviezen aan studenten
8	SAMENVATTING en CONCLUSIES
8.1	probleemstelling
8.2	bestandbeschrijving
8.3	afstudeerrichting en vakkenpakket
8.4	functies van economen
8.5	algemene functie kwalificaties
8.6	studiestrategie en motivatie
8.7	opleidingen vergeleken

LITERATUUR

BIJLAGEN

A	De Economenenquête 1987
B	Codelijst hoofd- en bijvakken

VOORWOORD

Het College van Bestuur van de Universiteit van Amsterdam heeft in 1987 opdracht gegeven aan de Stichting Centrum voor Onderwijs onderzoek (SCO) de arbeidsmarkt voor economen te onderzoeken en eventuele implicaties van de resultaten voor het curriculum nader aan te geven. Het onderzoek is opgezet als samenwerkingsproject met de faculteit der Economische Wetenschappen (FEW). Van het onderwijskundig gedeelte wordt in het onderhavige rapport verslag gedaan. Over het economisch gedeelte, uitgevoerd binnen de FEW wordt separaat gerapporteerd.

Het onderzoek inventariseert welke kennis en vaardigheden geacht worden vereist te zijn voor het uitoefenen van door economen bezette functies in verschillende maatschappelijke sectoren. Het maakt binnen het Programma Hoger Onderwijs van de SCO deel uit van een meerdere projecten omvattende onderzoeklijn waarin de samenhang opleiding - arbeidsveld centraal staat.

Het voor het onderzoek gevormde team bestond uit prof. dr. J. Hartog en H. Oostendorp (FEW), dr. J. Odink (FEW en LSE) en B. Wilbrink (SCO). Aan de uitvoering van het

onderzoek hebben tevens J. Pronk (FEW) en F. van den Berg van Saparoea (SCO) een bijdrage geleverd. Aan de voorbereiding van het onderzoek is deelgenomen door mevrouw H.L. Grijns namens het Gewestelijk Arbeidsbureau.

Voor het uitzetten van de vragenlijst is medewerking verkregen van de Stichting Landelijke Samenwerking Economen, de uitgever van het Economenblad waaraan de vragenlijst als bijlage werd toegevoegd.

In maart 1989 zijn de onderzoekresultaten besproken in een workshop onder voorzitterschap van prof. dr. De Leve. De deelnemers uit het bedrijfsleven en uit de universiteit wil ik hier namens de onderzoekers bedanken voor hun bijdrage aan de discussie. Het verslag van de workshop is niet in het rapport opgenomen, maar wordt evenals de op het onderzoek en de workshop gebaseerde aanbevelingen, afzonderlijk uitgebracht aan het bestuur van de faculteit.

J.K. Koppen Amsterdam
(programmaleider) februari 1989

KORTE SAMENVATTING

Het onderzoek verkent de relaties tussen specialisaties in de studie met mogelijkheden op de arbeidsmarkt. Onderzocht is de kwalitatieve afstemming van de opleiding op de functies die men bekleedt.

De enquête is uitgezet als inlegvel in het Economenblad; de respons is 25 %, ongeveer 10 % van het totale aantal Nederlandse economen. De analyse is beperkt tot de 1920 respondenten die het doctoraalexamen economie na 1945 hebben afgelegd aan de economische faculteit van de UvA, VU, RUG, EUR, of KUB. De jongste generatie '78-'88 wordt afzonderlijk besproken.

Het percentage vrouwelijke economen van 4,1 staat in geen verhouding tot de 20 % vrouwen die in 1986 voor het eerste jaar economie studeren. De arbeidsmarkt-problemen waar nu studerende vrouwen voor komen te staan kunnen op grond van dit onderzoek niet worden geschetst.

1 afstudeerrichting en vakkenpakket

Bedrijfseconomie is de afstudeerrichting van de helft van de respondenten, 18 % heeft algemene (sociale) economie opgegeven; econometrie en actuariaat scoren 7 %, 'economie' 9 %, accountancy 3 %, fiscale economie 1 %, regionale of vervoerseconomie 3 %, landbouweconomie en economische sociologie ieder 2 %. Voor alternatieve afstudeerrichtingen lijken, gezien deze cijfers, weinig kansen te bestaan..

De UvA heeft relatief veel afgestudeerden 'economie' of algemene (sociale) economie, en minder bedrijfseconomie. UvA afgestudeerden komen vaker in bedrijfseconomische functies terecht dan op grond van alleen de afstudeerrichting is te verwachten.

De jongste generatie UvA economen hebben vaker dan voorheen econometrie gedaan, en minder vaak algemene (sociale) economie. Bij de VU is de regionale en

vervoerseconomie gegroeid, maar het aantal functies in die richting blijft daarbij achter.

De procentuele verdeling van functies naar hen kenmerkende vakgebieden is het laatste decennium gelijk gebleven, behalve voor accountancy, en komt overeen met de verdeling naar afstudeerrichtingen met een verschuiving van afstudeerrichting bedrijfseconomie naar functiemark accountancy, en ondervertegenwoordiging van afgestudeerden 'economie', algemene (sociale) economie en econometrie.

Op individueel niveau is er echter een sterke uitwaaiing van onderwijskwalificaties naar functiekwalificaties: de helft van de respondenten geeft als hoofdkenmerk van de huidige functie een ander vakgebied aan dan men heeft gestudeerd. Faculteiten doen er dan ook verstandig aan geen sterker geprofileerde afstudeerrichtingen te creëren.

Slechts de helft van de economen verwerft een bij de eigen specialisatie passende eerste functie juist omdat zij die specialisatie hebben gedaan.

Uit de vergelijking met de afstudeerrichting die men zelf nú zou kiezen blijkt enige spijt. De belangrijke richtingen scoren net boven de 50 % bestending van vroeger gemaakte keuzen. Verliezers op geaggregeerd niveau zijn 'economie', bedrijfseconomie en algemene (sociale) economie, winnaars zijn accountancy en fiscale economie; econometrie en actuariaat zijn stabiel.

Er is een verschil tussen de keuze van richting die men nu zelf zou maken, en die welke men studenten aanraadt. Tot de aangeraden richtingen behoren (relatief ten opzichte van recente instroom) vooral accountancy en fiscale economie, en bedrijfseconomie blijft een sterke aanrader; algemene (sociale) economie verliest: de jongste generatie economen geeft aan zelf in gelijke mate weer voor deze richting te kiezen, maar voor anderen vindt men die keuze toch minder verstandig. De objectieve aanrader voor anderen gaat noodzakelijk voorbij aan inhoudelijke motivatie omdat men die immers niet weet, terwijl de eigen keuze daar wel door wordt bepaald. Dit verschijnsel kan makkelijk leiden tot verkeerde prognoses van wat profijtelijke studierichtingen zijn.

Afzonderlijke hoofd- en bijvakken behalen nogal constante scores op de vragen naar het belang dat men er destijds aan hechtte, dat het in de huidige functie heeft, en dat het voor studenten nu kan hebben. Respondenten zeggen gezamenlijk dat zij meer (nieuwe) banen verwachten op het gebied van de accountancy en de fiscale economie, maar dat er inhoudelijk in de functies voor economen geen aanmerkelijke verschuivingen optreden.

De studie economie functioneert als een algemene economische opleiding, waarmee men later altijd nog bepaalde specifieke richtingen op kan, ook andere dan de in de studie gekozen specialisatie: de resultaten op hoofd- en bijvakniveau laten een grote mobiliteit zien van vakgebied tot vakgebied.

2 functies van economen

Economen zeggen voor het grootste deel (58 %) functies te vervullen die alleen door economen kunnen worden vervuld (specifiek economische functies). In eerder onderzoek (Nicolas, 1973) was dit slechts 35 % voor de destijds ca 6000 Nederlandse economen. Concurrentie van academisch anders opgeleiden is er voor meer dan een kwart van de door economen vervulde functies.

Niet specifiek economische functies worden naar inhoudelijke taakstelling toch vaak economisch ingevuld, men zegt even vaak in de huidige functie nog bijzonder profijt te hebben van vakken uit de studie

Gevraagd naar vakken waarvan men in de functie bijzonder profijt heeft, vakken waarop men zich in de functie nog moest oriënteren en inwerken, en vakken die men studenten aanraadt met het oog op functies zoals men zelf bekleedt, blijkt voor de jongste generatie economen steeds dat tot de accountancy behorende vakken hoge scores boeken, enigszins ten koste van bedrijfseconomie; vakken die thuis horen bij andere afstudeerrichtingen

worden naar verhouding ongeveer even vaak genoemd als de betreffende afstudeerrichtingen zelf voorkomen.

Naarmate functies minder specifiek economisch zijn worden meer ervaringsjaren gevraagd; naarmate functies meer specifiek economisch zijn is alleen kennis eerder voldoende. Een goede voorbereiding op algemene academische functies is dan een combinatie van een goede vakinhoudelijke opleiding met relevante ervaring, bijvoorbeeld opgedaan in extra-curriculaire activiteiten.

Afgestudeerden vinden hun eerste functie als volgt in de diverse bedrijfssectoren: nijverheid 20 %, handel en financiën 21 %, accountantskantoren en overige zakelijke dienstverlening 19 %, onderwijs en onderzoek 21 %, en overheden en niet zakelijke dienstverlening 18 %. Bij vergelijking van eerste en huidige functie is er voor de jongste generatie economen een stroom naar handel en financiën toe, en weg uit onderwijs en onderzoek.

Voor zichzelf zien respondenten vooral werkgelegenheid in de accountancy, bij adviesbureaus en in overige zakelijke dienstverlening; onderwijs en wetenschappelijk onderzoek worden relatief weinig genoemd. Van de jongste generatie economen zegt bijna de helft de afgelopen twee jaar te hebben gesolliciteerd, of nu een (andere) betaalde betrekking te zoeken. Ter vergelijking: van de generatie '68-'77 zegt 18 % de afgelopen twee jaar wel eens te hebben gesolliciteerd.

3 algemene functiekwalificaties

Persoonlijke eigenschappen, houdingen en capaciteiten zijn van groot belang voor de functieuitoefening. 'Kritische instelling', 'initiatieven kunnen nemen', 'onder tijdsdruk werken', en 'zelfstandig werken' zijn naïeve categorieën die moeten worden geobjectiveerd, en dan misschien in beperkte mate trainbaar zijn te maken (Sternberg, 1988).

Aan taalvaardigheden wordt groot belang gehecht. De conclusie daaruit is echter niet dat er afzonderlijke cursussen voor moeten komen: het gehele curriculum moet doortrokken zijn van aandacht voor taalvaardigheden. Er is een inventarisatie nodig van de huidige situatie en van nieuwe mogelijkheden om deze vaardigheden in het curriculum te integreren.

Het belang van kennis en technieken (wiskunde, statistiek, informatica en didactiek) neemt niet af bij het stijgen van het functieniveau, deze intellectuele bagage gaat bepaald langer mee dan enkele jaren en is niet alleen voor aanvangsfuncties van belang. In onderwijs en onderzoek, en voor econometristen, zijn kennis en technieken relatief belangrijker.

Specifieke kennis en technieken zijn ieder afzonderlijk niet in iedere functie van belang, en kunnen daarom niet hoog scoren. Taalvaardigheden en persoonlijke eigenschappen zijn vrijwel altijd van belang en krijgen zo hoge scores. Op geen enkele wijze volgt daaruit dat in het onderwijs een verschuiving wenselijk zou zijn van vakinhouden en hulpwetenschappen naar taalvaardigheden en persoonlijkheidsvorming.

Sociale vaardigheden zijn van redelijk tot groot belang: sociale en organisatorische vaardigheden scoren hoog, gevolgd door leidinggevende en onderhandelings-technische vaardigheden.

4 studiestrategie en motivatie

De keuze van hoofd- en bijvakken zegt 60 % destijds op inhoudelijke overwegingen te hebben gebaseerd, voor de helft van de respondenten is de beoogde functie of carrière medebepalend geweest.

Extra-curriculaire activiteiten tonen over de generaties afgestudeerden heen een constant

patroon. Economen, die vaak als 'werkgever' betrokken zijn bij sollicitaties, raden studenten aan om naast de studie vooral ook maatschappelijke en andere activiteiten te ontplooiën, en goede sociale relaties te leggen. Men raadt af in de studie slechts één specialisatie te kiezen, evenals snel af te studeren tenzij met goede cijfers.

5 opleidingen vergeleken

Voor de onderlinge profilering van de opleidingen aan de UvA, VU, RUG, RUR EUR, en KUB is alleen gekeken naar de sinds 1977 afgestudeerden.

Afgestudeerde vrouwen komen vaak van de RUG en zelden van de KUB. Afgestudeerden aan de UvA en de EUR zijn vaker op hogere leeftijd met de studie begonnen. Voor de keuze van de instelling destijds telde voor de KUB de ligging, voor de EUR de goede naam, en voor UvA, VU en RUG de universiteitsstad. Het geloof speelt een rol voor de keuze voor de VU, maar ook enigszins voor de UvA. De overwegingen bij de keuze voor het vakkenpakket tonen bij de diverse instellingen een gelijk patroon, ondanks de verschillen die er overigens tussen de afgestudeerden blijken te zijn. In de activiteiten buiten de studie scoren de VU, UvA en EUR hoog in het hebben van een baan, waarschijnlijk mede door een groep ouderen die naast hun werk de studie economie hebben gedaan.

Over afstudeerrichtingen is al vermeld dat de UvA zich onderscheidt door 'economie' (zie ook paragraaf 3); daarnaast zijn er slechts enkele verschillende accenten, zoals regionale of vervoerseconomie voor de VU, en geen fiscale economie in Amsterdam. Promotie of studie in het buitenland komt voor alle instellingen ongeveer even vaak voor.

Er zijn geen verschillen op de functiemarkten: de personeelscategorie waartoe men behoort, het voor de functie vereiste opleidingsniveau, de benodigde ervaring, en de benutting van de eigen capaciteiten. Hetzelfde geldt voor het belang van de algemene functie kwalificaties: technieken, vaardigheden en eigenschappen. Afgestudeerden van de VU zijn vaker terechtgekomen op accountantskantoren of in de overige zakelijke dienstverlening, van de UvA en van de EUR vaker bij de overheid. Voor de UvA is van belang hoe studenten nu de overheid als werkgever waarderen.

De EUR is de instelling die bij de eigen afgestudeerden het hoogst staat aangeschreven naar kwaliteit van de opleiding, en er zijn elders afgestudeerden die dat onderschrijven. Een gunstig beeld over de opleiding heeft mogelijk invloed op de recrutering van studenten, zoals voor de EUR lijkt te gelden, maar er is geen effect op belangrijke kenmerken van de functies die Rotterdamse afgestudeerden hebben verkregen, zoals vereist opleidingsniveau, vereiste ervaring, en personeelscategorie.

Respondenten van de diverse instellingen adviseren vrijwel dezelfde afstudeerrichtingen en vakkenpakketten. UvA afgestudeerden bevelen extra-curriculaire activiteiten en het opnemen van niet-economische vakken in het pakket in mindere mate aan dan elders afgestudeerden.

1 PROBLEEMSTELLING

1.1 doel van het onderzoek

Het onderzoek 'arbeidsmarkt en curriculum economie' is een verkennend onderzoek naar relaties tussen de arbeidsmarkt en in de studie van de economie of econometrie gekozen specialisaties.

De faculteit zou graag komen tot het inrichten van een aantal standaard-afstudeerpakketten (specialisatiestromen) met voldoende flexibiliteit voor persoonlijke inkleuring en aanpassing aan nieuwe ontwikkelingen in de arbeidsvelden waar haar afgestudeerden terechtkomen. De kern van de probleemstelling is de klassieke vraag naar de mate waarin in beklede functies de gekozen specialisatie wordt benut, of in welke mate men vanuit specialisaties in de studie uitwaaiert naar functies die daar niet vanzelfsprekend op aansluiten.

Een specifieke onderzoeksvraag is de relatieve arbeidsmarktpositie van economen van de Universiteit van Amsterdam ten opzichte van afgestudeerden van zusterfaculteiten en anders opgeleiden in kaart te brengen (hoofdstuk 7).

1.2 aard en belang

Het onderzoek vindt plaats op een moment dat allerwegen in het hoger onderwijs de aandacht voor de aansluiting met mogelijke arbeidsvelden toeneemt, terwijl de overheid daarin al was voorgegaan (in de nota HOAK en in het HOOP 1987/88).

Onderzocht worden ontwikkelingen en relaties die betekenis hebben voor de keuzen die op faculteitsniveau kunnen worden gemaakt. Van belang is ook de keuzeproblematiek waar studenten zelf tijdens hun studie voor staan, niet alleen omdat zij adequate informatie over de arbeidsmarkt nodig hebben, maar ook omdat men op beleidsniveau die informatie wil verzamelen en doorgeven aan de studenten. Het ROA project (De Grip en anderen, 1987) is gericht op prognose van arbeidsmarktsituaties op het aggregatieniveau van op zijn minst hele facultaire disciplines, welke informatie is bedoeld om middelbare scholieren de keuze voor een bepaalde studierichting te vergemakkelijken, voorzover arbeidsmarktoverwegingen daar dan al een rol bij spelen. Tussenresultaten van het ROA worden in paragraaf 1.4 besproken.

De landelijke overheid is op weer algemener niveau geïnteresseerd in deze arbeidsmarktproblematiek, getuige de beleidsintenties en de uitgebreide kwantitatieve gegevens en prognoses zoals neergelegd in het HOOP (1987/88). De prognoses in het HOOP zijn gericht op de wat langere termijn, en worden door de overheid gebruikt om te komen tot het inschatten van tekorten en overschotten aan bepaalde academisch opgeleiden bij ongewijzigd beleid. Voor het faculteitsbeleid zijn uit het HOOP de demografische gegevens, de gegevens over de grote maatschappelijke ontwikkelingen op dit moment, en de beleidsintenties van de overheid over de oriëntatie van het hoger onderwijs op de behoeften van de samenleving van belang.

In het onderzoek wordt verkend welke mogelijkheden er zijn om de kansen van

afgestudeerden economie op de arbeidsmarkt gunstig te beïnvloeden. Wat 'gunstig' is, hangt af van de actoren die men daarbij voor ogen heeft: gaat het om de eigen motieven en belangen van individuele studenten, om de collectieve belangen van de faculteit, of om de beleidsintenties van de centrale overheid? De 'kansen' zijn niet alleen de kansen op werk, maar ook de kansen op werk in aantrekkelijke sectoren, in gewenste typen functies, met aantrekkelijke loopbaanperspectieven. Ook hier is van belang of het gaat om de wensen en perspectieven van (aankomende) studenten, of om de wens van de faculteit om opleidingen en vakkenpakketten aan te bieden die qua kwalificaties aansluiting bieden op wat op de arbeidsmarkt in de nabije toekomst waarschijnlijk wordt gevraagd.

De relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt is een veelvoudige, die niet alleen bestaat uit de bewegingen die afgestudeerden op de banenmarkt maken, maar ook uit onderwijs dat wordt aangeboden aan afgestudeerden, aan relaties die de faculteit weet te onderhouden met afgestudeerden, met werkgevers en opdrachtgevers voor onderzoek en onderwijs, en de mate waarin autonome ontwikkelingen in de wetenschap naar de samenleving worden doorvertaald.

De relatie onderwijs arbeidsmarkt is niet alleen beperkt tot de mogelijkheden die afgestudeerden hebben om een eerste baan te vinden. Het gaat niet alleen om degenen die de studie met een doctoraal diploma verlaten, maar ook om degenen die de studie tussentijds staken en ofwel ander onderwijs gaan volgen ofwel een functie in de samenleving gaan bekleden (Wilbrink, 1980; Hartog, 1983). In het onderzoek zoals uitgevoerd zijn dergelijke vroegtijdige studieverlaters op geen enkele wijze gerepresenteerd, zodat bij het trekken van conclusies en het doen van aanbevelingen enige terughoudendheid op zijn plaats is. Wijzigingen in het curriculum moeten niet alleen voor afstuderenden, maar ook voor studieverlaters zinvol kunnen zijn voor hun arbeidsmarktpositie.

Motieven van scholieren en studenten zijn van belang voor ieder onderzoek naar de oriëntatie op de arbeidsmarkt, vooral voor de mogelijkheden die er zijn om met het faculteitsbeleid aan te sluiten op de motieven van studenten. Aan de economen wordt achteraf naar bepaalde motieven gevraagd, binnen dit onderzoek is dat de enige mogelijkheid iets over deze motieven te achterhalen (zie de Grip (1984) voor empirische gegevens over de arbeidsmarktorientatie van economiestudenten aan de Vrije Universiteit).

1.3 aanpak

Verkenkend onderzoek kan op vele manieren plaats vinden. Voor het onderhavige onderzoek is gekozen voor een breed inventariserende aanpak, door gebruik te maken van een vragenlijst die wordt verzonden als inlegvel in het Economenblad, een maandblad met een lezersbestand van ongeveer negen duizend afgestudeerde economen. Het onderzoek betreft daarmee de meningen van een belangrijke groep 'afgestudeerden' die tevens vaak de rol van 'werkgever' bij sollicitatieprocedures spelen.

De verkenning wordt niet alleen uitgevoerd naar ontwikkelingen in de tijd, zoals aangegeven door een groep respondenten die is afgestudeerd in de brede periode van na de tweede wereldoorlog tot en met 1987, maar ook door de analyse van verschillen en overeenkomsten tussen de onderscheiden opleidingen, arbeidssectoren, en typen functies. Vergelijking met eerdere landelijke onderzoeken onder economen (NEI 1956; Nicolas 1971, 1973; De Groot en Siebrand, 1987) kunnen de nieuwe resultaten aanvullen en ondersteunen.

Het onderzoek wordt verbreed door ook naar te kijken naar kwalificaties die men buiten de studie zelf opdoet, naar algemene kwalificaties zoals taalvaardigheden, en naar

kwalificaties die al bij de aanvang van de academische studie aanwezig kunnen zijn (biografische gegevens). De relatie tot mogelijk faculteitsbeleid ligt voor dergelijke clusters van variabelen telkens anders, maar is duidelijk aanwezig. Taalvaardigheden zijn deels een gegeven waar de faculteit niets aan kan veranderen, deels is het mogelijk door de inrichting van het onderwijs de taalvaardigheden te bevorderen ook zonder de fout te maken economieonderwijs door taalonderwijs te vervangen. Het belang dat extra-curriculaire activiteiten en inhoudelijk gemotiveerde keuze van vakkenpakketten mogelijk hebben, kan leiden tot het leggen van andere accenten bij het gewenste tempo en niveau van studeren voor de examens.

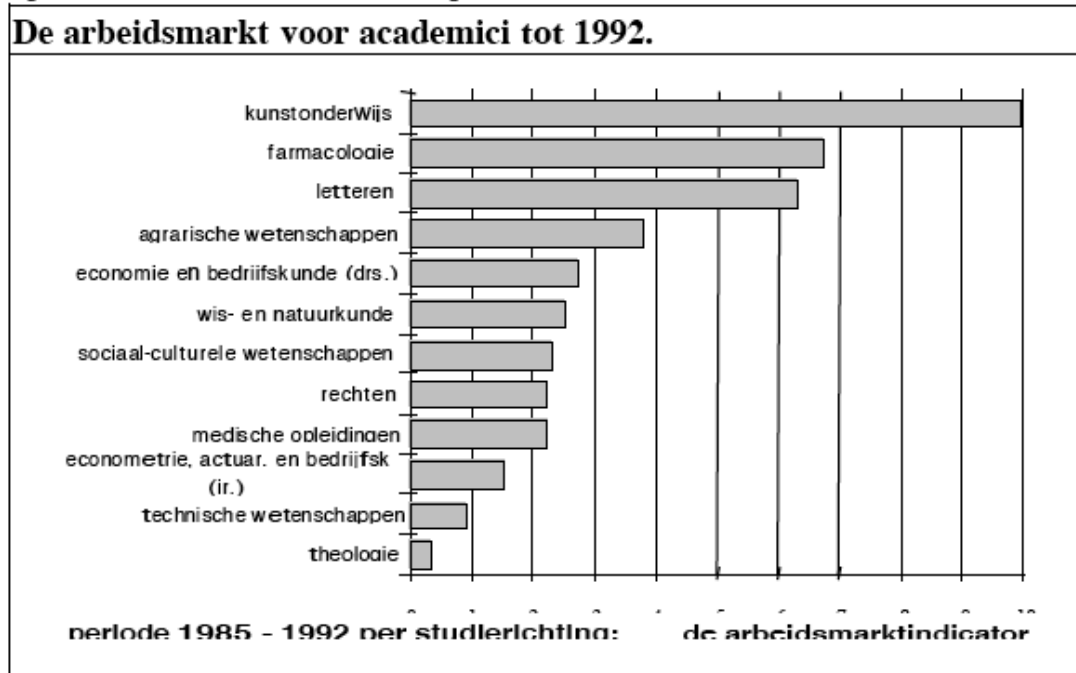
1.4 onderwijsaanbod en kwalificatievraag

Uit eerder onderzoek is het algemeen aanvaarde inzicht ontstaan dat het een te enge opvatting van arbeidsmarktorientatie is daarbij vooral te letten op het op elkaar aansluiten van onderwijs- en functie kwalificaties (Van Hoof en Dronkers, 1980). Daarom wordt nagegaan in welke mate afgestudeerden economie terecht komen in functies die niet als 'specifiek economisch' zijn te kenschetsen. Uit eerder onderzoek (Nicolas, 1973) blijkt dat relatief veel afgestudeerden in dergelijke functies terecht komen, wat de opleidende faculteit plaatst voor ernstige vragen met betrekking tot de meest gewenste inrichting van het curriculum. Juist op die plaatsen op de arbeidsmarkt waar er sprake is van serieuze concurrentie met andere academici, is er tevens sprake van het wegvallen van het specifieke belang van inhoud van de studie: wat is dan een goede balans tussen generieke en specifieke economische vorming?

Bij de vraag naar discrepanties en overeenstemming tussen onderwijsaanbod en kwalificatievraag moet breder worden gekeken dan alleen naar overeenstemming in kwalificaties. Daarom wordt hier eerst een beeld geschetst van de arbeidsmarkt voor academici in het algemeen, onderscheiden naar enkele grote (clusters van) studierichtingen. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de eerste resultaten die door De Grip e.a. (1987) zijn geboekt bij het opzetten van een prognostisch systeem uitgaande van landelijk beschikbare statistische gegevens zoals bijvoorbeeld in het Ontwerp HOOP (1978) zijn gepubliceerd.

Figuur 1 (zie de volgende bladzijde) geeft een schets van de kansen op de arbeidsmarkt voor degenen die tot 1992 afstuderen, rekening houdend met de door het Centraal Plan Bureau voorziene economische ontwikkeling, de daaruit voortvloeiende groei in het aantal beschikbare arbeidsplaatsen, de vervangingsvraag voor academische functies, en een niet onaanzienlijke verdringing van lager opgeleiden door academisch opgeleiden.

Figuur 1 (naar gegevens van De Grip e.a., 1988 a en b)

In Figuur 1 is per cluster van studierichtingen de verhouding aangegeven tussen het aantal afstuderenden en het voor hen beschikbare aantal arbeidsplaatsen. Bij een verhouding van ongeveer 1 op 1, zoals voor de technische wetenschappen het geval is, zal de arbeidsmarkt zonder probleem het aanbod opnemen. Ligt de verhouding daar boven, zoals bij economie, dan is de arbeidsmarkt ongunstig.

Dat een deel van het overgrote aanbod van academici, ook van economen, ontstaat door het gelijktijdig op de arbeidsmarkt komen van afgestudeerden 'oude stijl' en 'twee-fasenstructuur' verzacht op zich niet de ernst van de hier blijkende problematiek. In de prognose is met veel ontwikkelingen rekening gehouden, maar niet met de effecten die het grote aanbod van academici zelf zal hebben op de werkgelegenheid. Volgens deze prognose zullen afgestudeerden in de economie in sterkere mate dan voorheen moeten concurreren met anders opgeleide academici en met HBO-ers.

2 BESTANDSBESCHRIJVING

In dit hoofdstuk wordt de responderende groep economen beschreven naar de belangrijkste biografische kenmerken. Tot de beschrijvende kenmerken behoort ook de sector waarin men werkzaam is, de opleiding die men heeft genoten, en wanneer men is afgestudeerd.

2.1 steekproef en respons

Het aantal respondenten waarvan bruikbare enquêtes zijn ontvangen is 2061, waarvan na selectie op doctoraalexamen en jaar van afstuderen 1920 respondenten voor de analyse zijn gebruikt. De respondenten vormen bijna 10 % van in Nederland werkzame of opgeleide economen, op grond van de volgende gegevens.

Het aantal economen in Nederland, jonger dan 65 jaar, wisselt al naar gelang de gebruikte schattingsmethode. De Arbeidskrachtentelling 1985 van het CBS komt voor 1985 uit op 26500, maar het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen komt voor hetzelfde jaar met een eigen 'reconstructiemethode' (ontwerp HOOP Proeven en Achtergronden p. 31 e.v.) op 22186 in Nederland opgeleide economen jonger dan 65 jaar (o.c. p. 38). Het HOOP 1988 (p. 179) geeft voor de sector economie, waartoe economie, econometrie en bedrijfskunde worden gerekend, de volgende cijfers voor het jaar 1985:

- eerstejaars: 4340
- studenten: 19783
- afgestudeerden: 1561
- werkzaam: 20908; werkloos: 3,3 %
- wetenschappelijk personeel: 768

De respondenten zijn niet in ieder opzicht representatief voor de Nederlandse economen. De enquête is uitgezet onder de 8983 ontvangers van Het Economenblad, het maandelijks orgaan van de Stichting Landelijke Samenwerking Economisten, dat gratis wordt toegezonden aan afgestudeerden en gepromoveerden in de economische wetenschappen.

Tabel 1

Lidmaatschap vereniging van afgestudeerde economen

	generatie afgestudeerden				som
	'45-57	'58-67	'68-77	'78-88	
lid vereniging (vraag 18)	84 %	85 %	77 %	71 %	77 %

Noot. Totaal aantal respondenten op vraag 18 is 1911.

Omdat slechts een grote minderheid van de economen zich het blad op de vermelde makkelijke conditie laat toesturen kunnen respondenten in bepaalde opzichten enigszins verschillen van niet-abonnees. Zo is het niet onwaarschijnlijk dat economen die specifiek economische functies bekleden zich relatief vaker het Economenblad laten toezenden dan economen die in algemene academische functies zijn terechtgekomen. Alle economen die lid zijn van een vereniging van afgestudeerde economen krijgen het blad toegezonden, zij maken 55% van het abonneebestand uit.

De enquête werd begeleid door het artikel 'Wat maakt iemand tot een goed econoom?' van J. Hartog en J. Odink, met een oproep om de vragenlijst in te vullen en terug te zenden.

Op grond van de AKT (ArbeidsKrachtenTelling van het CBS) 1985 kan een vergelijking worden gemaakt van de verdeling naar economische sectoren waarin economen

werkzaam zijn, volgens de AKT en volgens opgave van de respondenten (tabel 2).

Tabel 2

Economische sectoren waarin economen werkzaam zijn

bedrijfstak	volgens AKT	respondenten enquête
landbouw	100	29
nijverheid	2300	354
handel en horeca	1900	85
transport en communicatie	1000	72
banken en diensten	8200	630
onderwijs	3100	409
gezondheidszorg	600	57
overheid, sociale verzekeringen	3200	320
sociaal cultureel, overig niet zakelijk	700	55
totaal	21100	2011

Tabel 2 laat zien dat de respondenten in ongeveer gelijke verhouding afkomstig zijn uit de diverse door het CBS onderscheiden sectoren als voor alle economen gezamenlijk het geval is.

2.2 doctoraal examen economie of andere opleiding

Vrijwel alle respondenten geven aan een doctoraalexamen economie te hebben behaald (vraag 7; zie de enquête in de bijlage): 97 %. Er zijn 154 respondenten die aangeven een ander doctoraalexamen te hebben behaald, waaronder 28 postdoctorale accountancy, 12 econometrie of actuarial, 37 rechten, 5 fiscaal recht, en 14 met een buitenlandse opleiding.

Van de respondenten met een doctoraalexamen economie geven 223 aan dat zij ook een HBO-opleiding hebben voltooid, waaronder 3 accountants opleiding. De HBO-opleidingen die worden opgegeven zijn nogal divers van karakter, zodat van tabelleren is afgezien. Aangenomen wordt dat in vrijwel alle gevallen de HBO opleiding is gedaan voordat men aan de studie in de economie is begonnen.

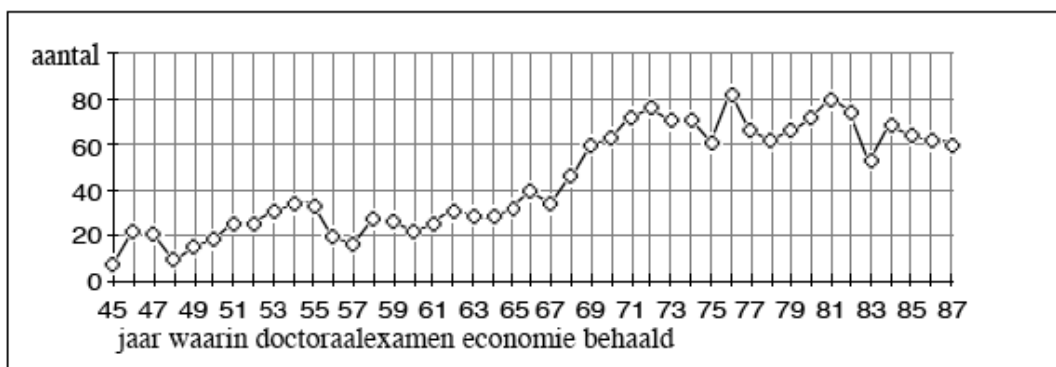
Het motto aan de enquête meegegeven is: 'Ook wie zich in de dagelijkse beroepsuitoefening econoom voelt, maar niet zo is opgeleid, wordt nadrukkelijk gevraagd de enquête in te vullen.' Om vertekeningen naar specialisaties, vakkenpakketten en sectoren te voorkomen, wordt het onderzoek beperkt tot alleen degenen die hebben aangegeven een doctoraalexamen economie te hebben behaald (waartoe ook econometrie is gerekend).

2.3 het jaar waarin het examen economie is behaald

In figuur 1 is de verdeling van respondenten over afstudeerjaren gegeven (vraag 14). Er is een indeling in vier generaties gemaakt: respectievelijk de afstudeerjaren: 45-57, 58-67, 68-77, en 78-88. Degenen die tijdens of voor WO II zijn afgestudeerd, 1,9 % van het bestand, blijven in het verdere onderzoek buiten beschouwing. Het aantal gebruikte vragenlijsten is daarmee op 1920 gekomen. De indeling in vier generaties vergemakkelijkt de analyse van ontwikkelingen over de generaties heen, en zal ook gebruikt worden om de jongste generatie te contrasteren met de gehele groep respondenten.

Figuur 1

Het jaar waarin men is afgestudeerd (vraag 14)

Er zijn vrijwel geen respondenten die een HBO-opleiding in de economische richting hebben, wat dat betreft lijkt het Economenblad in het abonneebestand een scherpe demarcatielijn te trekken.

Er zijn geen respondenten die beschouwd kunnen worden als uitvallers uit enige economische studierichting. Uitvallers zijn voor ieder onderzoek naar aansluiting op arbeidsvelden van belang omdat een deel van deze uitvallers onmiddellijk tot de arbeidsmarkt toetreedt, en dat mede doet op grond van de kwalificaties die zij uit de gedeeltelijk afgemaakte studie economie meenemen (zie Hartog 1983). Ongeveer de helft van het aantal instromende studenten economie staakt de studie.

In de overheidsstatistieken wordt bedrijfskunde (technische universiteiten) tot de sector economie gerekend. Bedrijfskundigen beschouwen zichzelf niet als economen, gezien hun vrijwel volledig ontbreken in dit bestand. Voor bepaalde specifiek economische functies zullen bedrijfskundigen en economen echter wel elkaars directe concurrenten zijn.

2.4 biografische kenmerken

Tabel 3

Vrouwelijke afgestudeerden 1986 naar opgave in het HOOP

studierichting	mannen en vrouwen	% vrouwen
bedrijfskunde	3516	4,6
economie	19747	3,4
econometrie/actuariaat	1019	10,2
totaal	24282	3,8

Het percentage vrouwelijke respondenten is 4,1. In het ontwerp HOOP Feiten en Cijfers p. 147 en 148 zijn voor het totaal aantal afgestudeerden WO 1986 de cijfers te vinden zoals vermeld in tabel 3.

Naar jaar van afstuderen stijgt het aandeel van vrouwen in het bestand snel, zie tabel 4.

Tabel 4
Percentage vrouwelijke economen onder de respondenten

	generatie afgestudeerden				
	'45-57	'58-67	'68-77	'78-88	som
% vrouwen (vraag 1)	1,5	1,4	3,4	7,0	4,1

Het stijgende aandeel van vrouwen zet zich sterk voort. Het HOOP Feiten en Cijfers p. 72 geeft voor het percentage vrouwelijke eerstejaars studenten 1970 3,3 %, voor 1986 is dat gegroeid tot 20,2 %.

2.5 opleiding

Tabel 5
Middelbaar onderwijs

opleiding (vraag 4)	generatie afgestudeerden				
	'45-57	'58-67	'68-77	'78-88	som
HBS A	40 %	43 %	40 %	12 %	31 %
HBS B	44	36	37	16	30
Gymnasium alfa	47	4	2	4	
Gymnasium bèta	9	10	15	14	13
VWO/Atheneum zonder wiskunde	.	.	.	2	.
VWO/Atheneum met wiskunde	1	.	1	44	15
n.v.t.	.	1	.	1	1
anders	1	3	2	9	4

Noot. De tabel geeft kolompercentages. n = 275, 296, 671, 653, 1895 respectievelijk.

Tabel 5 geeft, uitgesplitst naar generaties afgestudeerden, het middelbaar onderwijs dat respondenten hebben gevolgd.

Tabel 6
Het aantal jaren dat men middelbaar onderwijs heeft gevolgd

opleiding (vraag 4)	jaren middelbaar onderwijs (vraag 6)			
	<= 5	6	>=7	som
HBS A	13 %	13	6	31
HBS B	13	12	6	31
Gymnasium alfa	.	2	2	4
Gymnasium bèta	.	9	4	13
VWO/Atheneum zonder wiskunde	.	.	.	1
VWO/Atheneum met wiskunde	.	11	5	16
n.v.t.	.	.	.	.
anders	1	1	1	4
som	29	49	23	100

Noot. n = 1860.

Het opgegeven gemiddelde eindexamencijfer (vraag 5) is gemiddeld 7,25, en dat lijkt aan de hoge kant te zijn. Het is niet onwaarschijnlijk dat hier een rol speelt dat respondenten een geselecteerde groep vormen, namelijk degenen die de studie economie inderdaad hebben afgemaakt. De respondenten hebben waarschijnlijk iets hogere gemiddelde eindexamencijfers dan degenen die de studie hebben gestaakt. Over de afstudeerjaren heen zijn er geen verschillen te constateren: ook de groep die tussen 1977 en 1988 is afgestudeerd geeft gemiddeld 7,25 op.

Tabel 7

Aantal jaren dat men over de studie heeft gedaan (vraag 15)

opleiding	generatie afgestudeerden				som
	'45-57	'58-67	'68-77	'78-88	
UvA	7,3	7,0	7,0	6,9	7,0
Vrije Universiteit	6,6	7,0	6,4	6,5	6,5
R.U. Groningen	5,9	7,1	6,0	6,0	6,1
Erasmus Universiteit	6,8	6,6	6,7	6,8	6,8
Katholieke U. Brabant	6,8	6,1	6,1	6,4	6,3
som	6,8	6,7	6,5	6,6	6,6

Er zijn blijkens tabel 7 tussen de opleidingen verschillen in de gemiddelde tijd die afgestudeerden zeggen over de studie te hebben gedaan, inclusief eventuele onderbrekingen. Verklaringen voor die verschillen kunnen worden gezocht bij die onderbrekingen: aan de UvA en de EUR ontplooit men vaker activiteiten buiten de studie dan elders (zie hoofdstuk 7).

Tabel 8

Gemiddeld doctoraal examencijfer zoals opgegeven (vraag 16)

opleiding	generatie afgestudeerden			
	'45-57	'58-67	'68-77	'78-88
UvA	7,2	7,2	7,2	7,4
Vrije Universiteit	7,1	7,0	7,2	7,3
R.U. Groningen	7,1	7,3	7,3	7,3
Erasmus Universiteit	7,1	7,0	7,2	7,2
Katholieke U. Brabant	7,1	7,0	7,2	7,2

De gemiddelde cijfers die men rapporteert voor het doctoraalexamen ontlopen elkaar tussen de instellingen en over de generaties heen weinig of niets (tabel 8). De eenstemmigheid waarmee in het onderwijs cijfers worden toegekend is eerder signaleerd, o.a. door Posthumus in De Gids in 1940, en geeft aan dat behaalde cijfers in sommige situaties waardeloos zijn als criterium voor kwaliteit van het onderwijs of van degenen die het hebben genoten. Mogelijke kwaliteitsverschillen tussen de vijf opleidingen hoeven uit gemiddelde cijfers niet te blijken.

Respondenten hebben er geen moeite mee om aan te geven wat ongeveer het gemiddelde

cijfer was dat zij voor de onderdelen van het doctoraalexamen behaalden: slechts 10 % maakt gebruik van de categorieën 'anders', 'geen idee', of 'n.v.t.'.

Tabel 9
Promoties

gepromoveerd ? (vraag 34)	generatie afgestudeerden				
	'45-57	'58-67	'68-77	'78-88	som
gepromoveerd	13 %	10	9	4	8
bereidt promotie voor	2	3	5	10	6
niet gepromoveerd	85	87	86	86	86

Noot. De tabel geeft percentages per kolom; n = 1870.

Na het doctoraal hebben bijna 6 % van de respondenten nog in het buitenland gestudeerd. Tussen de generaties afgestudeerden zijn daarin vrijwel geen verschillen, zij het dat na de oorlog afgestudeerden wat minder, en tussen '57 en '67 afgestudeerden wat meer naar het buitenland trokken. Over de generaties heen blijkt het aantal respondenten dat is gepromoveerd of zich op een promotie voorbereidt constant circa 14 % te zijn (tabel 9).

Tabel 10
Vervulling militaire dienst

militaire dienst (vraag 37)	generatie afgestudeerden				
	'45-57	'58-67	'68-77	'78-88	som
voorafgaand aan de studie	6 %	29 %	31 %	17 %	22 %
tijdens de studie	12	10	4	3	6
na de studie	18	21	15	12	15
moet nog worden vervuld	.	.	.	2	1
vrijgesteld / buitengewoon d.	40	18	26	36	30
afgekeurd	18	19	22	25	22
n.v.t.	6	3	3	6	4

Noot. De tabel geeft percentages per kolom; n = 1819.

Van de jongste generatie economen is 34 % met de vervulling van militaire dienst geconfronteerd, de helft van hen heeft de dienst voorafgaand aan de studie vervuld.

3 AFSTUDEERRICHTING EN VAKKENPAKKET

In de vragenlijst is veel aandacht besteed aan de (economische) vakken die men in de studie heeft gekozen, de typering van de huidige functie naar economische afstudeerrichting, en naar vakken of afstudeerrichting die men anderen nu zou aanraden. Er is gevraagd op twee verschillende niveaus: de afstudeerrichting, en de vakken in het gekozen vakkenpakket.

3.1 afstudeerrichting

Tabel 1
Afstudeerrichtingen aan vijf grote instellingen

afstudeerrichting (vraag 20)	instelling					totaal
	UvA	Vrije U. Groningen	Erasmus	Brabant		
economie	25 %	4 %	5 %	6 %	7 %	9 %
bedrijfseconomie	33	57	56	55	49	50
algemene (sociale) economie	25	22	15	16	15	18
accountancy	4	3	2	2	3	3
fiscale economie	0	0	2	2	1	2
econometrie, actuariaat	6	3	7	6	12	7
regionale of vervoersecon	2	7	3	4	0	3
landbouweconomie	0	0	0	0	0	0
economische sociologie	1	0	2	2	2	2
anders	3	4	8	7	10	7

Noot. n = 1778. De tabel geeft kolompercentages. (zie ook hoofdstuk 7 tabel 1, waar de vergelijkbare percentages voor alleen de jongste generatie worden gegeven).

De bij vraag 20 opgegeven afstudeerrichtingen zijn niet gelijk verdeeld over de vijf grote faculteiten, zoals tabel 1 laat zien. De UvA is geprofileerd met de afstudeerrichting economie en algemene economie, gepaard aan een lage score voor bedrijfseconomie. Bij de overige instellingen is de verhouding algemene economie tot bedrijfseconomie ongeveer 1 op 3. De hoge score bij de UvA voor 'economie' hangt zeker samen met de introductie rond 1975 van een vrij vakkenpakket voor het doctoraalexamen.

De Vrije Universiteit, Groningen en Rotterdam hebben vrijwel identieke profielen, Tilburg heeft een sterke richting econometrie. Vergelijking tussen de jongste generatie afgestudeerden (na 1977) en de voorgaande generaties laat slechts een enkele kleine verschuiving zien (zie de plussen en minnen in tabel 1): fiscale economie is gegroeid van 1 % naar 3 %, voornamelijk aan de RUG en de EU; regionale of vervoerseconomie is gestegen van 2 naar 5 %, voornamelijk aan de VU, maar ook aan de UvA; genoemde groei is waarschijnlijk ten koste gegaan van de bedrijfseconomie. Buiten de UvA wordt 'economie' vrijwel niet meer als benaming voor de eigen afstudeerrichting gebruikt. Voor algemene (sociale) economie zijn vroeger bestaande grote verschillen gladgestreken tot voor de jongste generatie economen overall 18 of 19 %. De percentages met accountancy als afstudeerrichting blijven over de generaties constant.

Tabel 2

Vakgebied huidige functie afgestudeerden van vijf instellingen

kenmerkend vakgebied (vr 21)	instelling					totaal
	UvA	Vrije U. Groningen		Erasmus	Brabant	
economie	9 %	4	4 %	6 %	7 %	6 %
bedrijfseconomie	38	37	44	46	42	43
algemene (sociale) economie	13	16	15	10	12	12
accountancy	11	9	9	10	12	10
fiscale economie	0	3	2		3	2
econometrie, actuariaat	5	2	4	2	2	3
regionale of vervoersecon	3	5	2	3	3	3
landbouweconomie	1	1	1	1	2	1
economische sociologie	1	1	0	1	0	1
anders	18	22	19	19	17	19

Noot. n = 1667. De tabel geeft kolompercentages. (zie ook hoofdstuk 7 tabel 1, waar de vergelijkbare percentages voor alleen de jongste generatie worden gegeven).

Naar de huidige functies van afgestudeerden bezien (tabel 2) valt het op dat afgestudeerden van de UvA toch veel vaker in bedrijfseconomische functies terechtkomen dan de opleidingspercentages in tabel 1 doen vermoeden. Voor de andere opleidingen komt het percentage functies bedrijfseconomie of accountancy ongeveer overeen met het percentage dat in die richtingen is afgestudeerd, maar bij verdere analyse zal nog blijken dat het hier niet om dezelfde personen hoeft te gaan.

'Huidige functies' blijven ondanks leeftijdverschillen opmerkelijk gelijk verdeeld naar kenmerkende afstudeerrichtingen, in vergelijking tot de verdeling in tabel 1. De kleinere aantallen respondenten voor de VU en de RUG maken deze percentages gevoeliger voor steekproeffluctuaties, terwijl het omgekeerde voor de EU geldt.

Tabel 3

Vakgebieden in de studie en in functies

afstudeerrichting	enquêtevragen 20, 21, 22, 23 en 24 respectievelijk				
	afgestudeerd	huidige functie	eerste functie	scriptie	stage
economie	9 %	6 %	6 %	5 %	3 %
bedrijfseconomie	50	43	41	43	60
algemene (sociale) economie	18	12	15	18	11
accountancy	3	10	11	2	5
fiscale economie	1	2	2	2	0
econometrie, actuariaat	7	3	4	6	5
regionale of vervoerseconomie	3	3	5	7	5
landbouweconomie	0	1	1	2	1
economische sociologie	2	1	1	2	1
anders	7	19	14	12	8

Noot. 'n.v.t.' ingevuld is als ontbrekend gegeven beschouwd. De tabel geeft kolompercentages. n = 1894, 1774, 1822, 1839 en 1099 respectievelijk.

vraag 21: Uw huidige functie betreft voornamelijk de ...

vraag 22: In uw eerste functie na uw afstuderen was u voornamelijk werkzaam in de ...

vraag 23: Uw scriptie / afstudeeronderzoek betrof de ...

vraag 24: Uw stage betrof voornamelijk de

Tabel 3 bevat de basisgegevens voor de relatie tussen afstudeerrichtingen en functies. De afstudeerrichtingen verschillen onderling sterk in omvang: bedrijfseconomie voor de helft van de respondenten, algemene economie voor een klein vijfde deel, econometrie 7 %, en de overige richtingen zijn met luttele procenten vertegenwoordigd. Naast een dergelijk scala van afstudeerrichtingen is het moeilijk denkbaar nieuwe afstudeerrichtingen te ontwerpen die in omvang groter zouden kunnen worden dan de kleine reeds gevestigde afstudeerrichtingen. Een bepaalde specialisatie binnen bedrijfseconomie heeft, in vergelijking tot andere vakgebieden, al snel voor grote aantallen studenten betekenis. De percentages in tabel 3 lijken er op te wijzen dat er een goede verhouding bestaat tussen de richting waarin men is afgestudeerd, en het vakgebied dat in de eerste en in de huidige functie van belang is. Rekening houdend met de economen die na het afstuderen de opleiding tot accountant gaan doen, en degenen die in een functie terecht komen waarin kennelijk geen van de genoemde vakgebieden de boventoon voert, stemmen de percentages voor de afstudeerrichtingen goed overeen met die van de tot die vakgebieden te rekenen eerste en huidige functies. Tabel 4 laat echter zien dat op persoonlijk niveau de overeenstemming zeker niet perfect is.

Tabel 4

Inhoudelijke overeenstemming met de afstudeerrichting

afstudeerrichting (vraag 20)	onderwerp of kenmerk naar hetzelfde vakgebied als de afstudeerrichting			
	huidige functie	eerste functie	scriptie	stage
economie	25 %	18	27	14
bedrijfseconomie	61	61	71	60
algemene (sociale) economie	42	50	66	44
accountancy	56	56	4	19
fiscale economie	69	60	77	17
econometrie, actuariaat	28	44	75	73
regionale of vervoerseconomie	35	53	89	78
landbouweconomie	25	20	20	25
economische sociologie	20	23	68	31
anders	41	50	61	53

Noot. 'n.v.t.' ingevuld is als ontbrekend gegeven beschouwd. De tabel geeft de overeenstemming telkens als een percentage. In de kolommen achtereenvolgens vragen 21 t/m 24; n = 1755, 1802, 1820, 1089 respectievelijk.

Scriptieonderwerpen blijven in de buurt van de afstudeerrichting, behalve bij degenen die het globale 'economie' als afstudeerrichting noemden, terwijl men bij accountancy bedrijfseconomische onderwerpen kiest. Stages worden kennelijk door iets meer dan de helft van de studenten gedaan: 56 % van de respondenten vult hier in dat de stage een bepaald vakgebied betrof.

De overeenkomst van de huidige en van de eerste functie met de afstudeerrichting is niet hoog. Tabel 5 laat zien dat achter de op groepsniveau aanwezige relatie tussen studie en functie een relatief groot aantal 'verhuisbewegingen' van individuele economen verborgen ligt.

Vergelijking van de diagonale waarden met de randtotalen in tabel 5 illustreert de algemene conclusie van Van Hoof en Dronkers (1980) uit arbeidsmarktonderzoek: er is op de arbeidsmarkt een sterke uitwaaiing van onderwijskwalificaties naar

functiekwalificaties. De helft van de respondenten geeft als hoofdkenmerk van de eerste functie een *ander* vakgebied aan dan men heeft gestudeerd. Waar bedrijfseconomen hun studie vervolgen met de opleiding tot accountant, is de verandering van bedrijfskunde naar accountancy verklaard.

Tabel 5

Relatie tussen vakgebied in de studie en in de eerste functie

afgestudeerd (vr 20)	1e jaar in 1e functie voornamelijk werkzaam in ... (vraag 22)									
	econ.	bedr.	alg.	acc.	fisc.	ecmtr	reg.	landb	soc.	anders
economie	2 %	2	2	1	.	1	.	.	.	2
bedrijfseconomie	2	31	2	8	.	.	1	.	.	6
alg. (sociale) economie	1	3	9	.	.	.	1	.	.	2
accountancy	.	1	.	2	.	.	.	.	.	.
fiscale economie	.	.	.	.	1	.	.	.	.	.
econometrie, actuariaat	1	1	1	.	.	3	.	.	.	1
region./vervoerseconomie	1	.	.	.	.	.	2	.	.	.
landbouweconomie	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
economische sociologie	.	.	.	.	.	.	.	.	.	.
anders	.	1	1	.	.	.	.	.	.	3
som	6	41	15	11	2	4	5	1	1	15

Noot. Een punt staat voor (afgerond tot) nul; n = 1802.

Tabel 5 laat zien dat de relatieve omvang van een vakgebied van belang is voor de mate waarin de afgestudeerde bij het eigen vakgebied blijft: bedrijfseconomen hebben relatief vaker een functie in het eigen vakgebied dan degenen die een in aantallen veel kleinere afstudeerrichting hebben. Toch is er geen sprake van dat bedrijfseconomie beter op de arbeidsmarkt is afgestemd dan econometrie. Als van alle door economen beklede functies 41 % als bedrijfseconomisch is te kenmerken, zou zelfs bij een willekeurig werkende arbeidsmarkt nog 41 % van de bedrijfseconomen in een 'passende' functie terechtkomen. Tabel 5 geeft aan dat slechts 61 % van de bedrijfseconomen een 'passende' huidige functie heeft, en dat percentage kan worden bereikt wanneer een derde deel van de afgestudeerden een bedrijfseconomische functie bekleedt omdat zij daar specifiek voor waren opgeleid, en wanneer de overigen op andere gronden deze functie hebben verworven. Rekening houdend met de accountantsopleiding wordt het cijfer iets gunstiger (hoger).

Op correcte wijze rekening houdend met de relatieve aantallen functies die als behorend tot een bepaald vakgebied zijn aan te merken, is het empirisch resultaat dat hooguit de helft van de economen een bij de afstudeerrichting passende huidige functie heeft verworven omdat men die specifieke opleiding had gedaan en niet een andere.

Eenzelfde tabel zou kunnen worden gegeven voor de relatie tussen vakgebied in de studie en het hoofdkenmerk van de *huidige* functie; omdat de daarbij gevonden percentages heel weinig verschillen van die voor tabel 5 is deze tabel niet afgedrukt. Toch is er een behoorlijke mobiliteit tussen eerste en huidige functie: voor een derde van de respondenten zijn deze verschillend (tabel 6).

Tabel 6

Kenmerkende vakgebieden in eerste en in huidige functie

huidige functie (vraag 21)	1e jaar in 1e functie voornamelijk werkzaam in ... (vraag 22)									
	econ.	bedr.	alg.	acc.	fisc.	ecmtr	reg.	landb	soc.	anders
economie	3 %	1	1	.	.	.	.	.	.	6
bedrijfseconomie	2	32	3	3	.	1	1	.	.	43
alg. (sociale) economie	.	1	9	.	.	.	1	.	.	13
accountancy	.	2	.	7	.	.	.	.	.	10
fiscale economie	.	.	.	.	1	.	.	.	.	2
econometrie, actua	.	.	.	.	.	2	.	.	.	3
region./vervoerseconomie	.	.	1	.	.	.	2	.	.	3
landbouweconomie	.	.	.	.	.	.	.	1	.	1
economische sociologie	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1
anders	1	4	2	1	.	1	1	.	.	18
som	6	41	15	11	2	4	4	1	1	100

Noot. Een punt staat voor (afgerond tot) nul; n = 1727.

In tabel 6 zijn economen van alle generaties bij elkaar genomen. Voor de groep sinds 1977 afgestudeerden is er voor een kwart van de respondenten sprake van een verschuiving in het kenmerkende vakgebied tussen eerste en huidige functie. Uitgesplitst naar de diverse opleidingen, voor na 1977 afgestudeerden: van de UvA geeft 21 % verschillende vakgebieden voor eerste en voor huidige functie op, VU 26 %, RUG 26 %, EU 19 %, en KUB 24 %.

De enquêtegegevens over de afstudeerrichtingen die men studenten nu aanraadt zijn lastig te interpreteren (tabel 7; vraag 25). Hoge cijfers voor accountancy en fiscale economie duiden op een virtuele varkenscyclus, bij de respondenten in gang gezet door hen deze vraag voor te leggen.

Omdat ook is gevraagd naar de richting die men zelf zou kiezen wanneer men zelf opnieuw voor die keuze zou staan, is het probleem ontstaan dat respondenten duidelijk voor zichzelf andere keuzen maken dan voor anderen. Waarschijnlijk ontstaat het verschil omdat men voor anderen tamelijk 'objectief' kiest, terwijl de eigen keuze wordt bepaald door eigen inhoudelijke motivatie.

De resultaten voor alleen de na 1977 afgestudeerden zijn vrijwel gelijk aan die voor de gehele groep na 1945 afgestudeerde respondenten, zij het dat bedrijfseconomie als eerste suggestie en als eigen keuze nu vaker wordt genoemd (respectievelijk 58 en 45 %), en accountancy minder (respectievelijk 18 en 10 %).

Tabel 7

Vanuit carrière- en arbeidsmarktperspectief aangeraden afstudeerrichtingen

aangeraden richting (vraag 25)	1e suggestie	som 1e, 2e en 3e suggestie	eigen keuze nu
economie	4 %	3 %	3 %
bedrijfseconomie	52	30	41
algemene (sociale) economie	5	5	14
accountancy	20	26	13
fiscale economie	8	21	8
econometrie, actuariaal	5	8	7
regionale of vervoerseconomie	1	2	3
landbouweconomie	0	1	1
economische sociologie	0	1	1
anders	4	4	9
aantal antwoorden	1771	4701	

Noot. Respondenten konden maximaal 3 afstudeerrichtingen aanbevelen. In totaal zijn bij vraag 25 van de enquête 4701 antwoorden gegeven. Ter vergelijking in de laatste kolom de keuze die men bij vraag 26 voor zichzelf zegt te zullen doen. De tabel geeft kolompercentages.

Tabel 8

Richting die men nu zelf zou kiezen, vs. eigen afstudeerrichting

	eigen afstudeerrichting (vraag 20)										
keuze nu (vraag 26)	econ.	bedr.	alg.	acc.	fisc.	ecmtr	reg.	landb	soc.		
anders	som										
economie	2 %	.	.	.	.	.	.	.	.	3	
bedrijfseconomie	2	31	4	1	.	1	1	.	.	42	
alg. (sociale) economie	1	1	10	.	.	1	.	.	1	14	
accountancy	1	9	1	2	.	.	.	.	.	13	
fiscale economie	1	4	1	.	1	.	.	.	1	8	
econometrie, actuariaat	1	1	1	.	.	4	.	.	.	7	
region./vervoerseconomie	.	.	.	.	.	.	1	.	.	3	
landbouweconomie	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	
economische sociologie	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	
anders	1	3	1	.	.	.	.	.	3	9	
som	9	50	18	3	1	7	3	.	2	7	100

Noot. Een punt staat voor (afgerond tot) nul. n = 1840.

Uit de onderlinge vergelijking van de studie die men heeft gedaan, en de richting die men nú zou kiezen, blijkt enige spijt (tabel 8). Met uitzondering van economie scoren de belangrijke studierichtingen ruim boven de helft in herbevestiging van vroeger gemaakte keuzen. Een interessant beeld ontstaat wanneer naar 'winnaars' en 'verliezers' wordt gekeken (vergelijk de randtotalen in de tabel). Verliezers zijn de meer algemene richtingen economie, bedrijfseconomie en algemene economie. Winnaars zijn de meer specifieke richtingen accountancy en fiscale economie, terwijl econometrie en actuariaal heel stabiel zijn. Er is een verschuiving van bedrijfseconomie naar accountancy en fiscale economie. Voor de generatie na 1977 afgestudeerden is het beeld hetzelfde, met iets lagere percentages voor bedrijfseconomie omdat men dat minder als afstudeerrichting heeft.

Tabel 9

Richting die men nu zelf zou kiezen, en kenmerk huidige functie

	kenmerkend vakgebied huidige functie (vraag 21)										
keuze nu (vraag 26)	econ.	bedr.	alg.	acc.	fisc.	ecmtr	reg.	landb	soc.		
	anders	som									
economie	2 %	1	.	.	.	.	.	.	1	3	
bedrijfseconomie	1	28	2	4	.	.	1	.	6	42	
alg. (sociale) economie	1	2	7	.	.	.	.	.	2	14	
accountancy	1	6	.	5	.	.	.	.	2	14	
fiscale economie	.	2	1	1	2	.	.	.	1	8	
econometrie, actuariaat	1	2	1	.	.	2	.	.	1	7	
region./vervoerseconomie	.	.	.	.	.	1	.	.	1	3	
landbouweconomie	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	
economische sociologie	.	.	.	.	.	.	.	.	.	1	
anders	.	2	1	.	.	.	.	.	5	8	
som	6	43	13	10	2	3	3	1	1	18	100

Noot. Een punt staat voor (afgerond tot) nul. n = 1730.

Gevraagd naar de afstudeerrichting die men zelf nu zou kiezen, reproduceren deze respondenten in hoge mate de relatieve percentages van hun feitelijke afstudeerrichtingen (vergelijk de randtotalen onder en rechts in tabel 8). Omdat de som van de percentages in de diagonale cellen maar 55 % is, zijn er weliswaar een aanzienlijk aantal wisselingen in voorkeur, maar deze houden elkaar over alle respondenten heen in evenwicht.

Tabel 9 geeft de relatie van de huidige functie tot de keuze nu; de som van de percentages in de diagonale cellen is 51. Ondanks de onvolledige mate waarin men het kenmerkende vakgebied van de eigen huidige functie vertaalt naar de richting die men nu zelf binnen de studie economie zou kiezen, is voor de randtotalen het patroon over de vakgebieden weer in hoge mate gelijk. Dezelfde data voor alleen de jongste generatie economen zijn vrijwel gelijk (niet getabelleerd), met iets meer voorkeur voor bedrijfseconomie en minder voor accountancy.

Vanuit de huidige functies gezien wordt het eerdere resultaat, dat de relatieve verdeling over feitelijke afstudeerrichtingen wordt gereproduceerd, nog scherper aangezet. Immers, de huidige functies vormen qua kenmerkende vakgebieden een extra restrictie (de randtotalen onder in de tabel), die toch niet leidt tot een herziening-achteraf van eerdere studiekeuzen. Als het aan de werkzame economen zou liggen, blijft de relatieve verdeling over afstudeerrichtingen de komende jaren stabiel. Dat beeld verandert echter wanneer het gaat om de adviezen die zij aan *anderen* geven over te kiezen afstudeerrichtingen (tabel 7).

'Als u nu opnieuw voor een academische studie zou kiezen, zou dat dan (weer) economie zijn?' Deze vraag, nummer 26, wordt door 83 % bevestigend, door 17 % ontkennend beantwoord (n = 1904).

3.2 hoofd- en keuzevakken

Naast het vakgebied waarin men destijds is afgestudeerd, is gevraagd welke hoofd- en bijvakken men destijds het meest belangrijk vond, van welke vakken men in de huidige functie nog bijzonder profijt heeft, welke vakken men studenten nu speciaal aanbeveelt, en op welk (deel)vakgebied men zich pas in de uitoefening van de functie heeft moeten oriënteren en inwerken. Tabel 10 vat de resultaten op deze vragen samen, voor althans die vakken die tenminste ergens door meer dan 1 % van de respondenten worden genoemd. Het is opvallend dat de diverse hoofd- en bijvakken in tabel 10 nogal constante scores behalen op de vragen naar het belang dat men er destijds aan hechtte (vraag 28), dat het in de huidige functie heeft (vraag 30), en dat het voor studenten nu kan hebben (vraag 31).

Een belangrijk resultaat is dat de respondenten als groep een patroon van 'aanraders' voor hoofd- en bijvakken hebben waarmee het patroon van wat men zelf in de studie heeft gedaan wordt gereproduceerd. Eenzelfde resultaat werd eerder verkregen waar het gaat om de verdeling van functies naar hen kenmerkende vakgebieden, waar over de afgelopen decennia heen, ondanks een zo grote groei in dat aantal functies, sprake is van een gelijkblijvende verkaveling naar bedrijfseconomie, algemene economie, econometrie, etcetera. Het resultaat contrasteert echter met de afstudeerrichtingen die men de studenten vandaag aanraadt: daar was immers sprake van een opvallende verschuiving naar accountancy en fiscale economie. Het contrast vormt een ongerijmdheid, die om een nadere verklaring vraagt. Het verschil tussen de beide vraagstellingen wordt niet alleen bepaald door het onderscheid tussen afstudeerrichting en hoofd- of bijvak, maar ook door het feit dat de vraag naar de hoofd- en bijvakken expliciet is gerelateerd aan de functie die men vervult. Respondenten zeggen gezamenlijk dat zij meer (nieuwe) banen verwachten op het gebied van de accountancy en de fiscale economie, maar dat er inhoudelijk in de functies voor economen geen aanmerkelijke verschuivingen optreden. Het laatste geldt zelfs voor het vak informatica, dat men in veel mindere mate aan hedendaagse studenten aanraadt dan men het in de eigen studie heeft gekozen of zich in de uitoefening van de functie heeft moeten eigenmaken.

Tabel 10
Hoofd- of keuzevakken

code (volgens codelijst) en vak 1977	aantal keren genoemd bij:					na
	vraag 28	vraag 30	vraag 31	vraag 32	vr 32	
(aantal gegeven antwoorden =	6583	3114	3371	1415	455)	
2 bedrijfseconomie	6 %	7 %	10 %	5 %	6 %	
21 kostencalculatie	7	9	6	1	2	
22 bedrijfsplanning	1	1	1	2	2	
23 organisatie	9	11	8	10	7	
24 financiering	10	8	7	5	6	
25 marktbeleid en -onderzoek	5	6	6	7	6	
3 algemene sociale economie	6	6	5	1	0	
31 geld- krediet- en bankwezen	3	3	2	4	4	
32 macro economie	5	5	3	1	2	
33 internat. econom. betrekkingen	3	2	1	1	2	
35 micro economie	2	1	1	1	3	
36 openbare financiën	5	5	4	2	2	
4 accountancy	1	1	4	6	5	
41 informatica	2	3	10	17	22	
43 administratieve organisatie	4	7	7	3	5	
5 fiscale economie	1	1	3	2	1	
51 belastingrecht	4	3	3	2	3	
55 recht div	3	3	2	2	2	
6 econometrie	2	2	3	2	2	
63 statistiek	2	2	2	1	2	
78 gezinseconomie gezondheidszorg	0	0	0	2	3	
96 psychologie	2	1	1	2	1	
som voor getabelleerde vakken	85 %	88 %	90 %	84 %	8	9
%						

Noten. Alleen vakken die voor enige vraag *tenminste* 1,5 % scoren zijn in deze tabel opgenomen. De tabel geeft kolompercentages.

- De code voor een bepaald vak geeft aan tot welk vakgebied het vak is gerekend (bijvoorbeeld 51 belastingrecht aan categorie 5 fiscale economie)

- De vakgebieden 1 (economie), 7 (regionale of vervoerseconomie), 8 (landbouweconomie) en 9 (economische sociologie) scoren niet hoog genoeg om zelf in de tabel te zijn opgenomen.

- Bedrijfseconomie omvat toegepaste bedrijfseconomie; economische problemen midden- en kleinbedrijf; bedrijfshuishoudkunde; industriële economie; kwantitatieve bedrijfseconomie. (zie codelijst in bijlage 2).

- Algemene of sociale economie omvat staathuishoudkunde; theoretische economie; economisch onderzoek.

Vraag 28: Welke zijn de (maximaal 4) hoofd- of keuzevakken uit uw doctoraalexamen economie die u *destijds* het meest belangrijk vond? (4 vakken konden worden genoemd, de tabel geeft hierover de som.)

Vraag 30: Van welke (max.) **twee** (in 28) genoemde vakken hebt u in uw huidige functie nog bijzonder profijt? (De tabel geeft over deze twee de som.)

Vraag 31: Welke **twee** vakken beveelt u economiestudenten speciaal aan, gezien de arbeidsmarktoorzichten, voor functies zoals door u vervuld? (De tabel geeft over deze twee de som.)

Vraag 32: Op welk (deel)vakgebied in het bijzonder hebt u zich niet in de studie maar pas in de uitoefening van uw functie georiënteerd en ingewerkt?

Informatica is een bijzonder vak, gezien de cijfers in tabel 10. Het blijkt dat de respondenten die dit vak in hun studie hebben gedaan, er in de eigen functie niet altijd profijt van hebben, terwijl een tamelijk grote groep anderen zich pas in de functie op dit gebied heeft moeten oriënteren en inwerken. De laatste ervaring leidt overigens niet tot de

aanbeveling aan studenten om het vak in het studiepakket op te nemen. Mogelijk is wat informatica betreft het veld zo sterk in beweging, of zijn de problemen zo situatie-specifiek, dat respondenten niet inzien dat opnemen van informatica in het studiepakket eventuele bijscholing later zou kunnen voorkomen.

Er kan sprake zijn van bepaalde omissies in de opleiding, wanneer men bij vraag 32 aangeeft zich op een bepaald vakgebied pas tijdens de uitoefening van de functie te hebben moeten oriënteren en inwerken. Zo is er een opvallend patroon bij kostencalculatie en bij algemene economie, waar een aanmerkelijk belang in de studie en in de functie samengaat met vrijwel uitblijvende bij- of nascholing: waarschijnlijk een uiting van een goede afstemming tussen onderwijs en functies, maar mogelijk ook van een stringente ingangseis dat gegadigden voor bepaalde functies een bepaalde afstudeerrichting moeten hebben gedaan. Afgezien van de juist genoemde uitzonderingen, is het beeld veeleer dat bij- en nascholing in de functie ongeveer even vaak voorkomt als de keuze van de betreffende vakken in het pakket van de studenten. Mogelijk hebben de meeste vakken het karakter van een introductie tot het betreffende vakgebied, waarmee men niet meteen al volledig is toegerust tot het uitoefenen van bijpassende functies. Dat kan ook anders worden geformuleerd: de studie economie is in veel gevallen een tamelijk algemene opleiding, waarmee men later altijd nog bepaalde specifieke richtingen op kan. De resultaten op hoofd- en bijvakniveau bevestigen de eerder gevonden grote mobiliteit van vakgebied tot vakgebied zoals deze economen aan de dag leggen.

4 FUNCTIES VAN ECONOMEN

4.1 specifiek economisch karakter

Het eerste onderscheid in door economen beklede functies is naar de mate waarin deze functies als 'typisch economisch' zijn te kwalificeren. Er is een rechtstreekse vraag hiernaar gesteld (vraag 50), 'Een functie als de uwe **kan** worden vervuld door iemand met **tenminste**' De resultaten zijn in tabel 1 vermeld.

Tabel 1
Specifiek economisch karakter van functies, naar opleidingen

minimale vooropleiding (vraag 50)	(deel)groep respondenten					
	Allen	UvA	VU	RUG	EUR	KUB
VWO (en relevante bedrijfservaring)	5 %	4 %	5 %	7 %	5 %	4 %
HEAO of vergelijkbare HBO opleiding	10	11	11	12	10	9
een andere academische opleiding	27	27	23	22	32	25
.....						
een willekeurige afstudeerrichting economie	8	8	7	7	8	10
een verwante afstudeerrichting economie	30	30	37	34	28	27
uitsluitend uw afstudeerrichting economie	20	20	18	20	17	25

Noot. De tabel geeft percentages per kolom. n = 1678, 271, 197, 213, 604, 304 respectievelijk.

In het volgende wordt de formulering van deze vraag 50 gebruikt als definitie voor 'specifiek economisch'. Het gebruik van de term 'specifiek economisch' is daarmee niet geheel zonder problemen: functies die door HEAO afgestudeerden kunnen worden vervuld zijn uitdrukkelijk niet specifiek economisch. Ook zal straks blijken dat het vervullen van een niet economische functie samen kan gaan met het gebruik van in de studie opgedane kennis en vaardigheden op het gebied van de economie.

Van de respondenten geeft 42 % aan dat hun functie niet door een econoom hoeft te worden vervuld. Nicolas (1973, p. 2) vond bij onderzoek onder 3000 economen dat zelfs 65 % van hen aangeeft dat de eigen functie vervuld kan worden door iemand die geen econoom is. Omdat er op dit punt zo'n groot verschil bestaat met het onderzoek van Nicolas dat eind 1968 werd uitgevoerd, worden de resultaten op de betreffende vraag uit Nicolas hieronder geciteerd.

" In het onderzoek onder de academisch gevormde economen was een van de opvallendste gegevens dat de meeste respondenten van mening waren dat zij een functie vervulden, die ook door anders gekwalificeerden vervuld zou kunnen worden. De vraag en de keuze uit één van de gegeven antwoordmogelijkheden luiden:

Kan uw functie vervuld worden door:	'Ja'
een niet-academicus met praktijkervaring op dit gebied	24,7 %
een niet-academicus met andere opleiding	17,1 %
een academicus, niet econoom	23,7 %
alleen door een academisch gevormd econoom	31,2 %

De afgelopen twee decennia moet er een ontwikkeling hebben plaatsgevonden die ertoe heeft geleid dat een sterk groeiend aantal economen bovendien in steeds sterkere mate functies bekleedt die als specifiek economisch zijn te kenmerken. De economisering van de samenleving (HOOP 1988, p. 39) is kennelijk reeds zeer lang in gang.

De lage score in tabel 1 voor een 'willekeurige opleiding economie' is misschien zo te interpreteren dat men geen duidelijk beeld heeft van wat een 'willekeurige afstudeerrichting economie' onderscheidt van respectievelijk 'andere academische opleidingen' en 'verwante afstudeerrichtingen economie.' De lage score suggereert geenszins een soort natuurlijke scheiding tussen economie en andere opleidingen. Meer dan een kwart van de door economen vervulde functies zou ook door anders opgeleide academici kunnen worden vervuld.

In Tabel 1 is tevens de uitsplitsing naar opleidingen gegeven. Aan de Erasmus Universiteit afgestudeerde economen menen vaker dat hun functies even goed door andere academisch opgeleiden kunnen worden vervuld.

Over de generaties heen zijn functies die door oudere economen worden bekleed in gelijke verhouding als specifiek economisch aan te merken als functies die door recent afgestudeerde economen worden bekleed (tabel 2). Terugkomend op de eerdere resultaten van Nicolas: ook economen die destijds in zo hoge mate aangaven niet specifiek economische functies te vervullen, hebben nu functies met een meer specifiek economische inhoud, of ten minste hebben zij hun mening over dat specifiek economische karakter van hun functie gewijzigd.

Tabel 2

Specifiek economisch karakter van functies, naar generaties

	(deel) groep respondenten				
minimale vooropleiding (vraag 50)	allen	45-57	58-67	68-77	78-88
VWO (en relevante bedrijfservaring)	5 %	5 %	4 %	4 %	6 %
HEAO of vergelijkbare HBO opleiding	10	8	10	9	13
een andere academische opleiding	27	27	30	31	22
.....					
een willekeurige afstudeerrichting economie	8	12	9	8	8
een verwante afstudeerrichting economie	30	30	25	29	32
uitsluitend uw afstudeerrichting economie	20	18	22	20	19

Noot. De tabel geeft percentages per kolom. n = 1687, 232, 264, 625, 608 respectievelijk.

Er is over de beide laatste decennia een verschuiving opgetreden in de concurrentie met HEAO opgeleiden en andere academici: er vindt in sterkere mate verdringing van HEAO-ers plaats, terwijl verhoudingsgewijs het aantal door economen beklede algemeen academische functies afneemt.

Tabel 3

Specifiek economisch karakter van functies, naar richtingen

minimale vooropleiding (vraag 50)	doctoraal examen behaald in (vraag 20)			
	economie	bedrijfs	algemene	economtr
VWO (en relevante bedrijfservaring)	4 %	6 %	3 %	2 %
HEAO of vergelijkbare HBO opleiding	9	14	7	2
een andere academische opleiding	33	26	27	29
.....				
een willekeurige afstudeerrichting economie	13	5	12	7
een verwante afstudeerrichting economie	22	29	34	40
uitsluitend uw afstudeerrichting economie	19	20	17	20

Noot. De tabel geeft percentages per kolom. n = 147, 828, 309, 121 respectievelijk.

Voor de vier kwantitatief grootste afstudeerrichtingen zijn er verschillen in de mate waarin men in specifiek economische functies terechtkomt. Die verschillen zijn iets aangescherpt en van karakter veranderd door de rol van het HEAO wanneer alleen naar de generatie 1978-1988 wordt gekeken (Tabel 4). De 'andere academische opleidingen' hebben aanzienlijk minder concurrerende kracht voor de functies die door de jongere economen worden bekleed dan dat voor de functies van ouderen het geval is.

Tabel 4

Jongste generatie economen

minimale vooropleiding (vraag 50)	doctoraalexamen behaald in (vraag 20)					
	economie	bedrijfs	algemene	account	fiscale	ecnmtr
VWO (en relevante bedrijfservaring)	3 %	9 %	3 %	.	.	2 %
HEAO of vergelijkbare HBO opleiding	19	19	7	11 %	7 %	.
een andere academische opleiding	32	21	18	17	13	24
.....						
een willekeurige afstudeerrichting economie	5	3	15	.	7	7
een verwante afstudeerrichting economie	24	28	46	17	.	51
uitsluitend uw afstudeerrichting economie	16	20	12	56	73	16

Noot. Generatie 1978-1988, n = 499. De tabel geeft kolompercentages; n = 37, 272, 114, 18, 15 en 45 respectievelijk.

Economie is een sterke groeier, en is dat over de hele periode geweest. Afgestudeerden hebben zich nieuwe functies moeten veroveren door verdringing van anderen, of door geheel nieuwe functies te verwerven: dergelijke functies hebben niet gauw een specifiek economisch karakter.

De mate waarin afgestudeerden terechtkomen in functies die niet als specifiek voor de genoten opleiding zijn aan te merken, hoeft geen kwalificatie voor de betreffende opleiding in te houden. Vergelijk Tabel 8.

4.2 voorganger en opvolger in de huidige functie

Op de vraag of de voorganger in de huidige functie een econoom was (vraag 58) antwoordt 41 % bevestigend, 27 % antwoordt in ontkennende zin, en 32 % geeft te kennen dat de functie nieuw is (n = 1729). Over de opvolging denkt men heel anders: 79% geeft aan dat de opvolger in de huidige functie waarschijnlijk een econoom zal zijn, 16 % ontkent dat, en 6 % geeft aan dat bij vertrek de functie wordt opgeheven (n = 1692). Deze resultaten weerspiegelen de enorme groei van het aantal economen: economen die op de arbeidsmarkt komen zullen niet zo vaak een econoom kunnen opvolgen, terwijl economen die hun functie verlaten zich vaak door een econoom zullen zien opgevolgd (tabel 5; vraag 59).

Tabel 5

Is de voorganger of opvolger in de functie econoom?

voorganger (vraag 58)	zal uw (eventuele) opvolger een econoom zijn? (vraag 59)			
	waarschijnlijk wel	functie wordt opgeheven	nee	som
econoom	41 %	1	1	43
functie is nieuw	19	3	4	26
geen econoom	19	1	10	30
som	79	5	16	100

Noot. n = 1609.

Functies waarin de voorganger een econoom is blijven door een econoom vervuld worden (Tabel 5). Functies waarin de voorganger geen econoom was blijven vaker voor economen behouden dan dat zij door anders opgeleiden worden opgevolgd. Nieuwe functies hebben een sterker economisch karakter dan functies waarin economen anderen hebben verdrongen: als de functie blijft bestaan, is de opvolger waarschijnlijk econoom.

Tabel 6

Specifiek economische functies en opvolging door economen

minimale vooropleiding (vraag 50)	zal uw (eventuele) opvolger een econoom zijn? (vraag 59)			
	waarschijnlijk wel	functie wordt opgeheven	nee	som
VWO (en relevante bedrijfservaring)	2 %	0	1	4
HEAO of vergelijkbare HBO opleiding	6	1	3	10
een andere academische opleiding	15	2	8	25
.....				
een willekeurige afstudeerrichting economie	8	1	0	9
een verwante afstudeerrichting economie	29	2	2	32
uitsluitend uw afstudeerrichting economie	19	1	1	21
som:	79	5	15	100

Noot. n = 1495.

In specifiek economische functies wordt men bijna altijd opgevolgd door een econoom; opvolging door een econoom is even waarschijnlijk als het voortbestaan van de functie zelf (tabel 6; vraag 59). Voor niet specifiek economische functies wordt door iets meer dan de helft van de betreffende respondenten opvolging door een econoom verwacht.

Tabel 7

Specifiek economische functies en opvolging door economen

was uw voorganger in de huidige functie econoom? (vraag 58)				
minimale vooropleiding (vraag 50)	ja	functie was nieuw	nee	som
VWO (en relevante bedrijfservaring)	.	1	2	4
HEAO of vergelijkbare HBO opleiding	2 %	2	5	10
een andere academische opleiding	7	8	13	28
.....				
een willekeurige afstudeerrichting economie	5	2	2	9
een verwante afstudeerrichting economie	16	9	6	31
uitsluitend uw afstudeerrichting economie	12	5	2	19
som:	43	27	31	100

Noot. n = 1526.

Vergelijking van het specifiek economische karakter van de functie (vraag 50) en of de voorganger een econoom was, levert een kleine verrassing op: in 10 % van de gevallen werd de specifiek economische functie niet eerst door een econoom vervuld. Mogelijk is hier sprake van verdringing door opwaardering van de betreffende functies.

4.3 functies en vakinhouden

Functies kunnen worden getypeerd naar de afstudeerrichting die er het best bij zou passen. Dan blijkt dat als bedrijfseconomisch gekenmerkte functies naar het oordeel van de betreffende respondenten in 42 % van de gevallen niet specifiek economisch zijn (Tabel 8; vraag 21). Voor de functies die naar een andere economische afstudeerrichting zijn gekenmerkt, liggen de percentages niet specifiek economische functies lager.

Respondenten hebben er geen moeite mee hun niet specifiek economische functies te kenmerken naar een bepaalde economische richting. Men vervult dan wel een functie die niet per se door een econoom hoeft te worden vervuld, maar men kan die functie kennelijk een economische invulling geven. Vraag 21 kan echter door respondenten zijn opgevat als een gedwongen keuzevraag: 'als u de huidige functie zou moeten kenmerken naar een bepaalde afstudeerrichting economie, welke zou dat dan zijn?'

Tabel 8

Specifiek economisch karakter, en inhoud van de functie

minimaal vereiste opleiding (vraag 50)	huidige functie betreft voornamelijk (vraag 21)					
	economie	bedrijfs	algemene	account	fiscale	ecnmr
VWO (en relevante bedrijfservaring)	3 %	5 %	1 %	2 %	.	.
HEAO of vergelijkbare HBO opleiding	14	17	5	16	.	.
een andere academische opleiding	16	21	11	11	27	13
.....						
een willekeurige afstudeerrichting economie	22	6	16	2	.	4
een verwante afstudeerrichting economie	41	33	49	20	13	52
uitsluitend uw afstudeerrichting economie	6	18	18	50	60	30

Noot. Generatie '78-'88, n = 457. De tabel geeft kolompercentages; n = 37, 243, 83, 56, 15 en 23 respectievelijk.

Er is een duidelijk verband tussen het aantal vereiste ervaringsjaren en de ervaring die de betreffende functievervullers zelf hebben (Tabel 9). Er bestaat een algemene relatie van vereist aantal ervaringsjaren met het specifiek economisch karakter van de betreffende functie. Functies die op HBO-niveau liggen vereisen een relatief geringer aantal ervaringsjaren. Algemene academische functies vereisen meer ervaringsjaren. Binnen de groep academische functies worden minder ervaringsjaren vereist naarmate de functie meer specifiek economisch van karakter is. Er is sprake van een bepaalde balans tussen ervaring en kennis: ervaring wordt belangrijker voor meer algemene, kennis voor meer specifieke functies.

Tabel 9
Specifiek economisch karakter, en vereiste ervaring

minimaal vereiste opleiding (vraag 50)	gemiddelde vereiste postdoctorale ervaring voor generatie			
	'45-57	'58-67	'68-77	'78-88
VWO (en relevante bedrijfservaring)	8,0	7,2	4,3	2,3
HEAO of vergelijkbare HBO opleiding	4,8	4,7	4,2	1,8
een andere academische opleiding	8,8	7,0	6,2	3,2
.....				
een willekeurige afstudeerrichting economie	7,6	7,6	5,7	2,8
een verwante afstudeerrichting economie	6,8	6,8	5,6	2,2
uitsluitend uw afstudeerrichting economie	6,6	6,1	5,1	2,6
gemiddelde over het totaal	7,3	6,6	5,6	2,6

Noot. De tabel geeft gemiddelden voor minimaal vereiste aantal jaren post-doctorale ervaring. n = 196, 229, 510 en 467 voor respectievelijke generaties.

Tabel 10
Specifiek economisch karakter, en 'profijtvakken' ('78-'88)

minimaal vereiste opleiding (vraag 50)	vak waarvan nu nog profijt (vraag 30), behorend tot richting ...					
	bedrijfs	algemene	acc	fiscale	ecnmtr	verk/verv
(aantal keren genoemd:	352	194	120	38	63	33)
VWO (en relevante bedrijfservaring)	3 %	1	.	.	.	.
HEAO of vergelijkbare HBO opleiding	7	1	3	1	.	.
een andere academische opleiding	10	5	3	1	2	.
.....						
een willekeurige afstudeerrichting economie	2	3	.	.	1	.
een verwante afstudeerrichting economie	13	12	4	.	4	2
uitsluitend uw afstudeerrichting economie	9	3	4	2	1	1
Som	44	24	15	5	9	4

Noot. Generatie 1978-1988, totaal aantal keren dat een vak is genoemd is 800. Genoemde vakken zijn naar richting gegroepeerd volgens de 'Codelijst vakken' in de bijlage.

Er is aan de respondenten gevraagd van welke vakken uit het eigen studiepakket men in de huidige functie nog bijzonder profijt heeft. In Tabel 10 zijn de resultaten weergegeven, onderscheiden naar het specifiek economisch karakter van de betreffende functie. De tabel is beperkt tot de generatie '78-'88. Omdat men eventueel twee vakken kon noemen, zijn deze antwoorden bij elkaar genomen. Heel weinig genoemde vakken in de afstudeerrichtingen economie, landbouw-economie en economische sociologie zijn niet in Tabel 10 opgenomen. Hier wordt bevestigd dat respondenten in niet specifiek economische functies toch voordeel trekken uit hun studie economie.

Tabel 11 (volgende bladzijde) geeft voor de jongste generatie economen de resultaten voor vraag 32 naar 'een vakgebied waarop men zich in het bijzonder niet in de studie maar pas in de uitoefening van de huidige functie heeft moeten oriënteren en inwerken.' Respondenten in niet specifiek economische functies hebben zich toch vaak op enig nieuw economisch gebied bekwaamd. De vakgebieden waarop men zich later bekwaamt zijn gemiddeld ongeveer gelijk aan de vakgebieden waarvan men bij vraag 30 aangaf er nog bijzonder profijt van te hebben, maar er is een verschuiving van bedrijfseconomie naar accountancy.

Tabel 11
Specifiek economisch karakter, en 'inwerkvakken' ('78-'88)

minimaal vereiste opleiding (vraag 50)	vakken waarop men zich in moest werken (vraag 32), behorend tot richting ...					
	bedrijfs	alg.	account	fiscale	ecnmtr	verkeer
(aantal keren genoemd:	118	60	138	25	29	21)
VWO (en relevante bedrijfservaring)	2 %	.	2	.	.	.
HEAO of vergelijkbare HBO opleiding	3	1	7	1	.	1
een andere academische opleiding	10	2	6	2	1	1
.....						
een willekeurige afstudeerrichting economie	3	2	2	.	.	1
een verwante afstudeerrichting economie	9	7	12	2	4	1
uitsluitend uw afstudeerrichting economie	4	3	6	1	2	.
Som	30	15	35	6	7	5

Noot. Generatie 1978-1988. Genoemde vakken zijn naar richting gegroepeerd volgens de 'Codelijst vakken' in de bijlage.

Tabel 12

Specifiek economisch karakter, en aanbevolen vakken ('78-'88)

	aanbevolen vakken (vraag 31), behorend tot richting ...						
minimaal vereiste opleiding (vraag 50)	bedrijfs	algemene	account	fiscale	ecnmtr	verkeer	ec soc
(aantal keren genoemd:	222	195	253	53	76	27	37)
VWO (en relevante bedrijfservaring)	2 %	.	1	.	.	.	.
HEAO of vergelijkbare HBO opleiding	6	1	5	1	.	.	.
andere academische opleiding	8	3	5	1	1	.	1
.....							
willekeurige afstudeerrichting economie	2	2	1	.	1	.	1
verwante afstudeerrichting economie	12	9	7	1	4	2	1
uitsluitend uw afstudeerrichting economie	7	3	3	2	1	1	.
Som	38	19	24	5	7	3	4

Noot. Generatie 1978-1988, aantal keren dat een vak is genoemd is 1033. Genoemde vakken zijn naar richting gegroepeerd volgens de 'Codelijst vakken' in de bijlage.

Omdat ook is gevraagd welke vakken worden aangeraden aan studenten, uitgaande van de functie die men zelf vervult, kan worden nagegaan of er discrepanties zijn tussen de vakken uit de eigen studie die men voor de eigen functie weet te benutten, en de vakken die men voor dergelijke functies aanraadt. Vergelijk daartoe Tabel 12 met Tabel 10. Er treedt dan een verschuiving op van bedrijfseconomische en algemeen economische vakken naar accountancy, in lijn met de werkelijke verschuiving die in dat opzicht ook plaatsvindt in post-doctorale opleidingen die vooral door bedrijfseconomen worden gevolgd. Op dit vakspecifieke niveau wordt niet het resultaat gerepliceerd dat eerder werd gevonden bij de vraag welke afstudeerrichting men studenten nu aanraadt (vraag 25), waarin naast accountancy ook fiscale economie als een aanrader te voorschijn kwam. Deze verschillende resultaten hangen samen met het aggregatieniveau waarop wordt gevraagd: aanbevolen studierichtingen of afzonderlijke vakken zijn geheel verschillende zaken (Vergelijk de in dit opzicht opmerkelijke resultaten in het arbeidsmarktonderzoek Medische Biologie: Van Es, Van der Weerd, en Wilbrink 1988).

4.4 arbeidsvelden en verwerving van functies

Tabel 13

Sector van de eerste functie na afstuderen

sector eerste functie (vraag 54a)	generatie afgestudeerden				
	'45-57	'58-67	'68-77	'78-88	allen
NIJVERHEID					
1. landbouw en visserij	2 %	1 %	1 %	1 %	1 %
2. industrie	22	28	14	14	17
3. bouw- & installatiebedrijven	1	.	1	1	1
4. openbare nutsbedrijven	3	1	1	1	1
ZAKELIJKE DIENSTEN					
5. handel	10	5	4	3	5
6. horeca	..	.	.	.	.
7. transport & communicatie	4	4	5	3	4
8. bankwezen	10	7	9	12	10
9. verzekeringswezen	2	1	2	2	2
10 accountantskantoor	8	11	8	9	9
11. adviesbureau	8	7	5	4	6
12 overige zakelijke dienstverlening	4	3	4	6	4
OVERIGE DIENSTVERLENING					
13. universiteit	3	9	12	12	10
14. overig onderwijs	2	3	8	7	6
15. wetenschappelijk onderzoek	5	4	6	5	5
16 gezondheidszorg	1	1	1	1	1
17. sociale verzekeringen	1	.	1	.	.
18. sociaal-culturele instellingen	.	1	1	.	.
19. overige rijksdiensten	9	9	12	12	11
20. overige lagere overheden	3	3	3	5	4
21. overige niet zakelijke dienstverl	1	2	2	3	2

Noot. De tabel geeft kolompercentages, n = 273, 298, 676, 656, en 1903 respectievelijk.

Vraag 54 naar de bedrijfssector van de eerste functie is nogal gedetailleerd gesteld zoals de opsomming in tabel 13 laat zien, waar de resultaten voor de eerste functie worden weergegeven.

Door de grote mate van detaillering zijn de getabelleerde percentages wat gevoeliger voor toevalsfluctuaties. Vergelijking van de vier generaties onderling laat duidelijke patronen zien, met enkele 'verschuivingen' (als dat van een momentopname als bij dit onderzoek mag worden gezegd): jongere economen werken vaker in het onderwijs of bij een overheid, adviesbureaus trekken oudere economen aan (of oudere economen starten vaker een adviesbureau).

De huidige functie is in 49 % van de gevallen in een andere sector dan de eerste functie (vraag 54). Gevraagd naar het aantal verschillende werkgevers dat men heeft gehad is het antwoord gemiddeld 2,2 (vraag 43).

Voor de overzichtelijkheid wordt in het volgende gewerkt met de grovere categorieën 'nijverheid', 'handel en financiën' (5 t/m 9), accountantskantoor en overige zakelijke dienstverlening (10, 11 en 12), 'onderwijs' (13, 14 en ook 15, wetenschappelijk

onderzoek), en '(semi) overheid' (16 tot en met 21).

Tabel 14

Arbeidsvelden huidige en eerste functie (generatie '78-'88)

sector huidige functie (vraag 53)	eerste functie in sector (vraag 54a):					
	1	2	3	4	5	som
1. nijverheid	13 %	1	1	1	1	17
2. handel en financiën	1	16	2	3	2	24
3. account. en overige zakelijke dienstverl.	2	2	13	1	.	19
4. onderwijs	.	1	1	15	1	18
5. (semi)overheid	.	1	1	3	16	22
som	17	20	20	23	21	100

Noot. n = 633, na 1977 afgestudeerde economen.

Tabel 14 laat zien hoe de jongste generatie economen eerste functies in het onderwijs heeft verwisseld voor functies elders. Een kwart van deze groep jonge economen heeft de eerste functie verwisseld voor een huidige functie in een andere sector.

Tabel 15

Arbeidsvelden huidige en eerste functie (alle respondenten)

sector huidige functie (vraag 53)	eerste functie in sector (vraag 54a):					
	1	2	3	4	5	som
1. nijverheid	13 %	2	2	1	1	19
2. handel en financiën	2	12	3	2	2	21
3. account. en overige zakelijke dienstverl.	2	2	11	2	1	18
4. onderwijs	1	2	1	13	2	19
5. (semi)overheid	2	2	2	4	12	22
som	21	21	19	22	19	100

Noot. n = 1883.

De eerste en huidige functies voor de groep respondenten in zijn geheel (tabel 15) wijkt op details af van die voor alleen de jongste generatie economen (tabel 14). Geen detail, maar wel vanzelfsprekend: ouderen blijken vaker van sector te zijn verwisseld tussen eerste en huidige functie. Vergeleken met voorgaande generaties zijn in het laatste decennium de afgestudeerden vaker gestart bij de overheid en minder vaak in de nijverheid.

Tabel 16

Arbeidsvelden waarin men binnen korte tijd een betrekking kan verwerven

betrekking te verwerven in sector (vr 55b)	huidige functie is in sector (vraag 53):					
	1	2	3	4	5	som
1. nijverheid	13 %	2	2	1	1	18
2. handel en financiën	2	14	2	2	1	20
3. account. en overige zakelijke dienstverl.	4	4	13	5	6	31
4. onderwijs	.	1	1	8	1	11
5. (semi) overheid	1	1	1	3	13	19
som	20	21	18	18	22	100

Noot. n = 883. Het gaat hier om respondenten die eerst vraag 55a bevestigend beantwoord, dat waren er 1250; daarvan geven 883 (71%) een aanduiding van de sector waaraan men dan vooral denkt.

Op de vraag of men binnen korte tijd elders een betrekking denkt te kunnen verwerven, als men dat zou willen, antwoordt 71 % bevestigend, 29 % ontkennend (vraag 55). Voor degenen die bij vraag 55b tevens hebben aangegeven in welke sector zij snel een betrekking denken te kunnen verwerven is tabel 16 geconstrueerd, waarin een uitsplitsing is gemaakt naar de sector waarin men nu werkt. In de accountancy, adviesbureaus en overige zakelijke dienstverlening ziet men kansen, terwijl het onderwijs en het wetenschappelijk onderzoek als tamelijk gesloten worden gezien.

Tabel 17

Verwerving van de eerste functie na afstuderen

verwerven eerste baan (vraag 39)	generatie afgestudeerden				
	allen	'45-57	'58-67	'68-77	'78-88
door de werkgever gevraagd te solliciteren	19 %	25	24	18	16
sollicitatie op advertentie	39	25	29	44	44
sollicitatie via GAB	1	.	1	1	.
via bemiddelingsbureau instelling	4	10	10	1	1
via particulier bemiddelingsbureau	.	.	.	.	.
sollicitatie op eigen initiatief	23	25	24	23	24
via stage of contacten in de studie opgedaan	5	4	4	4	6
vanuit werk als student bij dezelfde werkgever	7	4	9	8	7
door zelfstandige vestiging	1	4	.	.	2

Noot. De tabel geeft kolompercentages. n = 1690, 248, 268, 585, en 583 respectievelijk.

Het patroon van functieverwerving is over de generaties afgestudeerden heen zeer constant, met een vermindering van het aantal keren dat men zegt door de werkgever te zijn gevraagd te solliciteren, ten gunste van het gewoon op advertentie solliciteren (Tabel 17; vraag 39). Een belangrijk aantal afgestudeerden wacht niet (alleen) op het verschijnen van advertenties, maar solliciteert op eigen initiatief: een kwart van de eerste functies zijn op die wijze verworven.

De oordelen van respondenten over het proces van werving zijn waarschijnlijk goed gefundeerd, in de betekenis dat zij ook in het eigen werk met de werving van economen worden geconfronteerd. Desgevraagd geeft 15 % aan daar regelmatig, 44 % daar soms bij te zijn betrokken (vraag 49).

De mobiliteit van economen neemt af naarmate men langer geleden is afgestudeerd (Tabel 18, vraag 41). Van de jongste generatie economen geeft bijna een kwart aan een andere betaalde betrekking te zoeken, terwijl eveneens een kwart aangeeft de afgelopen twee jaar wel eens te hebben gesolliciteerd.

Tabel 18
Positie op de arbeidsmarkt

arbeidsmarktpositie (vraag 41)	generatie afgestudeerden				
	allen	'45-57	'58-67	'68-77	'78-88
zoekt geen (andere) betaalde betrekking	74 %	89	83	72	65
zoekt wel een (andere) betaalde betrekking	16	3	10	17	23
staat ingeschreven bij het GAB	1	.	1	1	.
heeft de afgelopen twee jaar gesolliciteerd	16	1	4	18	24

Noot. De tabel geeft kolompercentages; n = 1919, 275, 298, 679 en 667 respectievelijk.

Van degenen die zeggen een andere betaalde betrekking te zoeken, zegt 86 % eventueel binnen korte tijd elders een functie te kunnen verwerven (vraag 55a; alleen de generatie van '78-88 afgestudeerden). Dat geldt evenzeer voor degenen die zeggen de afgelopen twee jaar te hebben gesolliciteerd. Beide groepen overlappen elkaar maar voor 20 %: degenen die zeggen de afgelopen twee jaar te hebben gesolliciteerd zijn niet dezelfde die zeggen nu een andere betaalde betrekking te zoeken. Acht procent van de jongste generatie economen beantwoordt beide vragen bevestigend.

Tabel 19
Personeelscategorie waartoe men behoort

personeelscategorie (vraag 48)	generatie afgestudeerden				
	allen	'45-57	'58-67	'68-77	'78-88
op hoogste niveau leidinggevend, hoogleraar	28 %	56	47	29	7
hoger leidinggevend en stafpersoneel	42	35	38	50	39
overig hoger personeel	9	3	5	7	16
middelbaar leidinggevend en stafpersoneel, onderzoeker, leraar	19	5	9	14	34
overig personeel	2	.	1	1	5

Noot. De tabel geeft kolompercentages. n = 1832, 246, 283, 660, 643 respectievelijk.

Het overzicht van functieniveaus in Tabel 19, uitgesplitst naar vier generaties economen, geeft de indruk van een uitstekende carrièrelijn. Omdat het hier een momentopname over generaties heen betreft, volgt uit de tabel echter niet dat dit dan ook het carrièreperspectief voor recent afgestudeerde economen zou zijn.

Tabel 20
Is de functie passend?

benutting (vraag 52)	generatie afgestudeerden				
	allen	'45-57	'58-67	'68-77	'78-88
zou een zwaardere functie aankunnen	47 %	21	34	53	55
heeft een functie van passend niveau	52	77	65	47	44
minder zware functie zou eigenlijk beter zijn	1	2	1	.	1

Noot. De tabel geeft kolompercentages; n = 1821, 230, 287, 659, 645 respectievelijk.

Vooraf de jongere economen vinden nogal eens dat ze een zwaardere functie aankunnen, gezien de eigen opleiding, ervaring en capaciteiten (tabel 20; vraag 52). Als dat een uiting van zelfvertrouwen is die op een realistische perceptie van eigen capaciteiten is gebaseerd, dan hebben werkgevers daar kennelijk minder oog voor, of zijn er te weinig mogelijkheden om economen door te laten stromen naar functies die beter aansluiten op het niveau van hun kunnen. Voor het omgekeerde, een te zware belasting, hoeft geen vrees te bestaan gezien hetgeen men in deze anonieme vragenlijst daarover rapporteert.

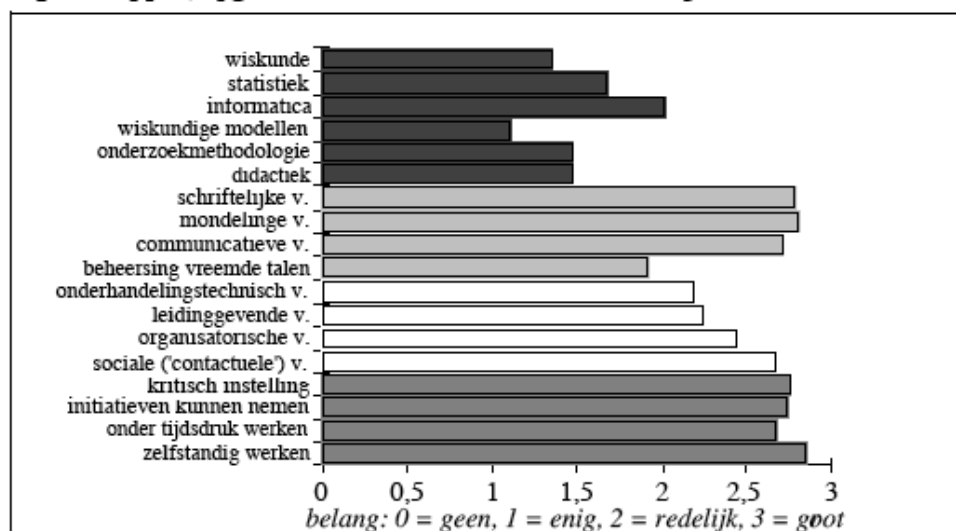
5 ALGEMENE FUNCTIEKWALIFICATIES

In het onderzoek zijn meerdere soorten functiekwalificaties betrokken, zoals motivatie, ervaring, en de studie die men heeft afgerond, met afstudeerrichting, vakkenpakket en verrichte activiteiten, en eventuele studie in het buitenland of een promotie. Er is gevraagd naar de minimaal vereiste post-doctorale ervaring voor de functie die men zelf vervult, en naar activiteiten waaraan men buiten de studie nog een aanmerkelijk deel van de tijd heeft besteed. Deze kwalificaties zijn in andere hoofdstukken besproken. In dit hoofdstuk worden de resultaten gegeven van de vraag naar het belang van bepaalde technieken, vaardigheden en eigenschappen voor de functie die men zelf uitoefent (vraag 57).

5.1 technieken, vaardigheden en eigenschappen

Figuur 1

Gemiddeld toegekend belang aan technieken, vaardigheden (v.) en eigenschappen, opgevat als kenmerk van de functie (vraag 57)

Noot: n

= 1838

Veel aandacht is besteed aan functie-eisen in termen van technieken die men moet beheersen, vaardigheden waarover men moet beschikken, en eigenschappen die men zou moeten hebben. Omdat het lastig is in abstracto antwoord te geven op vragen naar het belang van deze of gene eigenschap voor functies die door economen worden bekleed, is gevraagd het belang van deze eigenschappen, vaardigheden en technieken aan te geven zoals dat voor de *eigen* functie geldt. Omdat het merendeel van de respondenten ervaren is, mag worden verwacht dat de antwoorden zeker zo verantwoord zullen zijn als waren zij door werkgevers verstrekt.

In Figuur 1 zijn de gevraagde vaardigheden opgesomd in dezelfde bewoording als in de vragenlijst gebruikt. Er wordt hier geen nadere toelichting of uitleg gegeven over het

gevraagde, dergelijke toelichtingen zijn aan de respondenten ook niet verschaft (maar zie paragraaf 5.2).

Bij iedere vaardigheid is gevraagd aan te geven of deze van 'enig', 'redelijk' dan wel 'groot' belang is voor de dagelijkse uitoefening van de eigen functie, opgevat als kenmerk van die functie. Er is respondenten dus geen gelegenheid geboden het ontbreken van enig belang aan te geven, anders dan door de vraag niet in te vullen. In de analyse zijn deze ontbrekende gegevens daarom meegeteld als aangevend dat de betreffende vaardigheid geen belang heeft. Alleen respondenten die vraag 57 in het geheel niet hebben beantwoord zijn buiten de analyse gebleven (n wordt 1883). Het zijn vooral technieken, in veel mindere mate de vaardigheden en eigenschappen, die op deze wijze veel nulcores oplopen.

In Figuur 1 zijn de resultaten voor vier clusters weergegeven. Het meest in het oog vallende resultaat is de bijna maximale score die wordt geboekt voor de hier gevraagde persoonlijke eigenschappen, houdingen en capaciteiten ('kritische instelling' tot en met 'zelfstandig werken', en voor de schriftelijke en mondelinge taalvaardigheden ('schriftelijke vaardigheden' tot en met 'beheersing vreemde talen'). Kennelijk zijn deze vaardigheden en eigenschappen een belangrijke voorwaarde voor goed functioneren in welke functie dan ook.

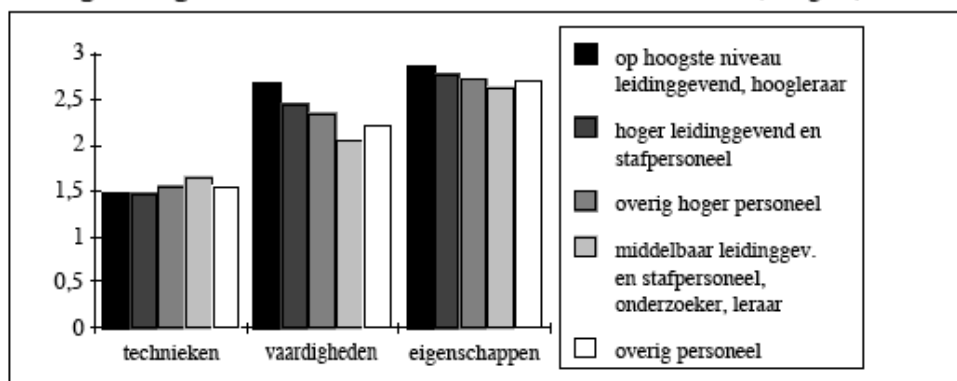
De beheersing van vreemde talen is niet onbelangrijk, maar scoort in verhouding tot de andere taalvaardigheden toch heel wat lager. In eerder onderzoek onder werkgevers van medisch biologen bleek echter dat het belang van het kunnen lezen of spreken van engels, frans of duits als zeer hoog werd aangeslagen (Van Es, Van der Weerd en Wilbrink 1988). Mogelijk is de 'beheersing van vreemde talen' zonder meer, zoals aan deze economen gevraagd, een te globale vaardigheid om daar makkelijk een hoog belang aan toe te kennen.

Voor het cluster van de sociale vaardigheden ('onderhandelingstechnische' tot en met 'sociale contactuele') is het toegekende belang eveneens zeer hoog, met enige nuancering waar het onderhandelen en leidinggeven betreft, vaardigheden die niet in iedere functie altijd van belang zijn.

De kennis en technieken waarvoor een oordeel is gevraagd, scoren gemiddeld 'enig' tot 'redelijk' belang ('wiskunde' tot en met 'didactiek'). Er zijn hier duidelijke verschillen tussen de diverse hulpwetenschappen. Bij het interpreteren van het belang dat deze technieken wordt toegekend, moet men zich realiseren dat niet in alle functies dergelijke technieken van belang zijn, en waar dat wel het geval is, dat het niet om al deze technieken tegelijk zal gaan. In dat licht bezien bereiken deze technieken nog tamelijk hoge scores.

Figuur 2

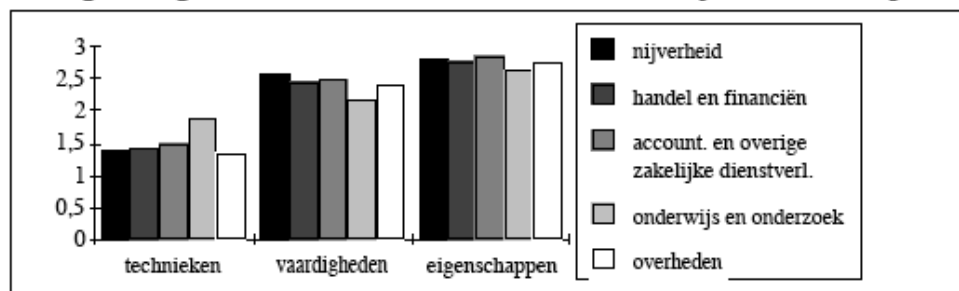
Belang van algemene functiekwalficaties naar functieniveaus (vraag 48)

Omdat is gevraagd naar functiekwificaties voor de functie die men zelf vervult, kan worden nagegaan of de eisen verschillen naar leidinggevend niveau van de functie (vraag 48). De indeling in technieken, vaardigheden en eigenschappen die hier en in het vervolg wordt aangehouden stemt overeen met de onderverdeling die in de vragenlijst bij vraag 57 is gemaakt. In Figuur 2 blijkt met het stijgen van het functieniveau het belang van kennis en technieken geenszins af te nemen. Minder verrassend is dat het belang van algemene vaardigheden (taalvaardigheden, sociale vaardigheden) toeneemt met het functieniveau.

Figuur 3

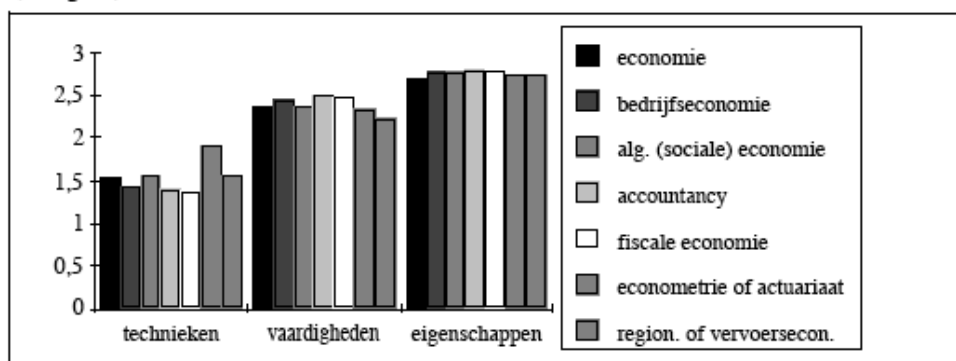
Belang van algemene functiekwificaties in diverse bedrijfssectoren (vraag 53)

Onderscheiden naar bedrijfssectoren (vraag 53, huidige functie) blijken kennis en technieken hoger te scoren bij functies in het onderwijs of het wetenschappelijk onderzoek, zie Figuur 3. In de kwartaire sector (onderwijs en overheden) slaat men het belang van de algemene vaardigheden en persoonlijke eigenschappen wel zeer hoog aan, maar blijft daarin toch iets achter bij de waardering die men daar in de private sector voor heeft.

Figuur 4

Belang van algemene functiekwificaties bij verschillende afstudeerrichtingen (vraag 20)

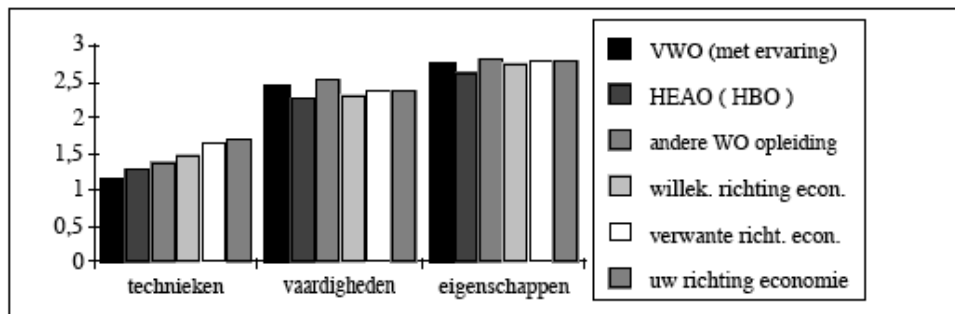

De waardering voor bepaalde vaardigheden en eigenschappen kan samenhangen met kenmerkende culturen voor diverse sectoren of werkplekken. Het is niet onwaarschijnlijk dat de keuze voor bepaalde afstudeerrichtingen samenhangt met de mate waarin men zich tot dergelijke culturen of leefwerelden voelt aangetrokken. Figuur 4 laat zien dat van dergelijke verschillen tussen bijvoorbeeld bedrijfseconomen en degenen die opgeven algemene (sociale) economie te hebben gedaan, geen sprake is. Zij die econometrie of

actuariaal hebben gedaan bekleden functies waarin aan kennis en technieken relatief groot belang wordt toegekend.

Figuur 5

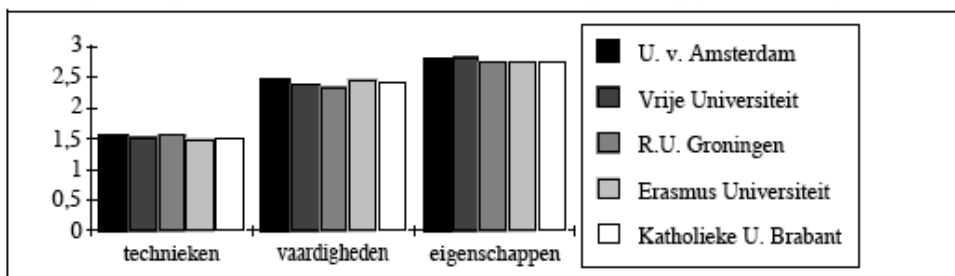
Belang van algemene functiekwificaties naar specifiek economisch karakter van de functie (vraag 50)

Meer of minder specifiek economische functies onderscheiden zich niet van elkaar waar het gaat om algemene vaardigheden en om persoonlijke eigenschappen (Figuur 5). Voor kennis en technieken is er een toenemend belang naarmate de functie meer specifiek economisch is. Wiskunde, statistiek, informatica en onderzoekmethodologie zijn geen specifiek economische vakken, maar meer algemene hulpwetenschappen waarop economen concurrentie van anders opgeleiden ondervinden.

Figuur 6

Belang van algemene functiekwificaties naar opleidingsplaats (vraag 9)

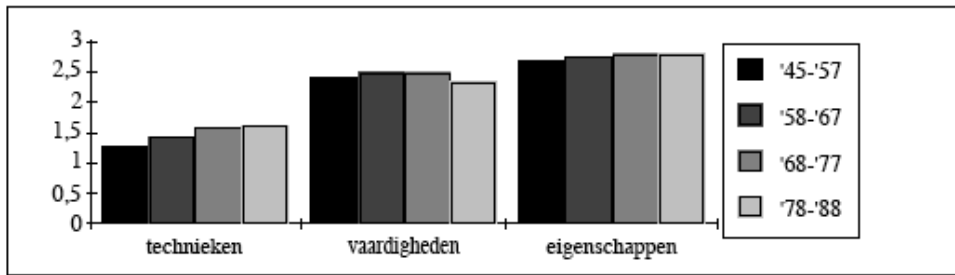

Omdat functiekwificaties gebonden zijn aan de beklede functies, is het op voorhand niet uit te sluiten dat er verschillen zijn tussen wat afgestudeerden van de diverse opleidingen (vraag 9) hier zoal aangeven. Figuur 6 laat zien dat er tussen opleidingen grote overeenstemming is in het belang dat daar afgestudeerden hechten aan technieken, vaardigheden en eigenschappen voor de eigen functie.

Figuur 7

Belang van algemene functiekwalificaties naar generaties

(vraag 14)

Naarmate respondenten langer geleden het doctoraalexamen economie hebben behaald, hebben zij functies waarin kennis en technieken minder belangrijk worden gevonden. Wat algemene vaardigheden en persoonlijke eigenschappen betreft zijn er geen verschillen in de opvattingen of in de functies van de onderscheiden generaties afgestudeerde economen.

5.2

de wetenschappelijke status van deze algemene functiekwalificaties

Het onderhavige onderzoek is niet het eerste waarin zo duidelijk blijkt dat men aan algemene vaardigheden en persoonlijke eigenschappen grote waarde hecht in de uitoefening van welke functie dan ook. Het is echter een empirisch gegeven waar men in het onderwijs moeilijk mee uit de voeten kan: het is niet vanzelfsprekend welke conclusies men hieruit moet trekken voor de inhoud en de vormgeving van het onderwijs. Werkgevers hebben het in dit opzicht makkelijker: zij kunnen gewoon handelen naar wat hun eigen overtuiging is, en bij de selectie een groot gewicht toekennen aan deze vaardigheden en eigenschappen. Uit de lange traditie van onderzoek naar de geldigheid van selectie op dit soort variabelen staat wel vast dat op deze wijze selecteren niet altijd de verwachte resultaten oplevert (zie ook Roe, 1983). Daarbij speelt een rol dat kenmerken zoals 'een kritische instelling', en 'initiatieven kunnen nemen', niet voor iedereen dezelfde betekenis hebben.

Voor toekomstig onderzoek, en voor de vertaling van de onderzoekresultaten naar onderwijsbeleid, zou een theoretisch kader voor dit cluster van persoonskenmerken goed van pas komen. Een serieuze poging een dergelijk kader te formuleren is recent ondernomen door Robert Sternberg en Richard Wagner, waarvan een toegankelijk verslag wordt gedaan in Sternberg's 'The triarchic mind' (1988). Sternberg en Wagner proberen te komen tot een intelligentietheorie die is toegesneden op beroepsmatig functioneren, en die daarmee enigszins haaks staat op meer traditionele intelligentietheorieën die als toepassingsdomein-bij-uitstek het gebruik van 'schoolse' kennis en vaardigheden hebben.

Een enkel voorbeeld moet volstaan om aan te duiden waar het hier om gaat. Gevraagd naar het belang van een 'kritische instelling' geven bijna alle respondenten wel een antwoord, terwijl toch niet is aangegeven wat een 'kritische instelling' voor een bedrijfsmanager zou kunnen zijn. Sternberg en Wagner proberen te achterhalen welke vuistregels managers gebruiken bij het aanpakken van nieuwe problemen waarmee zij in hun werk kunnen worden geconfronteerd. Zo'n vuistregel is bijvoorbeeld 'wegen vinden om problemen te onderkennen zodra ze ontstaan, voordat ze ernstig worden' (Sternberg, p. 215), of 'je moet weten wat het probleem is voordat je het te lijf gaat.' Van dergelijke vuistregels hebben Sternberg en Wagner een naar eigen zeggen uitputtende maar toch

korte lijst gemaakt (p. 217-219). In empirisch onderzoek hebben zij laten zien dat er belangrijke persoonlijke verschillen zijn in het vermogen op basis van dergelijke regels te functioneren: niet alleen verschillen nieuwelingen van experts op deze dimensie, maar ook vinden zij dat succes in het beroep samenhangt met dergelijke vaardigheden.

Dat dergelijke vuistregels zo eenvoudig lijken te zijn is oppervlakkige schijn: het bestaan van belangrijke persoonlijke verschillen op dit terrein geeft al aan dat men ook verschilt in het vermogen dergelijke vaardigheden te zien, te leren, en toe te passen. Sternberg claimt dat hij de eerste is die een universitaire training in dergelijke vaardigheden heeft opgezet in de faculteit psychologie van de universiteit van Yale.

6 STUDIESTRATEGIE EN MOTIVATIE

Onderzoek naar de relatie tussen specialisaties in de studie met de mogelijkheden op de arbeidsmarkt betreft ook de vraag vanuit welke motivatie men studeert en specialistische keuzen maakt. De analyse begint met motivatie in het algemeen, waarbij tevens activiteiten buiten de studie worden betrokken. Vervolgens wordt nagegaan of er verschillen in motivatiepatroon zijn voor studenten die zich van elkaar onderscheiden in de gekozen afstudeerrichting, de opleidingsplaats, of het specifiek economische karakter van de beklede functie.

Niet alleen de eigen motivatie wordt onderzocht, er wordt ook nagegaan welke studiestrategie men studenten van nu aanraadt, en hoe dergelijke adviezen samenhangen met het eigen verleden en de eigen functie.

6.1 extra-curriculaire activiteiten

De activiteiten waaraan men naast de studie een aanmerkelijk deel van de tijd heeft besteed geven een indicatie van de richting waarin de belangstelling van de betreffende respondenten al tijdens de studie uitging. Het is waarschijnlijk om dezelfde reden dat de vermelding van dergelijke activiteiten bij sollicitaties een belangrijke rol kan spelen.

Er is naar 6 categorieën van extra-curriculaire activiteiten gevraagd (tabel 1; vraag 35). Slechts bij uitzondering wordt op geen enkele categorie bevestigend geantwoord (9 %). Economen hebben tijdens hun studie meestal naar eigen zeggen een aanmerkelijk deel van de tijd besteed aan één (48 %), twee (30 %) of meer (13 %) categorieën van activiteiten buiten de studie. De jongste generatie afgestudeerde economen geeft gemiddeld zelfs nog wat meer verschillende categorieën aan, een trend die mogelijk door de studieduurverkorting onder de twee-fasenstructuur is teruggedraaid.

Over de generaties afgestudeerden heen is het patroon van tijdbesteding heel regelmatig. Er zijn in de laatste generatie minder bestuursactiviteiten verricht, waarvoor de verklaring kan worden gezocht in de groter toename van aantallen studenten dan van het aantal beschikbare functies, en er zijn meer student- en kandidaatassistenten vervuld.

Een baan naast de studie krijgt een hoge score. Het aanstrepen van tijdbesteding aan kinderen scoort bepaald hoger dan het aandeel van vrouwen in deze groep respondenten (4 %) doet vermoeden.

Tabel 1
Extra-curriculaire activiteiten

categorie van tijdbesteding (vraag 35)	allen	generatie '78-'88
(bestuurs-)activiteiten in studentenvereniging e.d.	37 %	32
bestuur in eigen faculteit of instelling	9	12
bestuurlijke functie in de samenleving	20	20
student- of kandidaatassistenten(schap)(pen)	17	23
kind(eren) krijgen en/of grootbrengen	9	7
een baan	39	41
andere zaken	18	24

Noot. 'Allen' zijn 1916 respondenten, generatie '78-'88 zijn 665 respondenten. Percentages tellen op tot meer dan 100, omdat meerdere activiteiten tegelijk konden worden aangestreept.

6.2 eigen motivatie bij de keuze van afstudeerrichting

De vraag hoe men destijds de keuze voor het eigen vakkenpakket heeft gemaakt (tabel 2; vraag 29) levert antwoorden op die de oprechte mening van de respondenten zijn, maar die niet noodzakelijk gelijk zijn aan de werkelijke motieven zoals die soms heel lang geleden hebben gespeeld.

Tabel 2

Overwegingen bij de keuze voor het eigen vakkenpakket

overweging bij keuze vakkenpakket (vraag 29)	allen	generatie '78-'88
nodig voor de functie die u ambieerde	40 %	43
solide basis voor een goede carrière	41	44
het betrof de beste docenten in de faculteit	15	17
min of meer toevallige omstandigheden	8	8
andere vakken waren te moeilijk	1	0
de snelste route naar het doctoraalexamen	6	4
inhoudelijk boeiend	61	70

Noot. 'Allen' zijn 1917 respondenten, generatie '78-'88 zijn 665 respondenten. Percentages tellen op tot meer dan 100, omdat meerdere activiteiten tegelijk konden worden aangestreept.

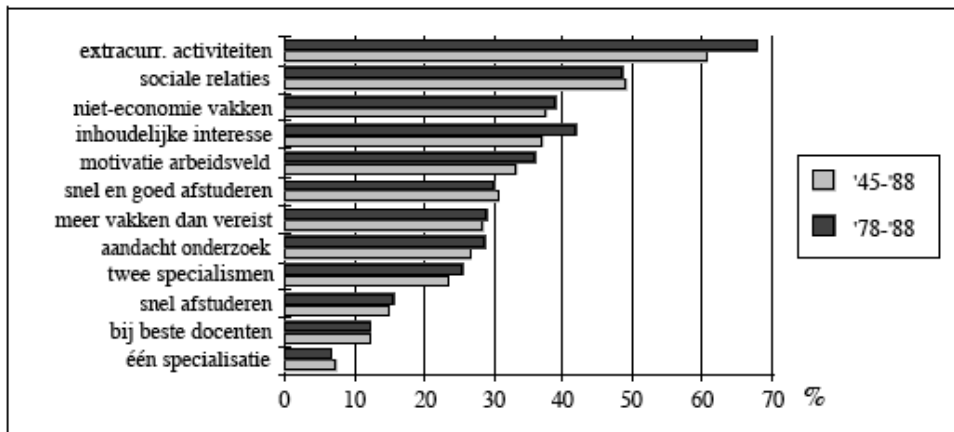
Wat men zich herinnert is dat men vaak op grond van inhoudelijke aantrekkelijkheid keuzen heeft gemaakt. Vervolgens scoren arbeidsmarkt of loopbaan behoorlijk hoog. Respondenten herkennen het subtiele verschil tussen functie en carrière: 15 % beaamt beide, 25 % alleen de functie, en 26 % alleen de carrière. De helft van respondenten zegt daarmee tijdens de studie oog te hebben gehad voor de arbeidsmarkt. Van degenen die met het oog op een functie of carrière keuzen maken, geeft de helft aan ook inhoudelijke gronden te hebben laten meespelen.

6.3 aan anderen aanbevolen studiegedrag

Studiestrategie is zeker voor een deel ook strategie met het oog op de positie straks op de arbeidsmarkt. Welke mening hebben economen over wat vandaag een verstandige studiestrategie is voor studenten die hun toekomstige arbeidsmarktpositie in het oog willen houden? De vragenlijst heeft twaalf mogelijkheden aangeboden, waaruit men meestal meerdere keuzen heeft gedaan (Figuur 3; vraag 36).

Figuur 1

Aangeraden studiestrategieën

Noot. Vraag 36. De volgorde van de strategieën is in de figuur naar afnemend belang; de volgorde in de vragenlijst was geheel anders (zie vragenlijst). n = 1917 voor '45-88, n = 665 voor '78-88.

Noot. Vraag 36. De volgorde van de strategieën is in de figuur naar afnemend belang; de volgorde in de vragenlijst was geheel anders (zie vragenlijst). n = 1917 voor '45-88, n = 665 voor '78-88.

De respondenten hebben de vraag naar aangeraden studiestrategieën zorgvuldig beantwoord: hoewel het mogelijk was een groot aantal of zelfs alle mogelijkheden aan te strepen, zijn gemiddeld slechts drie alternatieven aangestreept. Onbedreigde topscorer is het letterlijk gevraagde 'activiteiten buiten de studie om te ontplooiën', met een heel goede tweede positie voor de eveneens extra-curriculaire activiteit 'vele en goede sociale relaties leggen'. Alle kaarten op één specialisatie zetten wordt niet aangeraden, evenmin als het mee laten wegen van de kwaliteit van de docenten. Snel afstuderen is geen aanrader, zeker niet wanneer dat wordt vergeleken met de wel aangeraden en uiteraard extra tijd kostende extra-curriculaire activiteiten.

De jongste generatie economen profileert zich ten opzichte van de groep in zijn geheel door extra-curriculaire activiteiten en inhoudelijke interesse belangrijker te vinden. De relatie van aangeraden studiestrategieën tot de opleidingsplaats en tot het specifiek economisch karakter van de functie is in tabel 3 en 4 weergegeven.

Tabel 3
Aangeraden studiestrategieën naar opleidingsplaats

aangeraden strategie (vraag 36)	opleidingsplaats (vraag 9)				
	UvA	VU	RUG	EUR	KUB
- activiteiten buiten de studie om te ontplooiën	54 %	63	69	58	66
- vele en goede sociale relaties te leggen	45	52	49	46	55
- ook andere dan economische vakken te kiezen	29	34	44	39	45
- vakken te kiezen naar inhoudelijke interesse	38	42	48	34	35
- in de keuze van vakken en stageplaats motivatie voor een bepaald arbeidsveld te laten blijken	34	34	34	34	33
- zo snel mogelijk met goede cijfers af te studeren	34	28	28	34	28
- meer vakken af te leggen dan minimaal vereist	26	26	32	27	32
- veel aandacht aan onderzoek / scriptie te geven	28	31	30	23	27
- twee specialismen in het pakket op te nemen	24	26	26	22	24
- zo snel mogelijk af te studeren	16	11	12	17	14
- vakken bij de beste docenten te kiezen	18	13	14	10	10
- een basispakket met één specialisatie te kiezen	4	7	11	8	8

Noot: Per kolom is het aantal respondenten respectievelijk 305, 224, 241, 689 en 341

Afgestudeerden van onderscheiden opleidingen geven blijk van enige eigen cultuur. Ten opzichte van de overigen vinden UvA economen de activiteiten buiten de studie iets minder belangrijk, vinden zij andere dan economische vakken minder belangrijk, raden 'slechts één specialisatie' sterker af, en doen wat vaker de aanbeveling de keuze mede door de kwaliteit van de docenten te laten bepalen. Behalve wat de keuze voor docenten betreft, heeft dit UvA profiel geen verwantschap met de wijze waarop degenen die bedrijfseconomie dan wel algemene of sociale economie hebben gestudeerd met elkaar van mening verschillen (zie beneden).

De Groningers vinden activiteiten buiten de studie wat vaker belangrijk, evenals de inhoudelijk bepaalde keuze, en de keuze voor vakken buiten de economie. Rotterdammers vinden de inhoudelijke keuze minder vaak van belang, en de aandacht voor onderzoek of scriptie komt er eveneens wat mager uit. Die inhoudelijke interesse doet er ook voor Tilburgers relatief wat minder toe, zij vinden andere dan economische vakken echter wel relevant, en hechten vooral belang aan de sociale relaties.

Voor de afstudeerrichtingen is het verschil tussen bedrijfseconomen en algemene of sociale economen geanalyseerd. Veel aandacht aan onderzoek en scriptie geven scoort lager bij bedrijfseconomen (22 %) dan bij algemene of sociale economen (34 %). Vakken bij de beste docenten kiezen scoren respectievelijk 8 % en 17 %, de inhoudelijke interesse 34 % en 42 %. Er is een interessant patroon van voorkeur bij 'zo snel mogelijk afstuderen' (respectievelijk 17 % en 10 %), en 'zo snel mogelijk met goede cijfers afstuderen' (respectievelijk 28 % en 36 %): de bedrijfseconomen hebben wat meer waardering voor snelheid op zich, de algemene en sociale economen waarderen snelheid meer in combinatie met kwaliteit.

De analyse van de antwoorden van bedrijfseconomen versus algemeen economen kan niet veel verder reiken dan de weergegeven meningen zelf. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat men anderen aanraadt wat men voor zichzelf een goede strategie zou vinden. Iets minder voor de hand liggend, maar bepaald niet onwaarschijnlijk, is dat bepaalde afstudeerrichtingen studenten trekken die bepaalde opvattingen hebben over de manier waarop ze zelf willen studeren, ook in relatie tot hun positie straks op de arbeidsmarkt.

Tabel 4

Aangeraden studiestrategieën, naar specifiek economisch karakter van de eigen functie

aangeraden strategie (vraag 36)	functie kan worden vervuld met tenminste					
	VWO	HBO	WO	Econ	Verwant	Uw richt.
- activiteiten buiten de studie om te ontplooiën	69 %	58	63	59	60	59
- vele en goede sociale relaties te leggen	56	51	51	54	43	49
- ook andere dan economische vakken te kiezen	38	39	45	45	37	23
- vakken te kiezen naar inhoudelijke interesse	29	32	39	40	38	35
- in de keuze van vakken en stageplaats motivatie voor een bepaald arbeidsveld te laten blijken	29	36	36	30	33	33
- zo snel mogelijk met goede cijfers af te studeren	19	24	29	33	33	35
- meer vakken af te leggen dan minimaal vereist	30	20	26	27	30	30
- veel aandacht aan onderzoek / scriptie te geven	17	21	24	29	33	26
- twee specialismen in het pakket op te nemen	22	17	24	17	26	23
- zo snel mogelijk af te studeren	13	20	17	10	12	16
- vakken bij de beste docenten te kiezen	8	7	14	18	12	13
- een basispakket met één specialisatie te kiezen	14	5	6	3	9	9

Het specifiek economische karakter van de uitgeoefende functie hangt samen met het oordeel dat men over bepaalde wenselijke studiestrategieën heeft (tabel 4; vraag 36 en 50). Er is een directe positieve samenhang met de aanrader zo snel mogelijk met goede cijfers af te studeren, waarbij de toevoeging 'met goede cijfers' van wezenlijk belang is. Deze waardering voor goede cijfers door respondenten die specifiek economische functies vervullen ontstaat misschien doordat men de aangeraden studiestrategie beantwoordt vanuit de eisen die aan de eigen functie worden gesteld, hoewel dat niet is gevraagd. Het oordeel over verstandige studiestrategieën kan geen volstrekt objectief oordeel zijn, maar wordt gekleurd door de persoonlijkheid van de respondent en door de functie die men vervult.

Uit Tabel 4 is duidelijk dat men vanuit functies die verschillen in specifiek economisch karakter komt tot iets andere aanraders, maar duidelijke grote lijnen zijn er toch niet te onderscheiden. Wel is het opvallend dat de afwijkende scores liggen in het verlengde van het karakter van de functie, zie bijvoorbeeld bij degenen die heel specifieke functies vervullen (laatste kolom) de onderwaardering voor andere dan economische vakken.

Dat eigen ervaringen een sterke rol spelen bij de meningsvorming over verstandige studiestrategieën blijkt ook uit de vergelijking tussen eigen extra-curriculaire activiteiten (vraag 35) en de mate waarin men dergelijke activiteiten anderen aanraadt (vraag 36c). Van degenen die zelf geen aanmerkelijk deel van hun tijd tijdens de studie aan andere zaken zeggen te hebben besteed, raadt 37 % toch studenten van nu aan dat wel te doen. Dat percentage is 56 bij degenen die bij vraag 35 één eigen activiteit buiten de studie hebben aangegeven, 68 bij degenen die twee activiteiten hebben genoemd, en 79 bij de 206 respondenten die 3 activiteiten buiten de studie hadden waaraan zij een aanmerkelijk deel van hun tijd besteedden.

6.4 motivatie van huis uit: de opleiding van de ouders

De motivatie voor studie en beroep wordt in iemands leven geleidelijk gevormd. Inhoudelijke motivatie voor een bepaalde richting ontstaat zeker ook tijdens de studie. Een belangrijke bron van motivatie is gelegen in het gezin, waarvoor de opleiding die ouders hebben genoten een indicatie kan zijn. Er is naar het hoogste opleidingsniveau van

zowel vader als moeder gevraagd (vraag 3); van een dergelijk gegeven mag men verwachten dat het samenhangen vertoont met de bereikte maatschappelijke positie van respondenten, zoals geïndiceerd door het leidinggevende karakter van de functie en het aantal personen aan wie men leiding geeft, het specifiek economische karakter van de functie, en het inkomen.

Het is niet makkelijk denkbaar dat er faculteitsbeleid kan worden ontwikkeld waarmee direct kan worden aangegrepen op de vormen van motivatie die mensen van huis uit meebrengen of ontberen. Het belang van onderzoek in deze richting ligt niet zozeer in de positieve beleidsmogelijkheden, alswel in een afbakening van de mogelijkheden die er zijn om invloed uit te oefenen op de keuzen die studenten maken en op de arbeidsmarktposities die zij mede daardoor straks kunnen bereiken.

Tabel 5

Hoogste afgeronde opleiding van beide ouders (vraag 3)

hoogste opleiding	vader								
moeder	1	2	3	4	5	6	7	8	totaal
1 LO	17 %	6	5	2	2	2	.	.	35 %
2 LTS etcetera	1	3	3	2	1	1	.	.	11
3 (M)ULO e.d.	2	2	8	2	3	3	.	4	24
4 UTS, MTS e.d.	.	.	1	2	1	2	.	.	8
5 MMS, HBS, Gymn.	.	.	1	.	3	2	.	4	11
6 HBO, MO-A of C e.d.	.	.	1	.	2	2	.	3	9
7 WO kandidaatsex	.	.	.	.	.	.	.	1	1
8 WO, MO-B	.	.	.	.	.	.	.	2	2
totaal	21	11	18	7	12	13	1	16	100

Noot: n = 1851

In het overzicht in Tabel 5 zijn ontwikkelingen in de tijd niet zichtbaar gemaakt. Nu zijn die ontwikkelingen ook niet spectaculair te noemen: voor de generatie economen van '78-'88 is het grootste verschil dat het percentage vaders met een afgeronde academische opleiding 20 % is, tegen 16 % voor alle respondenten gezamenlijk (inclusief de jongste generatie).

Er is geen statistisch significante samenhang tussen de hoogste afgeronde opleiding van de vader, en het leidinggevende niveau van de functie die men bekleedt (vraag 48). Ook met andere interessante variabelen is er geen samenhang, zoals het specifiek economisch karakter van de functie, de mate waarin men activiteiten buiten de studie heeft ontplooid, en de mate waarin men dergelijke activiteiten aan anderen aanraadt.

7 INSTELLINGEN GEPROFILEERD

De vijf grote opleidingen voor economen worden in dit hoofdstuk onderling getypeerd op uit de enquête verkregen gegevens. Achtereenvolgens worden behandeld: het onderwijs (recruterings, doorstroom en uitstroom, en afgelegde vakken), het arbeidsveld (de arbeidsmarkt, bedrijfssectoren, functiemarkten), en de adviezen die men voor studenten nu heeft (kwaliteit van de opleiding, adviezen voor richting en voor studiestrategie).

Omdat in dit hoofdstuk vrijwel alle vragen uit het onderwijskundige deel van de enquête worden behandeld, biedt het in zekere zin ook een overzicht van de onderzoekresultaten in hun geheel.

7.1 beperking tot de na 1977 afgestudeerden

Voor de zuiverheid van de onderlinge vergelijkingen wordt in het volgende telkens uitgegaan van de generatie van tussen 1978 en 1988 afgestudeerden, het gaat immers om verschillen zoals deze in het recente verleden hebben bestaan. De vijf opleidingen hebben over de laatste vier decennia een enigszins ongelijke ontwikkeling doorgemaakt, waardoor gemiddelden over alle in deze periode afgestudeerde respondenten niet altijd een correcte vergelijking opleveren.

De jongste generatie economen bestaat uit 112 respondenten afkomstig van de Universiteit van Amsterdam (UvA), 100 van de Vrije Universiteit (VU), 148 van de R.U. Groningen (RUG), 193 van de Erasmus Universiteit (EU), en 79 van de Katholieke Universiteit Brabant (KUB). Het jaar van afstuderen is gemiddeld januari '82 (voor de KUB), november '82 (voor de VU), en voor de overige instellingen ligt het gemiddelde daar tussen.

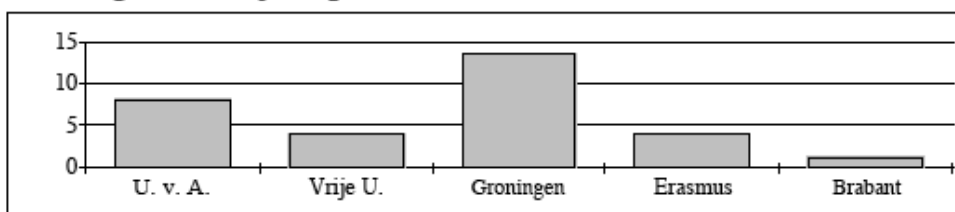
Door de nu kleinere aantallen respondenten wordt de statistische analyse in dit hoofdstuk belangrijker, omdat niet meer vanzelfsprekend alle interessant lijkende verschillende statistisch significant zullen zijn. De meest gebruikte statistische toets is de F toets, voorafgegaan door Bartlett's toets op homogeniteit van de variantie (over de toepasbaarheid daarvan, zie Wilcox 1987); in enkele andere gevallen zijn verschillen tussen opleidingen aan de chi-kwadraat toets onderworpen.

7.2 recruitering: wie gaat waarom naar economie studeren?

Wat zijn de kenmerken van de instromende studenten, althans voorzover zij erin slagen de studie af te ronden? Figuur 1 laat het percentage vrouwen zien, een belangrijk gegeven gezien de recente grote groei in het aantal vrouwen dat voor economie kiest (vraag 1). De verschillen tussen de opleidingen zijn markant.

Figuur 1

Percentages vrouwelijke afgestudeerden

Noot: voor de opleidingen is n = 110, 99, 147, 193 en 77 respectievelijk.

Noot: voor de opleidingen is n = 110, 99, 147, 193 en 77 respectievelijk.

Onder afgestudeerden aan de UvA en de EU komt een kleine groep ouderen voor, waardoor de gemiddelde leeftijd bij afstuderen gemiddeld twee jaar hoger ligt dan elders (vraag 2). Het opleidingsniveau van de ouders (vraag 3) ligt voor vier instellingen gelijk, terwijl bij de Tilburgse afgestudeerden het opleidingsniveau van de beide ouders lager is.

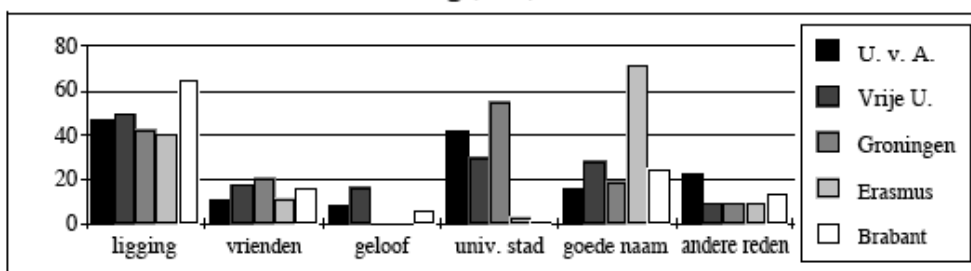
De keuze voor de instelling waar men gaat studeren wordt in relatief sterke mate bepaald door de geografische afstand. Dat geldt voor alle instellingen (Zie bijvoorbeeld CBS, 1985), maar voor de KUB geldt dat sterker dan voor de andere. Figuur 2 (zie volgende bladzijde) geeft het overzicht van deze en de andere opgegeven redenen om te kiezen voor de betreffende instelling (vraag 17). Groningen heeft volgens opgave van haar afgestudeerden geen bijzondere regionale aantrekkingskracht.

Hoewel meerdere redenen tegelijk konden worden aangegeven, houden de meeste respondenten het bij één. Het komt wel voor dat men met vrienden meetrekt, maar daarin onderscheiden instellingen zich niet van elkaar. Geloof speelde voor weinigen een rol, noch in positieve (behalve voor de VU en de KUB), noch in negatieve zin (een kleine score voor de UvA). De aantrekkelijkheid van de stad is voor de Groningse en Amsterdamse opleidingen van betekenis, terwijl voor de EU en de KUB de locatie geen aantrekkingskracht heeft. Dat het karakter van 'universiteitsstad' weinig met het studentengezelligheidsleven heeft te maken, blijkt onder andere uit juist voor de UvA een lage score (25 %, vraag 19), Groningen hoog (50 %), terwijl de EU en de KUB respectievelijk 45 en 41 % scoren; de VU ligt daartussen met 34 %.

Aan de EU afgestudeerden zeggen vaak dat zij voor Rotterdam hadden gekozen vanwege de goede naam van de instelling; zij die dit als reden opgeven, geven vaker dan de overigen aan dat Rotterdam destijds ook de beste opleiding was (gekruid met vraag 12), een verschil dat wegvalt bij de vraag naar de 'kwaliteit nu' (gekruid met vraag 13).

Figuur 2

Motieven voor keuze van de instelling (in %)

Noot. Percentages zijn per instelling berekend, over respectievelijk n = 112, 100, 148, 193, en 79.

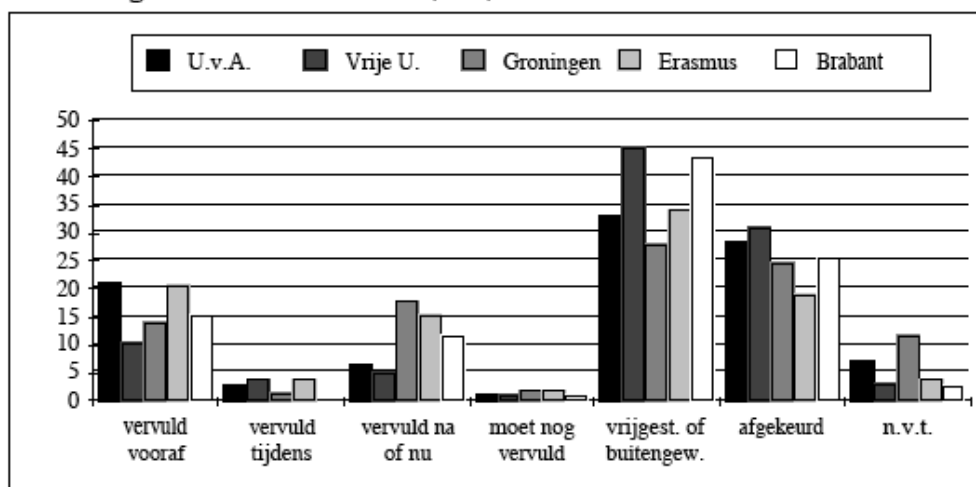
Het onderzoek naar verschillen in aard en niveau van middelbaar onderwijs tussen

afgestudeerden aan de diverse opleidingen levert geen verschillen op die van belang (en statistisch significant) zijn. Verschillen in kwaliteit van de genoten vooropleiding zijn ook nauwelijks te verwachten wanneer opleidingen economie met elkaar, niet met andere academische studierichtingen, worden vergeleken.

De gegevens over de vervulling van de militaire dienst geven een bijzonder beeld van de kenmerken van de instromende studenten, ook al is dat ondertussen een historisch beeld geworden (figuur 3, volgende bladzijde; vraag 37). De categorie 'n.v.t.' weerspiegelt de aantallen vrouwelijke respondenten. De vervulling voor of na de studie hangt samen met de leeftijd waarop men besluit economie te gaan studeren, en die ligt voor de UvA en de EU iets hoger.

Figuur 3

Vervulling van de militaire dienst (in %)

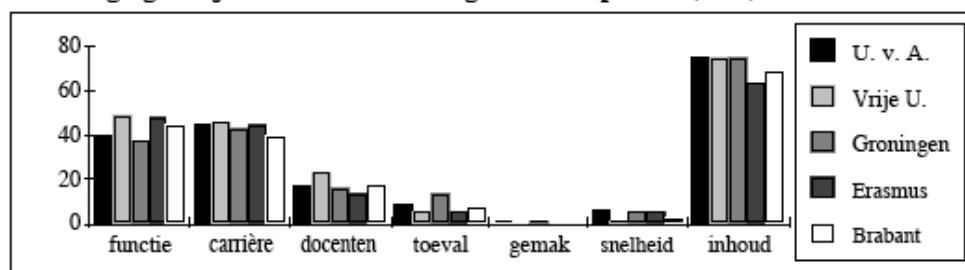

Noot. Percentages zijn per instelling berekend; n = 109, 97, 146, 193 en 78 respectievelijk.

7.3 doorstroming: richtingkeuze, activiteiten

Figuur 4

Overwegingen bij de keuze voor het eigen vakkenpakket (in %)

Noot. De respectievelijke overwegingen gegeven in vraag 29, waarbij men meerdere tegelijk kon aangeven:

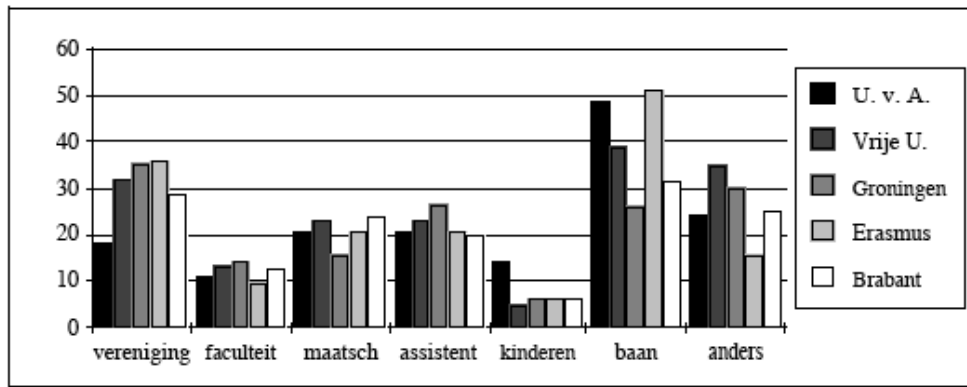
- nodig voor de functie die u ambieerde - solide basis voor een goede carrière - het betrof de beste docenten in de faculteit - min of meer toevallige omstandigheden - andere vakken waren te moeilijk - de snelste route naar het doctoraal examen - inhoudelijk boeiend.

Percentages zijn per instelling berekend en sommeren tot meer dan 100 door dubbele antwoorden; n = 111, 100, 148, 193 en 79 respectievelijk.

Tussen de opleidingen zijn er geen verschillen in de motieven voor de keuze van het vakkenpakket, zoals figuur 4 laat zien (vraag 29).

Figuur 5

Activiteiten waaraan naast de studie een aanmerkelijk deel van de tijd is besteed (in %)

Noot. Percentages per instelling sommeren tot meer dan 100 omdat meerdere categorieën tegelijk konden worden aangegeven; n = 111, 100, 147, 193 en 79 respectievelijk.

In de extra-curriculaire activiteiten zijn er verschillen aangetoond tussen de opleidingen bij het hebben van een baan, of andere activiteiten dan in de vraag zelf genoemd zijn ((figuur 5; vraag 35; F tests $p < .01$). De UvA en de EU scoren hier hoog, Groningen en Brabant laag.

De bestuursactiviteiten in gezelligheidsverenigingen verschillen eveneens, met de UvA als uitschieter naar beneden (de F test is te zwak, maar in aanmerking genomen dat deelname aan het studentengezelligheidsleven aan de UvA met 25 % relatief laag is vergeleken met de 40 % voor de gehele generatie (vraag 19), is het zeker een stabiel resultaat).

De resultaten voor deze generatie verschillen van die voor de gehele groep respondenten, zoals in hoofdstuk 2 gerapporteerd. Voor de UvA is er over de decennia heen een verschuiving van assistentschappen naar banen, en een daling van activiteiten in studentengezelligheidsverenigingen.

7.4 de studie

Afgestudeerden aan de UvA geven in een kwart van de gevallen op 'economie' te hebben gestudeerd, waar afgestudeerden van andere instellingen dat slechts bij uitzondering opgeven (tabel 1, volgende bladzijde; vraag 20). Ten opzichte van voorgaande generaties (zie hoofdstuk 3 tabel 1) zijn de opleidingen gelijk getrokken in de mate waarin studenten voor algemene (sociale) economie kiezen.

Tabel 1
Afstudeerrichtingen

afstudeerrichting (vraag 20)	instelling					
	UvA	VU	RUG	EUR	KUB	totaal
economie	25 %	1	1	2	4	6
bedrijfseconomie	33	54	55	50	46	48
algemene (sociale) economie	19	18	18	19	18	18
accountancy	4	3	1	3	4	3
fiscale economie	.	.	3	5	3	3
econometrie, actuariaat	11	4	8	6	9	7
regionale of vervoerseconomie	4	13	3	5	1	5
landbouweconomie	.	.	.	.	1	0
economische sociologie	1	.	3	2	5	2
anders	4	6	8	9	10	8

Noot. n = 624. De tabel geeft kolompercentages. (zie ook hoofdstuk 3 tabel 1, waar de vergelijkbare percentages voor de vier generaties gezamenlijk worden gegeven.).

Tabel 2
Kenmerkend vakgebied voor huidige functie

kenmerkend vakgebied (vraag 21)	instelling					
	UvA	VU	RUG	EUR	KUB	totaal
economie	9 %	6	4	6	7	6
bedrijfseconomie	37	32	49	47	41	43
algemene (sociale) economie	13	16	15	10	14	13
accountancy	8	14	6	10	15	10
fiscale economie	.	2	4	3	3	3
econometrie, actuariaat	8	3	4	4	3	4
regionale of vervoerseconomie	5	6	3	1	4	3
landbouweconomie	.	.	1	1	.	.
economische sociologie	.	1	.	1	.	.
anders	19	19	16	18	17	17

Noot. n = 609. (zie ook hoofdstuk 3 tabel 1, waar de vergelijkbare percentages voor de vier generaties gezamenlijk worden gegeven). De tabel geeft kolompercentages.

Gevraagd naar typering van de huidige functie in termen van afstudeerrichting ontstaat een patroon dat vrijwel gelijk is voor de onderscheiden instellingen (tabel 2; vraag 21). Bij de Vrije Universiteit heeft de regionale en vervoerseconomie grote belangstelling van studenten gekregen, zonder dat dit overigens leidt tot een vergelijkbare procentuele stijging in het aantal functies dat in die richting wordt verworven.

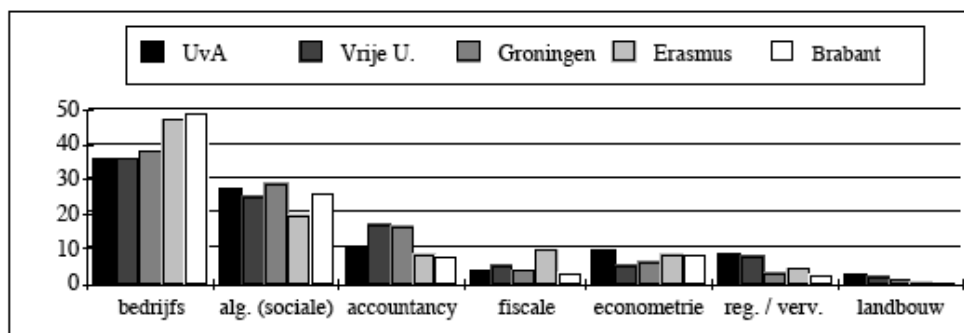
Gezien deze resultaten kan een verder onderzoek naar instellingsverschillen op eerste functies, scripties en stages achterwege blijven. Instellingen verschillen in de mate waarin studenten stage lopen, blijkend uit het aantal keren dat bij de vraag daarnaar (vraag 24) 'n.v.t.' werd aangegeven: UvA 56 %, VU 2 %, RUG 24%, EU 48 %, en KUB 21 %.

De tabellen 1 en 2 laten in vergelijking met de corresponderende tabellen 1 en 2 in hoofdstuk 3 voor alle vier generaties kleine verschillen zien, die mogelijk corresponderen met het lokale onderwijsaanbod (post-doctorale accountancy opleidingen!). Het zijn

kennelijk hier en daar de kleine afstudeerrichtingen die verschuivingen bewerken, maar de doorvertaling naar overeenkomstige functies hapert. Accountancy is een bijzonder geval, zoals ook de opleiding ervoor niet vergelijkbaar is met de andere richtingen.

Gevraagd naar de hoofd- of keuzevakken uit het eigen doctoraalexamen die men destijds het meest belangrijk vond, blijkt wederom overeenstemming tussen de instellingen (figuur 6, volgende bladzijde; vraag 28). Bij deze vraag konden maximaal vier vakken worden genoemd; voor de analyse zijn de genoemde vakken ingedeeld in hoofdcategorieën die met de eerdere afstudeerrichtingen overeenkomen. Tot de economische sociologie gerekende vakken zijn te weinig genoemd om nog zinvol in de tabel te kunnen worden opgenomen.

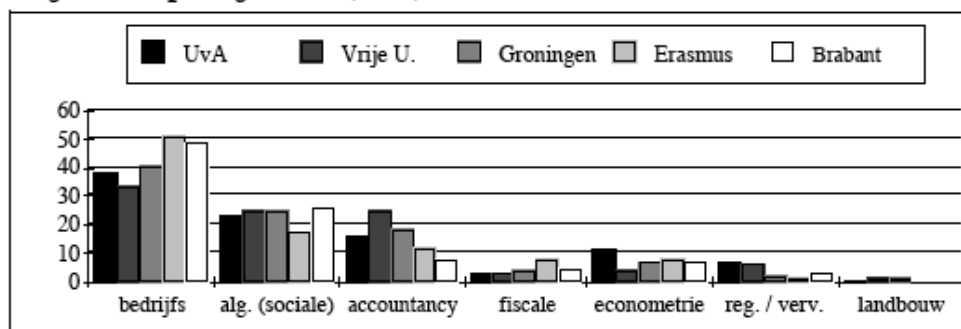
Figuur 6
Hoofd- of keuzevakken in het doctoraalexamen

Noot. 'Aantal keren ingevuld': bij vraag 28 konden maximaal 4 vakken worden genoemd. Door respondenten genoemde vakken zijn ingedeeld naar hoofdcategorieën. Aantal gegeven antwoorden: 383, 359, 478, 625, en 260 respectievelijk per instelling. 'Economie' en 'economische sociologie' scoren vrijwel niet en zijn niet afgebeeld.

Worden accountancy en bedrijfseconomie samengenomen, dan scoort alleen de UvA daar iets lager op, een marginaal verschil wanneer dat wordt vergeleken met de eerder gerapporteerde verdeling over afstudeerrichtingen.

Figuur 7
Afgelegde hoofd- of keuzevakken waarvan men in de functie nog bijzonder profijt heeft (in %)

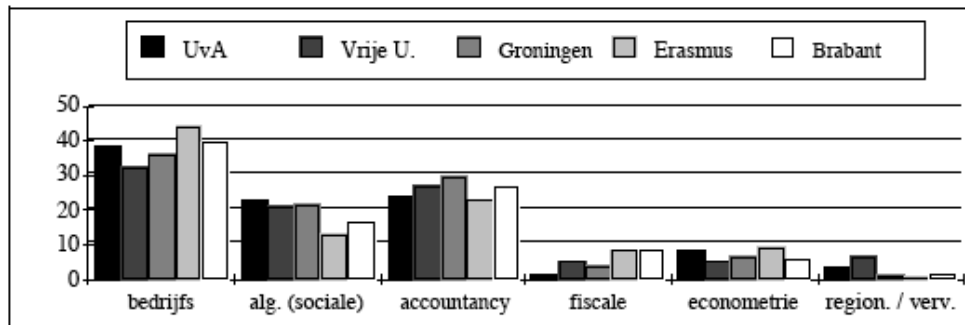
Noot. 'Aantal keren ingevuld': bij vraag 30 konden maximaal 2 vakken worden genoemd. Door respondenten genoemde vakken zijn ingedeeld naar hoofdcategorieën. Aantal gegeven antwoorden: 160, 148, 188, 249, en 111 respectievelijk per instelling. 'Economie' en 'economische sociologie' scoren vrijwel niet en zijn niet afgebeeld.

In figuur 7 is weergegeven van welke van de afgelegde hoofd- of bijvakken men in de huidige functie nog bijzonder profijt zegt te hebben (vraag 30). Het algemene beeld is vrijwel gelijk aan dat van figuur 6, met voor vakken die tot de accountancy behoren een verschil in positieve richting. Er is geen bijzondere profilering van de instellingen, met de aantekening dat de EU en de KUB hoge scores voor bedrijfseconomie koppelen met

relatief lage voor accountancy.

Figuur 8

Hoofd- of keuzevakken die men economiestudenten speciaal aanbeveelt voor functies zoals men zelf vervult (in %)

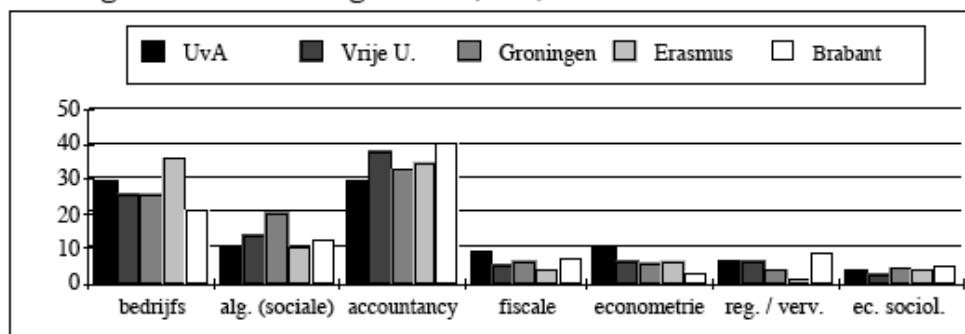

Noot. 'Aantal keren ingevuld': bij vraag 31 konden maximaal 2 vakken worden genoemd. Aantal gegeven antwoorden: 197, 186, 245, 312, en 132 respectievelijk per instelling. 'Economie', 'landbouw', en 'economische sociologie' scoren vrijwel niet en zijn niet afgebeeld.

Gevraagd naar welke vakken men aan studenten nu aanbeveelt, wanneer het gaat om de arbeidsmarktpositie voor functies zoals men zelf uitoefent, dan komen de vakken die tot de accountancy worden gerekend wederom meer geprononceerd naar voren (figuur 8; vraag 31), vergeleken met de resultaten voor 'profijtvakken' (figuur 7).

Figuur 9

Vakgebieden waarop men zich pas in de uitoefening van de functie heeft georiënteerd en ingewerkt (in %)

Noot. Bij deze vraag 32 kon slechts één vakgebied worden genoemd. n = respectievelijk 75, 73, 104, 122, en 56. 'Economie' en 'landbouw' scoren vrijwel niet en zijn niet afgebeeld.

De vakinhoudelijke kwalificaties welke voor de uit te oefenen functie worden gevraagd hoeven niet overeen te stemmen met de vakken die men voor het examen heeft afgelegd. Gevraagd naar de vakken waarop men zich pas in de functie heeft georiënteerd en ingewerkt, noemt men vooral vakken die tot de accountancy worden gerekend (figuur 9; vraag 32). Opvallend is dat het bijzondere patroon over vakgebieden heen, zie accountancy, fiscale economie en economische sociologie, zo vergaand gelijk is voor de vijf instellingen.

De studieduur (vraag 15) verschilt voor deze generatie op dezelfde wijze als voor het gehele bestand: voor de UvA en de EU worden hogere opgaven voor de studieduur gevonden. In hoofdstuk 2 Bestandsbeschrijving zijn deze verschillen in verband gebracht met activiteiten die buiten de studie worden ontplooid.

In belangrijke activiteiten na het doctoraalexamen, zoals studie in het buitenland (vraag

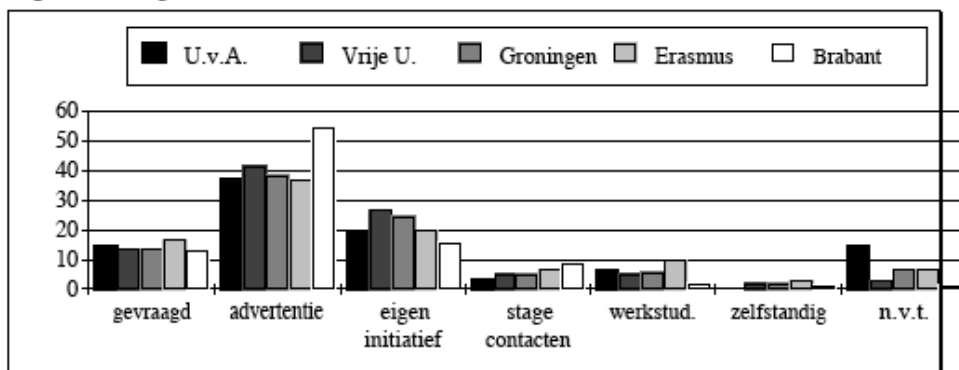
33) en promoveren of de voorbereiding daarop (vraag 34), zijn geen verschillen tussen de opleidingen aantoonbaar.

7.5 arbeidsvelden: arbeidsmarktpositie, sector, functieniveau

Er zijn tussen de afgestudeerden van de diverse opleidingen geen verschillen in arbeidsmarktpositie, zoals sollicitaties, en het wel of niet zoeken van een (andere) betaalde betrekking (vraag 41).

Figuur 10

Op welke wijze men na de studie de eerste baan heeft verworven

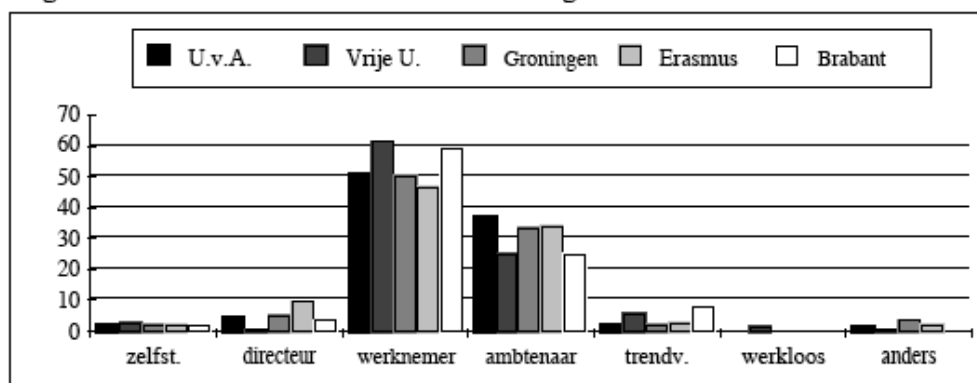

Noot. n = 104, 92, 138, 182 en 75 respectievelijk.

De eerste baan verwerft men vanuit Tilburg relatief iets vaker dan elders via advertenties, en minder op eigen initiatief (figuur 10; vraag 39). Aan de UvA afgestudeerden hebben waarschijnlijk al of nog een baan, waardoor men nogal eens 'n.v.t.' aangeeft.

Figuur 11

Afgestudeerden naar sociaal-economische categorie

Noot. n = 110, 99, 140, 183 en 79 respectievelijk.

De sociaal-economische categorie waartoe men zich rekent (figuur 11; vraag 40) laat kleine verschillen tussen de instellingen zien, verschillen die overeenstemmen met wat in het volgende nog zal blijken over de sectoren waarin men werkzaam is.

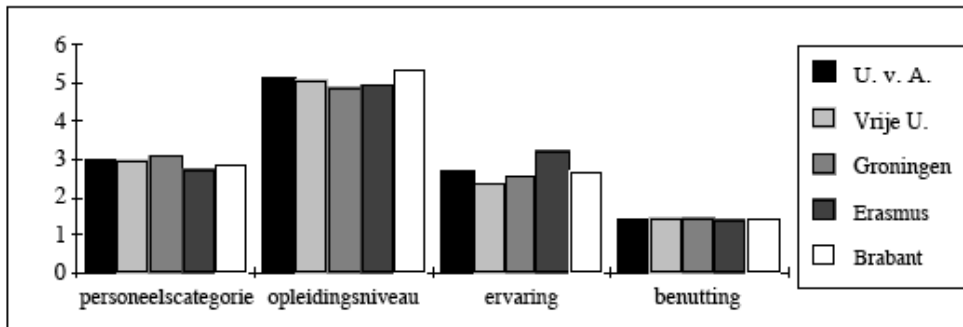
Er is wel een interessant verschil in het gemiddeld aantal jaren dat men bij de huidige of laatste werkgever of een eigen bedrijf heeft gewerkt (vraag 45), maar de hogere scores

voor de UvA en de EU ontstaan door respondenten die meer dan 10 en zelfs meer dan 20 jaar opgeven. Dit resultaat spoort met het iets ouder zijn van afgestudeerden van deze opleidingen.

Er zijn geen met de instelling samenhangende verschillen in het aantal personen waaraan men rechtstreeks leiding geeft of het aantal daarvan dat academicus is (vraag 46 en 47).

Figuur 12

Afgestudeerden vergeleken naar enkele functiekenmerken

Noot. Voor personeelscategorie (vraag 48): n = 107, 97, 144, 184 en 77 respectievelijk.

Voor opleidingsniveau (vraag 50): n = 101, 83, 136, 171 en 73 respectievelijk.

Voor ervaring (vraag 51): n = 84, 72, 117, 157 en 62 respectievelijk.

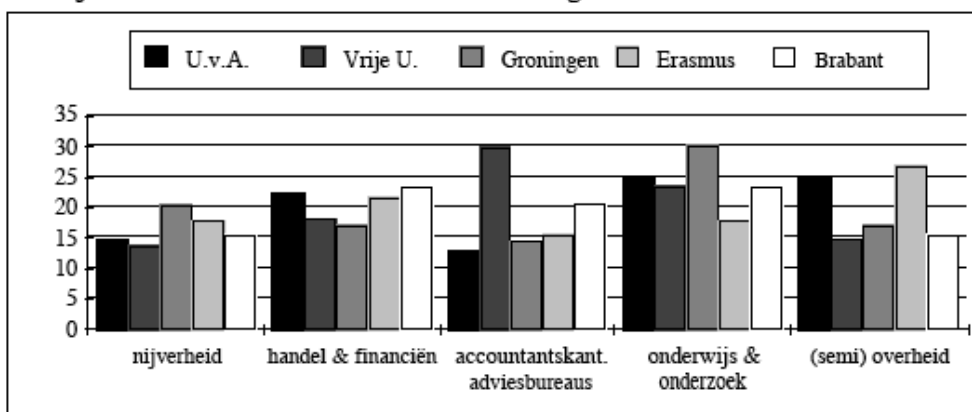
Voor benutting (vraag 52): n = 107, 96, 144, 187 en 79 respectievelijk.

De vergelijking op enkele functiekenmerken levert een constant beeld op voor alle instellingen gezamenlijk (figuur 12). De personeelscategorie (vraag 48) gaat van score 1 ('op hoogste niveau leidinggevend, hoogleraar') tot score 5 ('overig personeel'). Het opleidingsniveau (vraag 50) varieert van 2 ('vwo' of 'vwo en relevante bedrijfservaring') tot score 7 ('uitsluitend uw afstudeerrichting economie'); dit kenmerk is in het onderzoek gebruikt als indicator voor het specifiek economische karakter van de functie. De voor de functie minimaal vereiste post-doctorale ervaring is in aantal jaren opgegeven (vraag 51). De benutting is (vraag 52) 1 voor 'zou een zwaardere functie aankunnen', en 2 voor 'heeft een functie van passend niveau'. Dat een minder zware functie eigenlijk beter zou zijn (score 3 op vraag 52) vindt bijna niemand van deze generatie economen.

In hoofdstuk 5, waarin vraag 57 over technieken, vaardigheden en eigenschappen is besproken, is te vinden dat er geen verschillen tussen generaties, noch tussen instellingen zijn. Daarom wordt hier geen analyse op verschillen tussen instellingen voor alleen de jongste generatie economen gegeven.

Figuur 13

Bedrijfssector waar men de eerste functie heeft gevonden

Noot. De figuur geeft percentages van bij de betreffende instelling afgestudeerden. De gegevens van vraag 54 zijn aangevuld met die van de huidige functie als deze dezelfde is als de eerste functie (vraag 53). n = 108, 97, 145, 188, en 77 voor de respectievelijke instellingen. Chikwadraat tests voor iedere sector afzonderlijk $p < 0,05$.

Waar men de eerste functie verwerft hangt mede af van de instelling waar men vandaan komt: figuur 13 laat zien dat er weliswaar geen grote maar toch wel enkele karakteristieke verschillen tussen de instellingen zijn. De opmerkelijke verschillen kunnen nu worden gerelateerd aan de hier niet getabellerde gegevens voor ieder van de in de vragenlijst onderscheiden 21 sectoren. De VU is enigszins geprofileerd in de richting van accountantskantoren en overige zakelijke dienstverlening (sectoren 10 en 12 in de vragenlijst). Groningen profileert zich ten opzichte van de EU door een sterke instroom in (vooral universitair) onderwijs en in wetenschappelijk onderzoek. De EU leidt op voor de overige rijksdiensten (sector 19), de afgestudeerden van de UvA komen relatief vaak terecht bij zowel overige rijksdiensten als lagere overheden (sectoren 19 en 20).

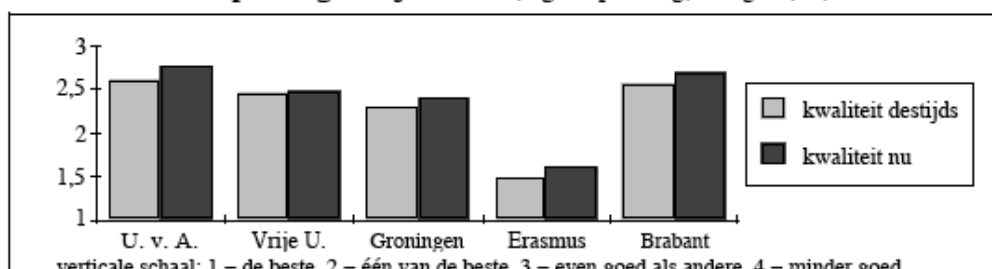
Vergelijking van eerste en huidige functie (vraag 54 met 53) levert op dat er voor alle instellingen behalve de EU een stroom is naar zakelijke dienstverlening en (semi) overheid voor meer dan een kwart van de aanvankelijk in onderwijs en onderzoek aangestelden. De figuur voor huidige functies is hier achterwege gelaten omdat het patroon gelijk is aan dat van figuur 13, met enige verzachting van de profilering van de VU afgestudeerden in de sectoren van de accountantskantoren en adviesbureaus.

7.6 meningen over de kwaliteit van de opleiding

De goede naam die men tijdens de studie en die men nu aan de eigen instelling toekent wordt in figuur 14 weergegeven.

Figuur 14

Kwaliteit van de opleiding destijds en nu (eigen opleiding, vraag 12,13)

Noot. Voor 'kwaliteit destijds' (vraag 12): n = 90, 86, 116, 184 en 70.

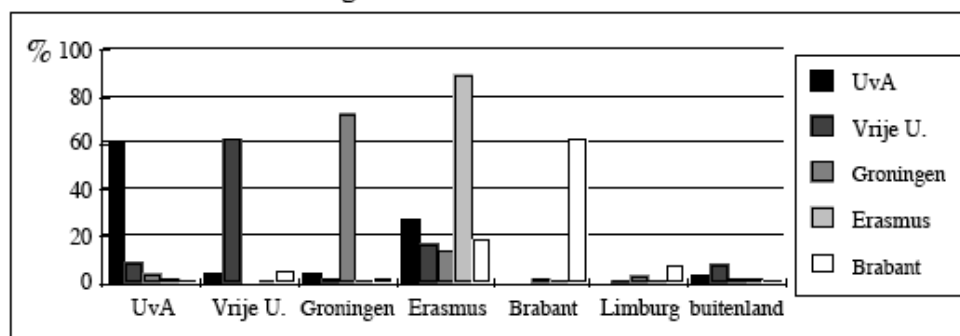
Voor 'kwaliteit nu' (vraag 13): n = 82, 76, 99, 171 en 66.

De EU staat hoog aangeschreven bij de eigen afgestudeerden, maar ook bij vele anderen volgens de antwoorden op de vraag waar men nu economie zou gaan studeren, als men weer moest beginnen (vraag 11, gerapporteerd in hoofdstuk 3). De tijd doet het goede beeld slijten: geen enkele instelling doet het in de waarneming van de eigen afgestudeerden (als groep) vandaag beter dan toen men daar nog studeerde. De oorzaak van de slijtage zal onbekendheid zijn, gezien de royale verdubbeling (van 'destijds' naar 'nu') van het aantal respondenten dat 'geen idee' heeft.

Nederlandse studenten zijn honkvast, dat geldt ook voor studenten economie. Op de vraag waar men de studie is begonnen, geeft 2 % te kennen de studie elders begonnen te zijn. Als er al kwalitatieve verschillen tussen opleidingen bestaan, dan zijn deze niet zo sterk dat studenten deze waarnemen en er actie op ondernemen door van instelling te veranderen.

Figuur 15

Waar men *nu* economie zou gaan studeren

Noot. Vraag 11: Waar zou u nu economie gaan studeren, als u weer moest beginnen? n = 103, 88, 132, 186 en 74 respectievelijk.

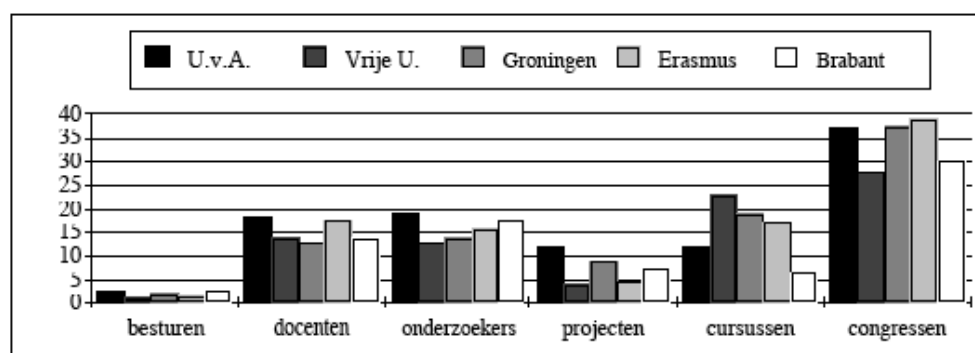
Gevraagd waar men nu economie zou gaan studeren, kiest men overwegend voor de eigen instelling; degenen die dat niet doen, hebben voorkeur voor Rotterdam (figuur 15). Op grond van de data voor figuur 15 is voor de vijf grote opleidingen een winst- en verliesrekening opgemaakt: het inschrijvingspercentage zou voor de UvA dalen van 18 naar 14 %, VU 15 - 4 %, RUG 23 - 4 %, EU 32 + 10 %, KUB 13 - 4 %.

Omdat er geen netto stroom is naar Rotterdam toe van elders met hun studie economie aangevangen studenten (vraag 10), zou achter deze positieve beeldvorming een mechanisme kunnen schuilen dat op zich niet met de kwaliteit, maar wel met de omvang van de opleiding te maken heeft. Door het relatief grote aantal economen dat in Rotterdam is afgestudeerd is deze opleiding in het land beter bekend dan welke andere opleiding ook. Voor het toekennen van kwaliteit speelt bekendheid met een opleiding een rol, zoals blijkt bij de resultaten op de kwaliteitsvragen 12 en 13. Het is daarmee niet onmogelijk dat tenminste een deel van de goede naam van de EU voortvloeit uit de schaalgrootte van deze opleiding.

Op de vraag of men weer economie zou kiezen, als die keuze nu zou worden overgedaan, kiest ongeveer één op de acht respondenten geen economie, en daarin onderscheiden afgestudeerden van diverse instellingen zich niet van elkaar.

Figuur 16

Contacten van niet-universitaire economen met universiteiten

Noot. Vraag 38; n = 111, 100, 147, 193 en 79. Percentages sommeren tot meer dan 100 door de mogelijkheid meerdere alternatieven te kiezen.

Voor respondenten die geen universitair werknemer zijn, zijn er verschillen in de aard van de contacten met universiteiten (figuur 16; vraag 38). Het is niet bekend of de aangegeven contacten vooral de instelling waar men is afgestudeerd betreffen, omdat daar niet naar is gevraagd. De resultaten betekenen niet dat er in Tilburg geen post-doctorale cursussen worden verzorgd, maar dat in Tilburg afgestudeerden vrijwel geen post-doctoraal onderwijs volgen.

7.7 adviezen aan studenten

Vershillen afgestudeerden aan de diverse instellingen in de adviezen die zij studenten van nu willen geven? Tabel 3 (volgende bladzijde) geeft de geadviseerde afstudeerrichting, en laat weinig of geen verschillen tussen de instellingen zien. De kleine verschillen gaan in de richting van programmamenmerken van de betreffende instelling, zoals 'economie zonder meer' voor de UvA, wel fiscale economie maar geen algemene (sociale) economie voor de EU, en regionale of vervoerseconomie bij VU afgestudeerden.

Voor afzonderlijke vakken is het resultaat van de advisering iets anders, zie de eerder gerapporteerde figuur 8, maar de grote verschillen zijn niet te vinden tussen instellingen, alswel tussen afstudeerrichtingen waar de betreffende vakken toe kunnen worden gerekend.

Tabel 3

Eerst aangeraden afstudeerrichting

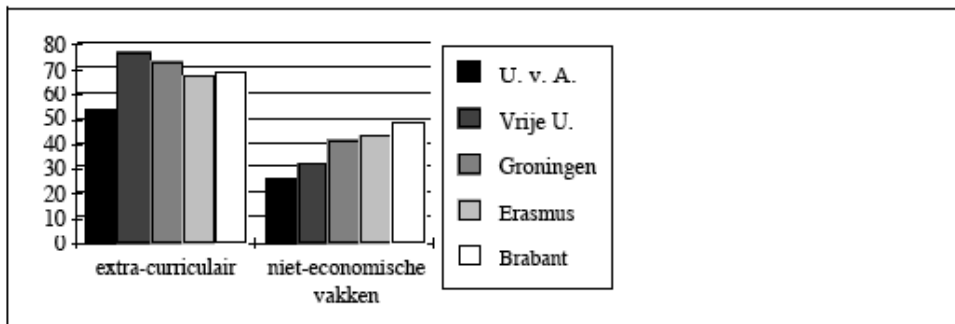
afstudeerrichting (vraag 25a)	instelling					totaal
	UvA	Vrije U.	Groningen	Erasmus	Brabant	
economie	7 %	4	1	3	1	3
bedrijfseconomie	51	50	66	56	63	58
algemene (sociale) economie	8	4	6	2	7	5
accountancy	17	18	15	19	16	17
fiscale economie	6	4	3	12	7	7
econometrie, actuariaat	7	5	2	4	4	4
regionale of vervoerseconomie	.	5	.	1	.	1
landbouweconomie	.	1	.	.	.	.
economische sociologie	.	.	.	1	.	.
anders	4	9	8	3	3	5

Noot. Vraag 25a; n = 103, 94, 144, 183 en 75 respectievelijk.

Aan de respondenten is gevraagd bij een reeks mogelijke studiestrategieën aan te geven welke men voor de huidige studenten naar stellige overtuiging verstandig vindt om te volgen, met het oog op de toekomstige arbeidsmarktpositie (vraag 36). Afgestudeerden van de diverse opleidingen hebben daar dezelfde meningen over, zie het hoofdstuk Functies, met twee duidelijke uitzonderingen, zie figuur 17 (F toetsen $p < 0,01$).

Figuur 17

Aanbevolen studiestrategieën waarin instellingen verschillen

Noot. Vraag 36c, 36f; n = 111, 100, 147, 193 en 79 respectievelijk, voor beide deelvragen

Extra-curriculaire activiteiten worden door UvA afgestudeerden wel stevig aanbevolen, maar niet zo sterk als dat door elders afgestudeerden gebeurt. Dezelfde afgestudeerden zijn ook niet enthousiast over het kiezen van andere dan economische vakken in het pakket.

8 SAMENVATTING EN CONCLUSIES

8.1 probleemstelling

Het onderzoek verkent de relaties tussen specialisaties in de studie van de economie met mogelijkheden op de arbeidsmarkt. De faculteit zou specialisatiestromen willen aanbieden met mogelijkheden voor persoonlijke inkleuring en aanpassing aan ontwikkelingen in de arbeidsvelden.

Onderzocht wordt de kwalitatieve afstemming van de opleiding met de functies die economen blijken te bekleden. De daartoe ontwikkelde enquête is een algemeen bruikbaar instrument voor onderzoek naar de relatie onderwijs - arbeidsmarkt, en is ook al in ander onderzoek ingezet.

de arbeidsmarkt voor academici

De kansen op de arbeidsmarkt worden niet alleen bepaald door de afstemming tussen in de opleiding verkregen kwalificaties en voor de functie vereiste kwalificaties (het 'naïeve' model, zie ook Van Hoof en Dronkers, 1980). Voor de arbeidsmarkt voor economen is het ook van belang te bezien welke de kansen op de arbeidsmarkt zijn voor andere, meer of minder verwante, groepen afgestudeerden. De Grip e.a. (1988a, b) wijzen erop dat in de periode tot en met 1992 het beeld voor het grootste deel van de academische studierichtingen, inclusief economie, ongunstig is: er is een verhouding van 2 afgestudeerden op iedere voor hen vrijkomende of nieuwe baan. Volgens deze prognose zullen afgestudeerden economie in sterkere mate dan voorheen moeten concurreren met anders opgeleide academici en met HBO-ers.

8.2 bestandsbeschrijving

De enquête is uitgezet als inlegvel in het Economenblad, waarvan het abonneebestand voor meer dan de helft bestaat uit leden van de vereniging van afgestudeerde economen. De respons bij deze weinig indringende presentatie is toch nog 25 % geworden, ongeveer 10 % van het totale aantal Nederlandse economen.

De analyse is beperkt tot de 1920 respondenten die het doctoraalexamen economie na 1945 hebben afgelegd aan de economische faculteit van de Universiteit van Amsterdam (UvA), de Vrije Universiteit (VU), de Rijksuniversiteit Groningen (RUG), de Erasmus Universiteit Rotterdam (EUR), of de Katholieke Universiteit Brabant (KUB). De respondenten zijn verdeeld in vier generaties afgestudeerden, waarvan vooral de jongste generatie '78-'88 in de rapportage afzonderlijk wordt besproken.

economen naar geslacht

Vrouwelijke economen nemen in latere generaties een steeds groter aandeel; het percentage vrouwelijke economen van 4,1 staat in geen verhouding tot de 20 % vrouwen die in 1986 voor het eerste jaar economie studeren. De arbeidsmarktproblemen waar nu studerende vrouwen straks voor komen te staan kunnen op grond van het huidige onderzoek zelfs niet voorzichtig worden geschetst. Vrouwen vormen een groep die met bijzondere aandacht in haar bewegingen op de arbeidsmarkt moet worden gevolgd.

Van de mannelijke economen van de generatie '78-'88 moest 15 % na het afstuderen de militaire dienst nog vervullen, 3 % had dat tijdens de studie gedaan. Of het vervullen van

de dienstplicht na het doctoraalexamen een bevorderende of een remmende bijdrage levert aan de kansen op de arbeidsmarkt is niet bekend.

studieduur en examenresultaat economie

De gemiddelde studieduur die men rapporteert is 6,6 jaar, inclusief eventuele onderbrekingen; over de vier generaties heen zijn hierin geen verschillen te constateren. Tussen de opleidingen zijn er wel verschillen, die samenhangen met het patroon van activiteiten buiten de studie: in Amsterdam en Rotterdam heeft men vaker een baan.

Gemiddeld cijfer voor de vakken van het doctoraalexamen behaald ligt voor alle generaties en opleidingen tussen 7,0 en 7,3.

Het percentage respondenten die zijn gepromoveerd of die een promotie voorbereiden is voor alle generaties ongeveer 14 %.

8.3 afstudeerrichting en vakkenpakket

afstudeerrichting

Bedrijfseconomie is de afstudeerrichting van de helft van de respondenten, 18 % heeft algemene (sociale) economie opgegeven, econometrie en actuarial scoren 7 %, economie-zonder-meer 9 %, accountancy 3 %, fiscale economie 1 %, regionale of vervoerseconomie 3 %, landbouweconomie en economische sociologie ieder 2 %. Het is moeilijk denkbaar nieuwe afstudeerrichtingen te ontwerpen die in omvang groter zouden kunnen worden dan genoemde kleine gevestigde studierichtingen.

De UvA heeft een relatief groot aantal afgestudeerden die aangeeft 'economie' of algemene (sociale) economie te hebben gestudeerd, en heeft een kleiner aantal afgestudeerden bedrijfseconomie. De VU, RUG en EUR hebben een vrijwel identiek profiel, en de KUB kent meer variatie, zowel econometrie als meer bijzondere vakkenpakketten. Afgestudeerden van de UvA komen vaker in bedrijfseconomische functies terecht dan op grond van alleen de afstudeerrichting is te verwachten.

Voor de jongste generatie afgestudeerden zijn er kleine verschuivingen ten opzichte van eerder afgestudeerden. Voor de UvA een versterking van econometrie, en een verzwakking van algemene (sociale) economie; de profilering wat betreft 'economie' wordt aangescherpt, omdat recent aan andere opleidingen afgestudeerden de eigen afstudeerrichting nauwelijks zo benoemen. Bij de VU heeft de regionale en vervoerseconomie grote belangstelling van studenten gekregen, zonder dat dit leidt tot een vergelijkbare procentuele stijging in in die richting verworven functies.

afstemming van afstudeerrichtingen op functies

De procentuele verdeling van vakgebieden over door economen vervulde functies is, met uitzondering van accountancy, het laatste decennium niet kenmerkend in bepaalde richtingen verschoven. Deze verdeling komt redelijk overeen met die naar afstudeerrichtingen, met een verschuiving van afstudeerrichting bedrijfseconomie naar functiekenmerk accountancy, en ondervertegenwoordiging van afgestudeerden 'economie', algemene (sociale) economie en econometrie in de gelijk getypeerde huidige functies.

In contrast met de juist aangegeven overeenstemming op geaggregeerd niveau is er op de arbeidsmarkt sprake van een sterke uitwaaiing van onderwijskwalificaties naar functie kwalificaties, zoals op grond van Van Hoof en Dronkers (1980) al was te verwachten. De helft van de respondenten geeft als hoofdkenmerk van de huidige functie een ander vakgebied aan dan men heeft gestudeerd. Dat resultaat betekent dat faculteiten er verstandig aan doen geen sterker geprofileerde afstudeerrichtingen te creëren.

Ook bij vergelijking van afstudeerrichting met kenmerk van de eerste functie blijkt slechts de helft van de economen een bij de eigen afstudeerrichting passende functie te verwerven omdat men die specifieke opleiding had gedaan en niet een andere.

Vanuit carrière- en arbeidsmarktperspectief aangeraden afstudeerrichtingen

Uit de onderlinge vergelijking van de studie die men heeft gedaan, en de richting die men zelf nu zou kiezen, blijkt enige spijt. Met uitzondering van 'economie' scoren de belangrijke afstudeerrichtingen net boven de 50 % bestendiging van vroeger gemaakte keuzen. Verliezers zijn de meer algemene richtingen 'economie', bedrijfseconomie en algemene (sociale) economie. Winnaars zijn de meer specifieke richtingen accountancy en fiscale economie, terwijl econometrie en actuariaat heel stabiel zijn. Ondanks de lage mate waarin men de eigen eerdere keuze bestendigt, worden de onderlinge verhoudingen tussen de diverse afstudeerrichtingen op geaggregeerd niveau daar nauwelijks door verstoord, behalve de genoemde plussen en minnen. Voor de jongste generatie economen zijn de globale verschuivingen geringer, en blijft ook bedrijfseconomie stabiel.

Er is een verschil tussen de keuze van richting die men nu zelf zou maken, en die welke men studenten aanraadt. Tot de aangeraden afstudeerrichtingen behoren (relatief ten opzicht van recente instroom) vooral accountancy en fiscale economie, terwijl ook bedrijfseconomie een sterke aanrader blijft; algemene (sociale) economie verliest sterk. De positie van algemene (sociale) economie is opmerkelijk: de jongste generatie economen geeft aan zelf in gelijke mate weer voor deze richting te kiezen, maar voor anderen vindt men die keuze kennelijk toch minder verstandig. Wat hier een rol speelt is de inhoudelijke motivatie: de objectieve aanrader voor anderen gaat noodzakelijk voorbij aan inhoudelijke motivatie omdat men die immers niet weet, terwijl de eigen keuze wel degelijk ook vertrekt vanuit eigen inhoudelijke belangstelling. Dit verschijnsel kan makkelijk leiden tot verkeerde prognoses van wat profijtlijke studierichtingen zijn.

afzonderlijke vakken

De diverse hoofd- en bijvakken behalen nogal constante scores op de vragen naar het belang dat men er destijds aan hechtte, dat het in de huidige functie heeft en dat het voor studenten nu kan hebben.

Respondenten hebben als groep een patroon van 'aanraders' voor hoofd- en bijvakken waarmee het patroon van wat men zelf in de studie heeft gedaan opvallend wordt gereproduceerd.

Respondenten zeggen gezamenlijk dat zij meer (nieuwe) banen verwachten op het gebied van de accountancy en de fiscale economie, maar dat er inhoudelijk in de functies voor economen geen aanmerkelijke verschuivingen optreden.

Informatica is een bijzonder vak: respondenten die dit vak in hun studie hebben gedaan, hebben er in de eigen functie niet altijd profijt van, terwijl een tamelijk grote groep anderen zich pas in de functie op dit gebied heeft moeten oriënteren en inwerken. De laatste ervaring leidt overigens niet tot de aanbeveling aan studenten om het vak in het studiepakket op te nemen. Mogelijk is voor informatica het veld zo sterk in beweging, of zijn de problemen zo situatie-specifiek, dat respondenten niet inzien dat informatica in het studiepakket eventuele bijscholing later kan voorkomen.

Hoofdvakken zijn vaak een introductie tot het betreffende vakgebied, waarmee men niet meteen al volledig is toegerust tot het uitoefenen van bijpassende functies: bij- en nascholing in de functie komt ongeveer even vaak voor als men de betreffende vakken in het pakket heeft gekozen. De studie economie is kennelijk een algemene economische opleiding, waarmee men later altijd nog bepaalde specifieke richtingen op kan. De resultaten op hoofd- en bijvakniveau bevestigen de eerder gevonden grote mobiliteit van vakgebied tot vakgebied.

8.4 functies van economen

specifiek economisch karakter van functies

Economen zeggen voor het grootste deel (58 %) functies te vervullen die alleen door economen kunnen worden vervuld, dat zijn de specifiek economische functies. Dat is een zeer opmerkelijke stijging ten opzichte van de 35 % gevonden in eerder onderzoek (Nicolas, 1973) onder de destijds ca. 6000 Nederlandse economen. Concurrentie van academisch anders opgeleiden is er voor meer dan een kwart van de door economen vervulde functies. Omdat het aantal economen zo sterk groeit, kunnen niet alle afgestudeerden een econoom opvolgen; toch zegt 40 % van de economen een econoom als voorganger te hebben gehad. Om dezelfde reden zullen economen die hun functie verlaten deze vaak zien opgevuld door wederom een econoom (79 % verwacht men).

aansluiting van de studie op niet specifiek economische functies

Voor niet specifiek economische functies wordt meestal aangegeven dat zij naar inhoudelijke taakstelling toch economisch zijn. Economen die functies vervullen die ook door andere academici kunnen worden vervuld, vullen de functie kennelijk economisch in. Economen die in algemene functies terechtkomen, kunnen daarin wel degelijk hun economische achtergrond te nutte maken. Gevraagd naar vakken uit de studie waarvan zij in de huidige functie nog bijzonder profijt hebben geven respondenten in niet specifiek economisch functies daar bijna even vaak een bevestigend antwoord op als zij die wel specifiek economische functies bekleden. Dezelfde overeenkomst blijkt bij de vraag naar vakken waarop men zich tijdens de functie moest oriënteren of inwerken (waar overigens 35 % van alle vermeldingen accountancy betreffen), en bij de aanbevolen vakken voor functies zoals men zelf vervult (accountancy: 24 % van alle vermeldingen).

afzonderlijke vakken en hun belang voor de huidige functie

Functies die economen nu vervullen geven niet vanzelfsprekend zicht op de inhoudelijke kwalificaties die afstuderende economen nodig hebben; om aan deze moeilijkheid tegemoet te komen, zijn de resultaten hier alleen voor de jongste generatie economen geanalyseerd. Gevraagd naar vakken waarvan men in de functie bijzonder profijt heeft, vakken waarop men zich in de functie nog moest oriënteren en inwerken, en vakken die men studenten aanraadt met het oog op functies zoals men zelf bekleedt, blijkt steeds dat vakken die tot de accountancy behoren hoge scores boeken, enigszins ten koste van bedrijfseconomie. Vakken behorend tot de andere afstudeerrichtingen worden relatief ongeveer even vaak genoemd als de mate waarin de betreffende afstudeerrichtingen zelf voorkomen (wat niet betekent dat het dan ook telkens om dezelfde respondenten gaat !).

ervaring en kennis

Naarmate functies minder specifiek economisch zijn worden meer ervaringsjaren gevraagd; naarmate functies meer specifiek economisch zijn is alleen kennis eerder voldoende. Een voorzichtige conclusie is dat een goede voorbereiding op algemene academische functies niet noodzakelijk bestaat uit een studiepakket dat breed uit diverse disciplines is gekozen, maar veeleer een combinatie is van een goede vakinhoudelijke opleiding met relevante ervaring. De relevante ervaring kan bijvoorbeeld worden opgedaan in de vorm van extra-curriculaire activiteiten.

bedrijfssectoren

Afgestudeerden verdelen zich voor hun eerste functie als volgt over de bedrijfssectoren: nijverheid 20 %, handel en financiën 21 %, accountantskantoren en overige zakelijke dienstverlening 19 %, onderwijs en onderzoek 21 %, en overheden en niet zakelijke dienstverlening 18 %. De jongste generatie economen is minder in de nijverheid (17 %) en meer in het onderwijs (23 %) en bij de overheden (21 %) terechtgekomen. Bij vergelijking van de huidige functie met de eerste functie blijkt er in de jongste generatie economen een stroom naar handel en financiën toe te zijn, en uit onderwijs en onderzoek weg. Een kwart van de jongste generatie economen heeft de huidige functie in een andere sector dan die van de eerste functie.

Voor zichzelf zien respondenten vooral werkgelegenheid in de accountancy, bij adviesbureaus en in overige zakelijke dienstverlening; onderwijs en wetenschappelijk onderzoek worden relatief weinig genoemd. Van de jongste generatie economen zegt bijna de helft de afgelopen twee jaar te hebben gesolliciteerd, of nu een (andere) betaalde betrekking te zoeken. Ter vergelijking: van de generatie '68-'77 zegt 18 % de afgelopen twee jaar wel eens te hebben gesolliciteerd.

Van de na 1967 afgestudeerde economen geeft de helft aan een zwaardere functie aan te kunnen. Te zware belasting wordt slechts bij hoge uitzondering aangegeven door economen van de oudste generatie.

8.5 algemene functiekwificaties

persoonlijke eigenschappen vereist voor de huidige functie

Persoonlijke eigenschappen, houdingen en capaciteiten zijn van groot belang voor de functieuitoefening, voor iedere generatie en iedere sector, voor ieder functieniveau. 'Kritische instelling', 'initiatieven kunnen nemen', 'onder tijdsdruk werken', en 'zelfstandig werken' zijn naïeve categorieën die in beginsel kunnen worden geplaatst in een wetenschappelijke kader zoals dat wordt ontwikkeld door Sternberg (1988). Het objectiveren van deze persoonlijke eigenschappen is een voorwaarde om er in het onderwijs concreet iets mee te kunnen doen. Het belang van deze persoonlijke eigenschappen kan voortvloeien uit objectieve functie-eisen, of uit de praktijkervaring dat velen op één of meer van deze eigenschappen niet adequaat functioneren. De vraag of studenten in deze eigenschappen kunnen worden geschoold is Sternberg geneigd bevestigend te beantwoorden, maar er ligt nog geen blauwdruk klaar voor zo'n training, of hoe de aandacht voor dit persoonlijke functioneren in het onderwijs kan worden geïntegreerd.

taalvaardigheden vereist voor de huidige functie

Aan taalvaardigheden wordt groot belang gehecht. Taalvaardigheden zijn in beginsel onderwijsbaar, zodat het voor de hand ligt er in het onderwijs afzonderlijk aandacht aan te besteden (zoals door Twijnstra Gudde, 1987, voor Letteren studies is aanbevolen). De inrichting van afzonderlijke cursusonderdelen schiet het doel echter voorbij: het gaat om taalvaardigheden bij het uitoefenen van de functie, zij zijn geen doel op zichzelf. De conclusie is dat het gehele curriculum doortrokken moet zijn van aandacht voor taalvaardigheden. Een concrete uitwerking kan hier niet worden gegeven, daar is een inventarisatie voor nodig van de huidige situatie en van nieuwe mogelijkheden binnen het curriculum.

kennis en technieken vereist voor de huidige functie

Kennis en technieken op het gebied van wiskunde, statistiek, informatica en didactiek worden redelijke belangrijk gevonden.

Specifieke kennis en technieken zijn ieder afzonderlijk niet noodzakelijk in iedere functie van belang, en kunnen daarom niet hoog scoren. Taalvaardigheden en persoonlijke eigenschappen zijn vrijwel altijd van belang en krijgen zodoende hoge scores. Op geen enkele wijze volgt daaruit de conclusie dat in het onderwijsprogramma een verschuiving wenselijk zou zijn van vakinhouden en hulpwetenschappen in de richting van taalvaardigheden en persoonlijkheidsvorming.

Het belang van kennis en technieken neemt niet af bij het stijgen van het functieniveau, deze intellectuele bagage gaat bepaald langer mee dan enkele jaren en is niet alleen voor aanvangsfuncties van belang. Wel vinden oudere generaties economen het belang van kennis en technieken minder groot voor de functies die zij vervullen. Kennis en technieken zijn belangrijker in onderwijs en onderzoek dan in andere arbeidssectoren, en belangrijker voor econometristen dan voor anders afgestudeerde economen.

Er is een positieve samenhang tussen het belang van kennis en technieken, en het specifiek economische karakter van de functie.

sociale vaardigheden vereist voor de huidige functie

De verschillende sociale vaardigheden zijn van redelijk tot groot belang: sociale ('contactuele') en organisatorische vaardigheden scoren hoog, op kleine afstand gevolgd door leidinggevende en onderhandelingstechnische vaardigheden. Deze vaardigheden kan men vooral in activiteiten buiten de studie vormen en toepassen. Het onderwijsprogramma moet gelegenheid laten voor extra-curriculaire activiteiten.

Het zeer stabiele beeld voor de genoemde clusters vaardigheden wordt bevestigd door het ontbreken van verschillen tussen de instellingen.

8.6 studiestrategie en motivatie

De extra-curriculaire activiteiten tonen over de generaties afgestudeerden heen een constant patroon, waarin mogelijk door de beperking van de inschrijvingsduur onder de twee-fasenstructuur verandering is gekomen.

De keuze van hoofd- en bijvakken zegt 60 % destijds op inhoudelijke overwegingen te hebben gebaseerd, terwijl voor de helft van de respondenten de beoogde functie of carrière medebepalend is geweest. Deze gerichtheid op de arbeidsmarkt kan door de faculteit worden benut door informatie over die arbeidsmarkt al vroeg in de studie door te geven aan de studenten.

aan studenten aanbevolen studiestrategieën

Economen raden studenten aan om naast de studie vooral ook andere (maatschappelijke e.d.) activiteiten te ontplooiën, en goede sociale relaties te leggen. Doorgaans raadt men af om in de studie slechts één specialisatie te kiezen. Snel afstuderen is bepaald geen aanrader, al ligt dat anders wanneer dat gepaard gaat met het behalen van goede cijfers.

Het gezamenlijke oordeel van deze economen kan zeker helpen richting te bepalen bij het door de faculteit uit te zetten onderwijsbeleid. Deze respondenten zijn vaak als 'werkgever' betrokken bij sollicitaties van economen, waarbij dezelfde opvattingen een rol spelen. De nadruk op het leggen van sociale relaties is waarschijnlijk typerend voor de studierichting economie, en de aard van de functies en arbeidsvelden waarin afgestudeerden terecht komen. De nadruk op extra-curriculaire activiteiten is een oordeel dat ook elders wordt aangetroffen en in de literatuur is beschreven.

Studiestrategieën die men anderen aanraadt hebben iets te maken met hoe men zelf vroeger studeerde, en met wat van belang is voor de functie die men zelf bekleedt: gevraagd naar een objectief oordeel blijken respondenten toch af te gaan op eigen ervaringen.

de invloed van ouderlijk milieu (scholingsniveau ouders)

Motivatie voor een bepaalde studie of carrière is mede gevormd door wat men van huis uit meekrijgt. De hoogste afgeronde opleiding van de ouders is een indicatie voor het ouderlijk milieu in dit opzicht. Er zijn geen belangwekkende verbanden met de andere in dit hoofdstuk besproken variabelen gevonden. Een verklaring daarvoor kan zijn dat respondenten per definitie het onderwijs met succes hebben doorlopen en daardoor een geselecteerde groep vormen ten opzichte van degenen die ooit een studie economie hebben aangevangen.

8.7 opleidingen vergeleken

Onderzocht is hoe de economieopleidingen aan de UvA, VU, RUG, RUR EUR, en KUB zich onderscheiden. Er is alleen gekeken naar de sinds 1977 afgestudeerden, om vertekeningen op grond van uiteenlopende historische ontwikkelingen te vermijden.

onderwijs

In biografische kenmerken zijn er verschillen in deelname van vrouwen, waar Groningen hoog en Brabant laag scoort, en in leeftijd, waar afgestudeerden aan de UvA en de EUR vaker op hogere leeftijd met de studie zijn begonnen.

Voor de keuze van de instelling destijds telde voor de KUB de ligging, voor de EUR de goede naam, en voor Amsterdam (beide instellingen) en Groningen de universiteitsstad. Voor Amsterdam speelt het geloof een rol, voor de VU sterker en naar mag worden aangenomen op andere wijze dan voor de UvA.

De overwegingen bij de keuze voor het vakkenpakket tonen bij de diverse instellingen een gelijk patroon, een opvallend resultaat in het licht van de belangrijke verschillen die er overigens tussen de afgestudeerden van de diverse instellingen blijken te zijn.

In de activiteiten buiten de studie scoren Amsterdam (beide instellingen) en Rotterdam hoog in het hebben van een baan, waarschijnlijk mede door een groep ouderen die naast hun werk de studie economie hebben gedaan.

In opgegeven afstudeerrichtingen geven afgestudeerden van de UvA nogal vaak 'economie' en minder vaak 'bedrijfseconomie' als afstudeerrichting op; de UvA kent echter geen duidelijk afgescheiden afstudeerrichtingen, behalve de destijds interfacultaire econometrie. Gevraagd om de huidige functie te kenmerken naar bijpassende afstudeerrichting, verdwijnt dat verschil grotendeels, zodat er een grote eenvormigheid tussen de instellingen overblijft in de wijze waarop afgestudeerden zich over afstudeerrichtingen hebben verdeeld. Deze overeenstemming blijft ook bestaan wanneer op afzonderlijke hoofd- of keuzevakken wordt geanalyseerd, als behorend tot bepaalde afstudeerrichtingen. Er zijn enkele accenten, zoals regionale of vervoerseconomie voor de VU, geen fiscale economie in Amsterdam. In vergelijking tot de voor 1978 afgestudeerden zijn enkele pieken voor algemene (sociale) economie gladgestreken tot een algemene score van circa 18 %. Oudere economen die niet aan de UvA zijn afgestudeerd maken nog wel eens gebruik van de algemene aanduiding 'economie', waar dat in de jongste generatie heel weinig meer voorkomt.

Promotie of studie in het buitenland komt voor alle instellingen ongeveer even vaak voor.

arbeidsveld

In de wijze waarop men de eerste betaalde functie heeft verworven en in sollicitatiegedrag zijn er geen belangrijke verschillen.

Op functiekenmerken blijkt een grote eenvormigheid tussen de groepen afgestudeerden

van de diverse instellingen: de personeelscategorie waartoe men behoort, het voor de functie vereiste opleidingsniveau, de benodigde ervaring, en de benutting van de eigen capaciteiten zijn telkens vrijwel identiek. Hetzelfde geldt voor het belang van de algemene functie kwalificaties technieken, vaardigheden en eigenschappen.

Versillen zijn er wèl naar de bedrijfssectoren waar men de eerste functie vindt. Afgestudeerden van de VU zijn vaker op accountantskantoren of in de overige zakelijke dienstverlening terecht gekomen. Afgestudeerden van de UvA en van de EUR vonden wat vaker een baan bij de overheid, voor de EUR vooral de rijksoverheid. Voor de UvA is het een belangrijk punt van aandacht hoe haar studenten nu de mogelijkheden waarderen om bij een overheid een baan te vinden. De Grip (1984) vond eerder bij VU studenten economie dat zij geen perspectief zagen in een baan bij de overheid.

adviezen

De EUR is de instelling die bij de eigen afgestudeerden het hoogst staat aangeschreven wat kwaliteit van de opleiding betreft, en er zijn relatief veel elders afgestudeerden die dat onderschrijven. Uit de enquêtegegevens is niet te achterhalen op grond waarvan deze beeldvorming optreedt. Er is geen stroom van studenten geweest die, ergens anders met de studie economie begonnen, deze in Rotterdam hebben afgemaakt. Bekendheid met de opleiding speelt mogelijk een rol, gezien het feit dat men de kwaliteit van de eigen opleiding destijds hoger inschat dan van de opleiding zoals die nú wordt gegeven. De grootschaligheid van de EUR, vergeleken met de andere opleidingen, draagt zeker aan deze bekendheid bij.

Een gunstig beeld over de opleiding heeft mogelijk invloed op de recruitering van studenten, zoals voor Rotterdam lijkt te gelden, maar er is geen waarneembaar effect op belangrijke kenmerken van de functies die Rotterdamse afgestudeerden hebben verkregen, zoals vereist opleidingsniveau, vereiste ervaring, en personeelscategorie.

De adviezen die men geeft over afstudeerrichtingen en vakkenpakket verschillen nauwelijks voor respondenten van de diverse instellingen.

Aan de studiestrategie die men aanraadt zijn instellingen alleen van elkaar te onderscheiden waar UvA afgestudeerden minder vaak extra-curriculaire activiteiten aanbevelen, en terughoudender zijn met het opnemen van niet-economische vakken in het pakket.

9 LITERATUUR

in het rapport gerefereerde en overigens voor de marktoriëntatie van de studie economie en van economiestudenten relevante literatuur

- Aarts, J.F.M.C., & W.H.F.W. Wijnen (redactie) *Studierichtingen in het hoger onderwijs*. Bijdragen tot de Onderwijsresearchdagen 1984. Lisse: Swets & Zeitlinger, 1985.
- Algemene Rekenkamer, *Universiteiten en arbeidsmarkt*. Tweede Kamer, 1987-1988, 20441, nrs. 1-2.
- Arrow, K.J., Higher education as a filter. *Journal of Public Economics*, 1973, 2, 193-216.
- Berg van Saparoea, F. van den, J. Onstenk & P. van den Dool, *Faculteit en arbeidsveld; de case van het Planologisch Demografisch Instituut van de Universiteit van Amsterdam*. Amsterdam: SCO, september 1987.
- Bosch-Zuidgeest, G.M. van den -, en anderen, *Academici in het bedrijfsleven*. Publikatie in opdracht van de Stichting Stuurgroep Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek en de Commissie Opvoering Productiviteit / SER. Alphen aan den Rijn: Samson, 1976.
- Box, J.M.F. De marketing van instellingen voor hoger onderwijs. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, 1987, 5, 122-134.
- Bronneman-Helmers, R., *De arbeidsmarkt voor hoger opgeleiden; ontwikkelingen en vooruitzichten*. Rijswijk, 1984, Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Centraal Bureau voor de Statistiek, *De instroom in het studiejaar 1982/'83 regionaal bezien*. 's-Gravenhage: Staatsuitgeverij, 1985.
- Dulmers, R.J. (red.), *Marketing voor scholen*. Alphen a/d Rijn: Samsom, 1987. Vlaardingen: Nederlands Studie Centrum, 1987.
- Es, M. van, E. van de Weerd, B. Wilbrink, *Arbeidsmarkt Medische Biologie*. Amsterdam: SCO, juli 1988.
- Glebbeeck, A., & Th. Mensen, Opleiding als selectie criterium: een onderzoek onder werkgevers. In Hartog & Ritzen (1986, 129-151).
- Glebbeeck, A.C., De arbeidsmarktpositie van opleidingen. Ontwikkeling en illustratie van een theoretisch model. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 1988, 4 #3, 75-89.
- Grip, A. de, Arbeidsmarktverwachtingen en de keuze voor de economiestudie. *Economisch Statistische Berichten*, 21/11/1984, 1097-1101.
- Grip, A. de, Welke economen willen nog bij de overheid werken? *Economisch Statistische Berichten*, 5-12-84, 1152-1153
- Grip, A. de, J.A.M. Heijke, R.J.P. Dekker, en L.F.M. Groot, De arbeidsmarkt naar beroep in 1992. *Economisch Statistische Berichten*, 29 juni 1988, 617 - 622. a
- Grip, A. de, J.A.M. Heijke, R.J.P. Dekker, en L.F.M. Groot, Arbeidsmarktperspectieven van universitaire studierichtingen. *Economisch Statistische Berichten*, 6 juli 1988, 628 - 631. b
- Groot, J.A. de, & J.C. Siebrand, *De arbeidsmarkt voor algemeen economen*, deel I Studenten oordelen over arbeidsmarkt en opleiding. deel II De mening van werkgevers over algemeen economen en economie-opleiding. deel III Macro-aspecten en confrontatie deelonderzoeken. Erasmus Universiteit Rotterdam, postbus 1738, Institute for Economic Research discussion paper series 1987.
- Hartog, J. To graduate or not? Does it matter? *Economics Letters*, 1983, 12, 193-199.
- Hartog, J., & J.M.M. Ritzen (redactie), *Economische aspecten van onderwijs*. Vereniging van Onderwijs Research. Lisse: Swets & Zeitlinger, 1986.
- Hoger Onderwijs en Onderzoekplan 1988 (HOOP). Gravenhage: Staatsuitgeverij, 1988. (Bijlagen: 1987).

- Hoof, J.J. van -, & J. Dronkers, *Onderwijs en arbeidsmarkt; een verkenning van de relaties tussen onderwijs, arbeidsmarkt en arbeidssysteem*. Deventer: Van Loghum Slaterus, 1980.
- Instituut voor Actuarial en Econometrie, Beroep en opleiding: een enquête onder econometristen. Amsterdam: U.v.A., 1970.
- Joostens, Th. H., & E.P.W.A. Jansen, Kenmerken van hoger onderwijs in de economie; de situatie in Groningen. In Aarts & Wijnen (1985).
- Kodde, J., De rol van de arbeidsmarkt bij keuzen voor hoger onderwijs. In Hartog & Ritzen (1986, 73-86).
- Kotler, Ph., & K. Fox, *Strategic marketing for educational institutions*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1985.
- Kwantes, N.J.M., E.G.H.M. Prevoo, & J.G.L. Thijssen, Beroeps- en functieprofielconstructie als basis voor opleidingen. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*, 1988, 6, 78-91.
- Meijnen, G.W., Nieuwenhuis, A.F.M., & J.L. Peschar (Red.), *Selectie en kwalificatie in het onderwijs*. Lisse: Swets & Zeitlinger, 1987.
- Mensen, Th., & R. Wielers, *Meer bullen dan banen; een onderzoek naar knelpunten op de arbeidsmarkt voor academici*. Groningen: Regionaal Punt Academici, Districtsbureau voor de Arbeidsvoorziening, juni 1986
- Mensen, Th., & Y. van de Burgh, Onderzoek onder recent afgestudeerde economen, juristen, sociologen, psychologen en biologen. Groningen: RION (lopend onderzoek).
- Munday & Davis, *Varieties of accomplishment after college: perspectives on the meaning of academic talent*. American College Testing Research Report # 62, 1974
- Nederlands Economisch Instituut, *De algemeen gevormde econoom in Nederland, een onderzoek naar opleiding en maatschappelijke positie*. Rotterdam: Nederlandsch Economisch Instituut, afd. Algemeen Economisch Onderzoek, juli 1956.
- Nicolas, F., *De arbeidsmarkt voor economen*. Instituut voor Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek van de Katholieke Hogeschool, Tilburg, 1973
- Nicolas, F., *Functies en carrièrepatronen van economen*. Tilburg: Instituut voor Arbeidsvraagstukken, 1971. 2 delen.
- OSA, *Arbeidsmarktperspectieven*. OSA-Rapport 1988. 's-Gravenhage, SDU-Uitgeverij, 1988
- Phillips, Jack J. *Recruiting, training and retaining new employees. Managing the transition from college to work*. San Francisco; Londen: Jossey-Bass; 1987
- Reisinger, R.F. *Arbeidsmarktverwachtingen en overheidsbeleid inzake de stimulering van deelname aan het wetenschappelijk onderwijs*. Amsterdam: SCO, 1986.
- Roe, R.A., *Grondslagen der personeelsselectie*. Assen: Van Gorcum, 1983.
- Roizen, Judith; Jepson, Mark. *Degrees for jobs. Employer expectations of higher education*. Guildford: The Society for Research into Higher Education & NFER-Nelson; 1985.
- Schellekens, H.M.C., P.R.J. Simons en J.E.L. Costongs (redactie), *Rendementsverbetering en studiebegeleiding*. Tilburg: Katholieke Universiteit Brabant, 1988.
- Schut, W. De natte vinger van de arbeidsmarktvoorspellers. *Intermediair*, 1987, 23 # 43, p. 23
- Sternberg, R.J., *The triarchic mind. A new theory of human intelligence*. New York: Viking, 1988.
- Verwayen-Leyh, R.M. *Literatuurverkenning van verdringingsverschijnselen op de arbeidsmarkt voor hoger opgeleiden*. Den Haag: Studiecentrum OTO; 1981
- Weiden, M.J.H. van der, G. Bernaert, & H.C.M. Schellekens (redactie), *Programmadifferentiatie in het hoger onderwijs. Vertrekpunt voor een marktorientatie*. Almere: Versluys Uitgeverij bv, 1987.
- Weinstein, A.G., & V. Srinivasan, *Predicting managerial success of master of business administration graduates*. Journal of Applied Psychology, 1974, 59, 207-212.
- Wilbrink, B. *Arbeidsmarktorientatie voor het Hoger Onderwijs*. In Schellekens, Simons & Costongs (1988, 161-175).

NB: Layout in deze computerfile kan afwijken van enquête zoals destijds bijgesloten in het Economenblad.

LANDELIJKE ECONOMEN-ENQUÊTE

Wilt u bij keuzevragen het cijfer achter het (meest) toepasselijke alternatief, respectievelijk 'ja' achter iedere toepasselijke uitspraak, **omcirkelen** of **aanstrepen** ?

Soms wordt gevraagd het nummer (#) in te vullen van een toepasselijk antwoord in een gegeven *lijst*; dit is zo gedaan om geen herhaalde opsommingen te hoeven geven.

Enkele vragen zijn in de **open** vorm gesteld; bij gevraagde kwantitatieve gegevens kunt u uiteraard volstaan met een schatting. Open vragen die duidelijk niet op u van toepassing zijn, bijvoorbeeld omdat u geen doctoraalexamen economie hebt, kunt u gewoon overslaan.

De antwoordalternatieven kunnen de werkelijkheid niet volledig bestrijken: wilt u bij het aanstrepen van het antwoord 'anders' indien mogelijk een kort aanduiding geven ?

De vragenlijst is anoniem. Het databestand zal door de onderzoekers zorgvuldig worden beheerd: het is niet voor derden beschikbaar tenzij voor secundaire analyses waarbij gegevens over leeftijd, inkomen en woonplaats zijn geglobaliseerd of verwijderd.

N.B. Tenzij anders vermeld, wordt in het volgende onder **econoom** ook **econometrist** verstaan. Ook wie zich in de dagelijkse beroepsuitoefening econoom voelt, maar niet zo is opgeleid, wordt nadrukkelijk gevraagd de enquête in te vullen.

1.	U bent	- vrouw	1
		- man	2
2.	U bent geboren in het jaar	19	

code

# 1	=	lager onderwijs of een gedeelte hiervan
2	=	lager beroepsonderwijs (LTS, LEAO, etc.)
3	=	VGLO, ULO, (M)ULO, 3-jarige HBS etc.
4	=	middelbaar beroepsonderwijs (UTS, MTS, verpleegstersopleiding, horecaschool, etc.)
5	=	MMS, HBS, gymnasium, lyceum, etc.)
6	=	hoger beroepsonderwijs (HTS, kweeks. MO-A of C, hoger kunstonderw., etc)
7	=	kandidaatsexamen wetensch. onderwijs
8	=	wetenschappelijk onderwijs (ook MO-B)
9	=	n.v.t.
10	=	anders, nl:

3.	De hoogste afgeronde opleiding uit de gegeven lijst is	
	- voor uw moeder	#

- voor uw vader #

4. Uw examen middelbaar onderwijs is
- HBS-A	1
- HBS-B	2
- Gymnasium alfa	3
- Gymnasium bèta	4
- VWO of Atheneum, zonder wiskunde	5
- VWO of Atheneum, met wiskunde	6
- n.v.t.	7
- anders, nl.:	8
5. Uw gemiddelde examencijfer voor alle vakken was
- 6	1
- 6,5	2
- 7	3
- 7,5	4
- 8	5
- 8,5 of hoger	6
- n.v.t.	7
6. Over uw middelbaar onderwijs hebt u gedaan (jaren)
7. Het door u behaalde examen in de **economie** is
- het doctoraal examen	1
- het baccalaureaatsexamen	2
- alleen het kandidaatsexamen	3
- geen van deze examens economie	4
8. Hebt u (ev. tevens) een **ander** doctoraal examen behaald of een HBO opleiding voltooid ?
- doctoraal examen, nl.:	ja
- HBO opleiding, nl.:	ja

code

- # 1. Amsterdam (GU / UvA)
2. Amsterdam (VU)
3. Groningen (RUG)
4. Rotterdam (EUR / NEH)
5. Tilburg (KUB / KHT)
6. Wageningen (LUW / LHW)
7. Maastricht (RU Limburg)
8. in het buitenland
9. elders, nl. te
10. n.v.t.

9. U hebt het examen economie **behaald** in #
10. U bent de studie voor dit examen **begonnen** in #
11. Waar zou u **nu** economie gaan studeren, als u weer moest beginnen ? #
12. In uw afstudeerrichting
- de beste	1
economie was de instelling	- één van de beste 2
waar u afstudeerde destijds	- even goed als andere 3

	- minder goed	4
	- geen idee / n.v.t..	5
-
13. In uw afstudeerrichting economie is de instelling waar u afstudeerde **nu**
- de beste	1
- één van de beste	2
- even goed als andere	3
- minder goed	4
- geen idee / n.v.t..	5
-
14. U hebt het door u aangegeven examen behaald in 19
-
15. U hebt over de studie voor dit examen gedaan:
(inclusief eventuele onderbrekingen) (jaren)
(+ mnd.)
-
16. Uw gemiddelde cijfer voor de onderdelen van het door u aangegeven examen was ongeveer
- 6	1
- 6,5	2
- 7	3
- 7,5	4
- 8	5
- 8,5 of hoger	6
- nl.:
- anders	7
- geen idee	8
- n.v.t.	9
-
17. Uw beslissing om te gaan studeren aan de door u aangegeven instelling werd vooral bepaald door
- de ligging dicht bij de eigen woonplaats	ja
- het feit dat vrienden daar ook gingen studeren	ja
- (de) (juist geen) geloofsrichting van deze instelling	ja
- de aantrekkelijkheid van deze universiteitsstad	ja
- de goede naam van deze instelling	ja
- andere reden, nl:	ja
-
18. Bent u lid van een vereniging van afgestudeerde economen ?
- ja	1
- nee	2
-
19. Bent u lid geweest van een studentengezelligheidsvereniging ?
- ja	1
- nee	2

De volgende serie vragen betreffen de hier opgesomde en genummerde afstudeerrichtingen of vakgebieden.

code

# 1	=	<i>economie</i>
2	=	<i>bedrijfseconomie</i>
3	=	<i>algemene (sociale) economie</i>
4	=	<i>accountancy</i>
5	=	<i>fiscale economie</i>
6	=	<i>econometrie of actuariaal</i>
7	=	<i>regionale of vervoers economie</i>
8	=	<i>landbouw economie</i>
9	=	<i>economische sociologie</i>

10 = n.v.t.

11 = andere, nl. :

20. U hebt het doctoraalexamen behaald in de: #

21. Uw huidige functie betreft voornamelijk de: #

22. In uw eerste functie na uw afstuderen was u
in het eerste jaar vnl. werkzaam in de: #

23. Uw scriptie / afstudeeronderzoek betrof de: #

24. Uw stage betrof voornamelijk de: #

25. Welke afstudeerrichting in de economie zou u #
thans vanuit carrière- en arbeidsmarktperspectief #
in het bijzonder aanraden ? (maximaal 3 nummers) #

26. Als u zelf thans opnieuw voor de keuze zou staan,
welke richting in de economie zou u kiezen ? #

27. Als u nu opnieuw voor een academische studie zou
kiezen, zou dat dan (weer) economie zijn ?
- ja 1
- nee 2

*Het is niet doenlijk een opsomming van mogelijke
vakken te presenteren. Wilt u bij de volgende serie
vragen de namen van de vakken zelf invullen ?*

28. Welke zijn de (maximaal 4) hoofd- of keuzevakken
uit uw doctoraal-examen economie die u *destijds*
het meest belangrijk vond?

1

2

3

4

29. Welke overwegingen speelden destijds een rol bij
uw keuze voor deze vakken ?

- nodig voor de functie die u ambieerde ja

- solide basis voor een goede carrière ja

- het betrof de beste docenten in de faculteit ja

- min of meer toevallige omstandigheden ja

- andere vakken waren te moeilijk ja

- de snelste route naar het doctoraalexamen ja

- inhoudelijk boeiend ja

30. Van welke (max.) **twee** (in 28) genoemde vakken
....
hebt u in uw huidige functie nog bijzonder profijt? #

31. Welke **twee** vakken beveelt u economiestudenten
speciaal aan, gezien de arbeidsmarktvooruitzichten,
voor functies zoals door u vervuld ?

(1)

(2)

32. Op welk (deel)vakgebied in het bijzonder hebt u zich niet in de studie maar pas in de uitoefening van uw functie georiënteerd en ingewerkt ?
.....
33. Hebt u na uw doctoraal in het buitenland gestudeerd ?
- nee 1
- ja, nl. te 2
34. Bent u gepromoveerd ?
- ja, nl. in 19 1
- u bereidt een proefschrift voor 2
- nee 3
35. Naast uw studie hebt u een *aanmerkelijk* deel van uw tijd besteed aan
- (bestuurs-) activiteiten in studentenvereniging e.d. ja
- bestuur in de eigen faculteit of instelling ja
- bestuurlijke functie in de samenleving ja
- student- of kandidaatsassistentschap(pen) ja
- kind(eren) krijgen en/of grootbrengen ja
- een baan ja
- andere zaken, nl.: ja
36. Met het oog op zijn/haar toekomstige arbeidsmarktpositie doet de student economie er vandaag de dag naar uw stellige overtuiging verstandig aan
- zo snel mogelijk af te studeren ja
- zo snel mogelijk met goede cijfers af te studeren ja
- activiteiten buiten de studie om te ontplooiën ja
- een basispakket met één specialisatie te kiezen ja
- twee specialismen in het pakket op te nemen ja
- ook andere dan economische vakken te kiezen ja
- meer vakken af te leggen dan minimaal vereist ja
- in de keuze van vakken en stageplaats motivatie voor een bepaald arbeidsveld te laten blijken ja
- vakken te kiezen naar inhoudelijke interesse ja
- vakken bij de beste docenten te kiezen ja
- veel aandacht aan onderzoek / scriptie te geven ja
- vele en goede sociale relaties te leggen ja
37. M.b.t. de militaire dienst geldt voor u
- is vervuld voorafgaand aan de studie 1
- is vervuld tijdens studieonderbreking 2
- is (wordt nu) na de studie vervuld 3
- moet nog worden vervuld 4
- u bent vrijgesteld / buitengewoon dienstplichtig 5
- u bent afgekeurd 6
- n.v.t. 7
38. Als u geen universitair werknemer bent, welke relaties onderhoudt u dan met enige universiteit ?
- met faculteits- / instellingsbesturen ja

- met docenten, bv. over stageaires	ja
- met onderzoekers: collegiale contacten	ja
- met onderzoekers: gezamenlijke projecten	ja
- het volgen van cursussen	ja
- deelname aan congressen / symposia	ja

39. Op welke wijze hebt u na de studie uw *eerste* baan of functie verworven ?
- door de werkgever gevraagd (te solliciteren)	1
- sollicitatie op advertentie	2
- sollicitatie via het gewestelijk arbeidsbureau	3
- via bemiddelingsbureau universiteit / hoge school	4
- via particulier bemiddelingsbureau	5
- sollicitatie op eigen initiatief	6
- via stage of contacten in de studie opgedaan	7
- vanuit werk als student bij dezelfde werkgever	8
- door zelfstandige vestiging	9
- n.v.t.	
- 10
40. Tot welke sociaal-economische categorie rekent u zich?
- zelfstandige	1
- directeur nv / bv	2
- werknemer	3
- ambtenaar	4
- trendvolger	5
- werkloze	6
- arbeidsongeschikte	7
- gepensioneerde	8
- bijstandsontvanger	9
- anders	10
- nl.:
41. Voor u geldt
- u zoekt <i>geen</i> (andere) betaalde betrekking	ja
- u zoekt <i>wel</i> een (andere) betaalde betrekking	ja
- u staat ingeschreven bij het gew. arbeidsbureau	ja
- u hebt de afgelopen twee jaar gesolliciteerd	ja
42. Hoeveel maanden lagen er tussen het afleggen van uw doctoraalexamen en de feitelijke indiensttreding bij uw eerste functie ? (mnd)
43. Hoeveel verschillende werkgevers heeft u, na uw afstuderen, tot en met de huidige / laatste werkgever gehad ?
44. Hoe vaak is uw loopbaan langer dan één maand onderbroken geweest door werkloosheid, ziekte of studie ?
45. Hoeveel jaren werkt(e) u bij uw huidige / laatste werkgever / eigen bedrijf ?

46. Aan hoeveel personen geeft u *rechtstreeks* leiding (d.w.z. op het naast-lagere hiërarchische niveau) ?
47. Hoeveel van deze personen zijn academici ?
48. Wilt u aangeven tot welke personeelscategorie u behoort?
- op hoogste niveau leidinggevend, hoogleraar 1
 - hoger leidinggevend en stafpersoneel 2
 - overige hoger personeel 3
 - middelbaar leiding gevend en stafpersoneel, onderzoeker, leraar 4
 - overig personeel 5
49. Bent u in uw huidige / laatste functie betrokken bij de werving van economen ?
- nee 1
 - soms 2
 - regelmatig 3
 - n.v.t. 4
50. Een functie zoals de uwe **kan** worden vervuld door iemand met **tenminste**
- VWO
- 1
- VWO en relevante bedrijfservaring 2
 - een H.E.A.O. of vergelijkbare *HBO* opleiding 3
 - een andere **academische** opleiding 4
 - een **willekeurige** afstudeerrichting economie 5
 - een **verwante** afstudeerrichting economie 6
 - **uitsluitend** uw afstudeerrichting economie 7
51. Als voor een functie als de uwe iemand wordt aangetrokken, is een minimale post-doctorale ervaring vereist van (jaren)
52. Gezien uw opleiding, ervaring en capaciteiten
- zou u een zwaardere functie aankunnen 1
 - hebt u een functie van passend niveau 2
 - zou een minder zware functie eigenlijk beter zijn 3

bedrijfssectoren nijverheid

code

- # 1 = landbouw en visserij
- 2 = industrie
- 3 = bouw & installatie bedrijven
- 4 = openbare nutsbedrijven

zakelijke diensten

- 5 = handel
- 6 = horeca
- 7 = transport & communicatie
- 8 = bankwezen
- 9 = verzekeringswezen
- 10 = accountantskantoor
- 11 = adviesbureau

12 = overige zakelijke dienstverlening

overige dienstverlening

13 = universiteit

14 = overig onderwijs

15 = wetenschappelijk onderzoek

16 = gezondheidszorg

17 = sociale verzekeringen

18 = sociaal-culturele instellingen

19 = overige rijksdiensten

20 = overige lagere overheden

21 = overige niet zakelijke dienstverlening

22 = n.v.t

53. Uw **huidige** (laatste) functie is in een onderneming
of instelling in de bedrijfssector met nr. #

54. idem voor uw **eerste** functie na afstuderen als
dit niet uw huidige functie is #

55. Als u dat zou willen, denkt u - ja 1
binnen korte tijd elders een - nee 2
betrekking te kunnen verwerven?
Zo ja, in welke bedrijfssector zou dat zijn ? #

56. Hoeveel personen werken er - 1 tot 9 1
in uw bedrijf of instelling ? - 10 tot 49 2
(dus niet alleen in de vestiging - 50 tot 99 3
of afdeling) - 100 tot 499 4
(ev. waar u het laatst werkte) - 500 tot 2500 5
- meer dan 2500 6

57. Wilt u bij onderstaande technieken, vaardigheden en
eigenschappen telkens het belang ervan aangeven voor
de dagelijkse uitoefening van uw huidige functie,
opgevat **als kenmerk van de functie ?**

belang

enig redelijk groot

kennis & technieken ('hulp-wetenschappen')

wiskunde	1	2	3
statistiek	1	2	3
informatica	1	2	3
wiskundige modellen	1	2	3
onderzoekmethodologie	1	2	3
didactiek	1	2	3

algemene **vaardigheden:**

schriftelijke	1	2	3
mondelinge	1	2	3
communicatieve (uitleggen bv)	1	2	3
beheersing vreemde talen	1	2	3
onderhandelings-technische	1	2	3

leidinggevende	1	2	3
organisatorische	1	2	3
sociale ('contactuele')	1	2	3
persoonlijke eigenschappen , houdingen, capaciteiten:			
kritische instelling	1	2	3
initiatieven kunnen nemen	1	2	3
onder tijdsdruk werken	1	2	3
zelfstandig werken	1	2	3

58. Was uw voorganger in uw huidige / laatste functie een econoom ?
- ja 1
 - er is geen voorganger, de functie is nieuw 2
 - nee 3
 - n.v.t. 4
59. Zal uw (eventuele) opvolger een econoom zijn ?
- ja, waarschijnlijk wel 1
 - nee, de functie wordt (dan) opgeheven 2
 - nee 3
 - n.v.t. 4
60. Het hoofdbestanddeel van uw **periodiek** inkomen bestaat uit
- loon, salaris 1
 - winst, honorarium 2
 - pensioen, uitkering 3
 - rente, dividend, e.d. 4
 - toelage, beurs, e.d. 5
61. Dit hoofdbestanddeel bedraagt (*naar keuze* per jaar *of* per maand invullen)
- per **jaar** (incl. extra's) (**bruto** in 1000 gld)
 - idem (**netto** in 1000 gld)
 - of* - per **maand** (**bruto** in gld)
 - idem (**netto** in gld)
- Indien van toepassing invullen:
- aantal maanden is anders dan 12 , nl:
 - vakantiegeld is anders dan 8 %, nl.: (%)
 - u ontvangt tantième, nl.: (%)
 - u ontvangt beloning voor overwerk, nl.: (%)
62. Uw **overig** inkomen is (naar keuze als percentage van bruto periodiek jaarinkomen *of* als aantal guldens)
- uit arbeid (% *of* gld)
 - uit andere bronnen (% *of* gld)
63. In uw huidige (belangrijkste) betaalde functie werkt u
- per week contractueel (uur)
 - per week in feite (uur)
64. U hebt andere betaalde werkzaamheden, per week contractueel (uur)
65. Zo u een partner hebt (in uw huishouden), en uw partner verricht betaalde arbeid,

dan is dit gemiddeld over 1987

- per week contractueel (uur)
 - per week in feite (uur)
 - met netto jaarinkomen (in 1000 gld)
66. U voert uw huishouden - alleen 1
- met een partner 2
67. Hoeveel kinderen behoren tot uw huishouden ?
68. Indien van toepassing: de leeftijd van het oudste
(inwonende) kind is
69. U gaat naar uw werk - auto 1
hoofdzakelijk per - openbaar vervoer 2
- fiets 3
- anders 4
70. De afstand wonen - werk bedraagt voor u (km)
71. De eerste *twee cijfers* van uw postcode
zijn (voor buitenland **00** invullen)
72. Uw reiskostenvergoeding voor woon-werk
verkeer is per maand (gld)
73. Het aantal personenauto's in uw huishouden is
- van de zaak of geleased
- nieuw gekocht
- tweedehands gekocht
74. U woont in een - huurhuis 1
- eigen woning 2
75. De maandlast (hypotheek*rente* of huur) is (gld.)
76. Indien van toepassing: het rente*percentage*
voor uw hypotheek is nu (%)
77. U hebt *thuis* een PC (Personal Computer)
- van de zaak, type ja
- privé type ja
78. U hebt op uw *werkplek*
- een PC, type ja
- een terminal ja
79. U bent van plan in 1988 te kopen een
- (andere) eigen woning - - - ja
- nieuwe auto - - - ja
- tweedehands auto - - - ja
- personal computer, type
ja
80. Welke sport(en) beoefent u - voetbal ja
- hockey ja
- tennis ja
- golf ja

	- wintersport	ja	
	- zaalsport	ja	
	- watersport	ja	
	- denksport	ja	
nl.:	- andere	ja	
	- geen	ja	
-
81.	U hebt bij de laatste Tweede Kamer verkiezingen gestemd:	- CDA	1
		- PvdA	2
		- VVD	3
		- D66	4
		- SGP / GPV / RPF	5
		- PPR / PSP / CPN	6
		- overige	7
		- niet	8
		- weet ik niet meer	9
		- vul ik niet in	10
-
82.	Meestal leest u het Economenblad	- vrijwel geheel	1
		- ten dele	2
		- alleen de agenda	3
		- u bladert het door	4
		- in het geheel niet	5
-
83.	De advertenties in het Economenblad bekijkt u	- vrijwel altijd	1
		- meestal	2
		- soms	3
		- vrijwel nooit	4
-
84.	Als medium om vacatures voor economen te adverteren vindt u het Economenblad	- zeer geschikt	1
		- redelijk geschikt	2
		- weinig geschikt	3
		- ongeschikt	4
-
85.	Een redelijke prijs voor een jaarabonnement op het Economenblad vindt u	(gld)	

Hoe wordt u op de hoogte gebracht van de uitkomsten van het onderzoek? In de loop van 1988 zullen in een artikel in het Economenblad de enquêteresultaten worden besproken; de volledige rapportage is na juli 1988, onder vermelding van 'economenenquête', te bestellen bij de

Stichting Centrum voor Onderwijsonderzoek
van de Universiteit van Amsterdam (SCO)
Grote Bickersstraat 72, 1013 KS Amsterdam

De vragenlijst kunt u zonder portokosten in de bijgesloten antwoordenvolp verzenden, liefst eind december of begin januari. Wilt u bij verzending **buiten Nederland** de antwoordenvolp zelf frankeren ?

De onderzoekers danken u voor uw medewerking,
Prof. Dr. J. Hartog (FEW / FEE)

Dr. J. G. Odink (LSE)
 Drs. H. Oostendorp (FEW / FEE)
 Drs. B. Wilbrink (SCO).

codelijst vakken

2. bedrijfseconomie	toegepaste bedrijfseconomie	bedrijfshuishoudkunde	economische
problemen midden- en kleinbedrijf	industriële economie	kwantitatieve bedrijfseconomie	
21 kostencalculatie	leer kostprijs	waarde en winst	kosten en winst
	kosten/kostprijs		kostprijs en resultaat
22 bedrijfsplanning	strategische planning		
23 organisatie	organisatiekunde	projectwerk	organisatie en leiding
organisatie	BOAV	macht en conflict	logistiek
24 financiering	financiering van de onderneming	externe berichtgeving	interne
jaarverslaggeving	balansleer	beleggingsleer	financiële vakken
25 marktbeleid en -onderzoek	commerciële (bedrijfs-)economie	verkoop	financiering en belegging
	marktanalyse	consumentengedrag	commerciële zaken
	bedrijfskundige vakken	marketing (management)	reclame
26 bedrijfskunde	bedrijfskunde	bedrijfseconomie met rechten	
27 rest	warenkennis	bedrijfsmechanisatie	technologie
3 algemene -, sociale economie	staathuishoudkunde	theoretische economie	economisch onderzoek
31 geld-, krediet- en bankwezen	kapitaalmarkttheorie	monetaire theorie	bankwezen
32 macro economie	economische politiek	sociologische economie	conjunctuur
economie			marxistische
33 internationale economische betrekkingen	internationale economie		
34 welvaartstheorie			
35 micro economie	inkomensverdeling	prijstheorie	arbeidseconomie
36 openbare financiën			markttheorie
37 economie van de centraal geleide volkshuishoudingen		economische organisatievormen	
4 accountancy			
41 informatica	bestuurlijke informatica	AIV	automatisering
42 boekhouden	bedrijfsadministratie		gegevensbanken
43 administratieve organisatie	bestuurlijke informatieverzorging	controleleer	management accounting
	BIVIT		
45 simulatie	beslissingsondersteunende systemen		
5 fiscale economie	51 belastingrecht	52 arbeidsrecht	53 staatsrecht
54 bestuursrecht	55 recht (andere)		
6 econometrie			
61 kwantitatieve economie, wiskundige economie	62 actuariaat		
63 statistiek	waarschijnlijkheidsrekening	statistische analyse	
64 operations research	besliskunde	bedrijfseconometrie	goederenbesturing
65 wiskunde	numerieke wiskunde	financiële rekenkunde	
7 meso economie			
71 regionale economie	regionaal onderzoek		
72 economische geografie	74 planologie	75 externe organisatie	
76 bouwconomie	77 verkeers- en vervoerconomie		

78 sectoren	verzekering	gezondheidszorg	gezinseconomie
8 landbouw en ontwikkelingseconomie			
81 ontwikkelingseconomie	oosterse economie ontw. programmering wereldeconomie		
82 landbouweconomie	agrarische economie		
9 economische sociologie			
91 sociologie	politicologie	culturele anthropologie	
92 economische geschiedenis			
93 filosofie	wetenschapsfilosofie	sociale filosofie	ethiek
94 onderwijskunde	pedagogiek	bedrijfspsychologie	didactiek
95 geschiedenis van het economisch denken	dogmengeschiedenis	methodologie	
96 psychologie	sociale psychologie	arbeids- en organisatieps. bedrijfspsychologie	
97 bestuurskunde	98 milieueconomie	milieukunde	

Workshop

DE ARBEIDSMARKT EN HET CURRICULUM VAN DE STUDIE ECONOMIE

verslag: Ben Wilbrink, SCO.

Dinsdag 21 maart 1989, Sonesta Hotel Piet Heinzaal.

Dit beknopte verslag bevat de belangrijke opmerkingen en discussies van de workshop, aangevuld met conclusies (onderstreept) die direct uit het gesprokene voortvloeien. De conclusies/aanbevelingen zijn niet door de voorzitter getrokken, tenzij anders aangegeven, zodat het niet geheel zeker is of de deelnemers zich in het hier geformuleerde kunnen vinden.

Onder voorzitterschap van Prof. Dr. G. de Leve is gediscussieerd door een aantal deskundigen uit het bedrijfsleven en uit de universiteit, de laatste bestaande uit docenten van de faculteit en degenen die hebben meegewerkt aan het onderzoek naar de arbeidsmarkt voor economen. De vertegenwoordigers van het bedrijfsleven (Heineken, Functiemediair, Klynveld Kraayenhof en Co, Berenschot, Kamer van Koophandel Amsterdam) bekleden posities die te maken hebben met recrutering en selectie van hoger geschoold personeel, waaronder veel economen. Tot de toehoorders behoren o.a. de leden van de Facultaire Structuurcommissie.

Het doel van de workshop is een open gedachtenwisseling te houden over de arbeidsmarkt voor economen in relatie tot het studieprogramma in de economie aan de universiteit. De FEE is onder andere geïnteresseerd in aanbevelingen om de studie aan te passen.

STELLINGEN EN CONCLUSIES

Stelling 1a. Bij de werving van economen speelt de universiteit waar de kandidaat heeft gestudeerd wel/geen rol van betekenis.

Stelling 1b. De Universiteit van Amsterdam scoort slechter / beter dan de VU / EUR.

Bij de werving van economen speelt de universiteit waar de kandidaat heeft gestudeerd geen rol van betekenis. 1)

In de beeldvorming doet Rotterdam het wat bedrijfseconomen betreft beter dan andere instellingen, maar men ziet daar geen verschil in kwaliteit van het onderwijs achter.

Men moet natuurlijk niet nalaten te werken aan de beeldvorming van de UvA. Hoe men naar buiten treedt is van belang, de vakinhouden van het onderwijs spelen nauwelijks een rol van

Stelling 2a Het vakkenpakket van de afgestudeerde is wel/niet van belang bij de werving.

2b Het vermogen tot analytisch denken (i.t.t. vakspecifiek denken) van de afgestudeerde is wel/niet van belang bij de werving.

Voor vak-specifieke functies komen afgestudeerden met een overeenkomstige afstudeerrichting het meest in aanmerking. 2)

Voor meer algemene functies is de afstudeerrichting indifferent, maar het gehele pakket moet wel samenhangend zijn.

De mate waarin men een algemeen economische ondergrond heeft (bv. meer: UvA; minder: VU) speelt bij de werving vrijwel geen rol.

Keuzevakken zijn in de werving en selectie inhoudelijk niet interessant, wel als indicator voor belangstelling en houding van de betrokken afgestudeerden. Er zijn in de praktijk geen typische keuzevakken die in de selectie zo negatief scoren dat men de betreffende kandidaat onmiddellijk laat vallen.

Men ziet geen duidelijke koppeling tussen het 'analytisch vermogen' waarover afgestudeerden beschikken, en bepaalde vakken in het studiepakket. (vergelijk conclusie stelling 4a)

De scriptie speelt in de selectie een onduidelijke rol, kennelijk kan men met die informatie niet goed uit de voeten.

Er is een tendens naar generalisme, naar verbreding in studiepakketten. Specialiseren levert een betere positionering op de arbeidsmarkt op, niet alleen voor bijpassende vakspecifieke functies, maar ook ten opzichte van het ruime aanbod van generalisten voor de meer algemene functies. Voor algemene functies is een specialistisch pakket vaak een goede ingang.

Waargenomen verschillen tussen bedrijfseconomen en bedrijfskundigen leiden ertoe dat men voor functies waar beide op kunnen solliciteren een voorkeur voor de econoom heeft.

ad 2c De extra-curriculaire activiteiten (hobbies e.d.) van de afgestudeerde zijn wel/niet van belang bij de werving.

De extra-curriculaire activiteiten van de afgestudeerde zijn van groot belang bij de

werving, zijn belangrijker dan louter academische prestaties in de vergelijking tussen overigens gelijke afgestudeerden.

De waarde die extra-curriculaire activiteiten in het selectieproces hebben is dat zij een indicator zijn dat de betrokkene geen wereldvreemde trekken heeft, zich in de samenleving weet te gedragen.

Het wordt positief beoordeeld wanneer men door extra-curriculaire activiteiten langer over de studie doet, ook in de zin van aanbeveling aan studenten.

Stelling 3 Vanuit de praktijk kunnen we wel/geen aanbevelingen doen voor de inhoud van de studie.

Zo ja, welke?

Zo nee, waarom niet?

Is een regelmatig overleg tussen universiteit en praktijk zinvol?

Vanuit de praktijk worden geen aanbevelingen voor de vakinhoud van de studie gedaan.

Voor de vormgeving van het onderwijs wordt aanbevolen onderwijsmethoden te kiezen waarin sociale vaardigheden en presentatietechnieken een herkenbare plaats hebben.

Over de stage is men van mening dat deze niet verplicht moet zijn, en men accepteert dat hierdoor, en door de grote aantallen studenten voor wie niet allemaal goede stageplaatsen zijn te verwerven, slechts een deel van de studenten een stage zal kunnen doen.

Over de duur van de stage ontstaat het conflict dat de gewenste langere duur, eerder zes dan drie maanden, niet ten koste zou mogen gaan van andere studieonderdelen.

(Vergelijk ook de conclusies m.b.t. extra-curriculaire activiteiten en extra scholingsactiviteiten bovenop de vierjarige eerste fase.)

Samenvattend: Over de vakkenpakketten waarmee economen afstuderen is men tevreden, op het punt van de ervaring en vaardigheden buiten de directe curriculaire leerstof zouden studenten het beter kunnen doen, daarbij geholpen door een passende onderwijsvormgeving.

Stelling 4a. De HEAO-er en de universitaire bedrijfseconoom zijn qua prestatievermogen wel/niet van elkaar te onderscheiden.

4b. Zijn er gevallen waarin de kandidaat perse bedrijfseconoom moet zijn?

4c. Zo ja, wat is de bedrijfseconoom extra waard?

HEAO-ers zijn meer praktijk- en prestatiegericht, geschikt voor operationele functies.

Het analytisch vermogen van de academicus ten opzichte van dat van de HEAO-er is wordt als vanzelfsprekend hoger aangeslagen, met alle consequenties van dien bij de werving en selectie. (vgl. conclusie stelling 2b).

Stelling 5a. De leeftijd van de afgestudeerde is wel/niet van belang

Stelling 5b. Hoe jonger men afstudeert hoe beter.

Stelling 5c. Promoveren is verspilde moeite.

Stelling 5d. Vergelijking tussen de doctorandus oude stijl en de eerste-fase doctorandus. In hoeverre draagt post-doctoraal onderwijs iets bij aan de positionering op de arbeidsmarkt?

In de praktijk van werving en selectie staat men wat huiverig tegenover de heel jonge afgestudeerden: men ziet liever dat de studie aanvullen met andere activiteiten of met extra studie-activiteiten.

Men wil geen langere studie op zich, dus geen herstel van de oude situatie, wel tweede fase opleidingen.

Promoveren is een investering die voor op het bedrijfsleven georiënteerde economen niet

zinnig wordt gevonden.

Over de oudere afgestudeerden, zeg boven de 27 jaar, denkt men genuanceerd, afhankelijk van de redenen waarom men later dan anderen is afgestudeerd.

BEKNOPT VERSLAG VAN DE WORKSHOP

Stelling 1a. Bij de werving van economen speelt de universiteit waar de kandidaat heeft gestudeerd wel/geen rol van betekenis.

Stelling 1b. De Universiteit van Amsterdam scoort slechter / beter dan de VU / EUR.

In contacten met het bedrijfsleven blijkt wel eens dat men voorkeuren heeft, maar daar zit geen lijn in anders dan de achtergrond van degene met wie men spreekt. In het algemeen staat Rotterdam goed aangeschreven. De UvA heeft meer het aureool van de algemeen economen. Het blijft een imago kwestie waar waarschijnlijk geen werkelijke verschillen achter zitten; het zijn idées fixes van het bedrijfsleven. Misschien gaat het meer om persoonlijkheidskenmerken dan om vakinhoudelijke kenmerken.

Rotterdam scoort heel sterk, blijkt uit het onderzoek. We zijn nu juist geïnteresseerd waar dat in zit. Is er inhoudelijk iets aan te wijzen waarin juist Rotterdammers zo goed zouden zijn, of is het alleen beeldvorming zonder dat daar een inhoud achter staat?

Het is beeldvorming. De economische traditie in Rotterdam wekt in den lande vertrouwen, dat is wel een realiteit waar je mee hebt te maken.

Voor de beantwoording van de stelling differentiëren naar bedrijfs- en algemeen economen, dat kan verschil maken.

Inderdaad gaat het vooral om bedrijfseconomen. Gaat het om algemeen economen, dan doet de UvA het in de beeldvorming beter.

Wij zien direct geen verschil tussen universiteiten. Er is wel zoiets als de faam van een hoogleraar, verschillen tussen vakgroepen. Er zijn beslist geen kwaliteitsverschillen tussen de universiteiten.

Er zijn geen werkelijke verschillen bij werving en selectie van economen in het bedrijfsleven, er wordt naar de kwaliteit van individuele gegadigden gekeken, niet zozeer naar de instelling of de hoogleraren die daar achter staan.

Differentiatie in het programma speelt mogelijk een rol, zoals in Rotterdam sterk het geval

is, waardoor afgestudeerden het idee kunnen geven dat ze een heel toegesneden pakket hebben. Zo'n universiteit doet het daarmee beter in de marketing van het eigen product. Het zit hem soms in simpele naamgeving, bv, 'commerciële beleidsvorming' op de Erasmus is zelf marketing.

Er is wel eens gezegd 'je moet geen Amsterdammers nemen want die lopen op gympjes.'

De UvA heeft in het bedrijfsleven nog steeds een beetje het beeld van de Maagdenhuisbezetting, anti-Shell posters, en vooral geen bedrijfsleven binnen de muren. De vraag is dan, hoe market je de eigen universiteit? En daarin heeft de UvA het de laatste decennia toch niet heel erg goed gedaan.

Maar dat is een na-ijlend imago. Rotterdam heeft een sterke bedrijfsleven cultuur, niet alleen de universiteit, maar ook de stad zelf.

Een 'objectief beeld van een universiteit' bestaat niet. Bijvoorbeeld de overheid werft wel op grond van subjectieve beelden die wervingsfunctionarissen over universiteiten hebben. Men zegt wel eens liever een Rotterdammer dan een Amsterdammer te willen hebben, maar vindt tegelijk dat de verschillen irrelevant zijn.

Men moet natuurlijk niet nalaten te werken aan de beeldvorming van de UvA.

Kijk naar je sterke kanten, zoals de algemene economie en de sterke stroom van daaruit naar de overheid, en behoud die in ieder geval. Probeer niet met andere instellingen te concurreren op wat juist hun sterke punten zijn, dan concurrer je met voor jou ongunstige wapens.

Wat zijn volgens u dan de sterke kanten van de UvA

De actuariële wetenschappen, daarin onderscheidt de UvA zich, het zou goed zijn dat verder uit te bouwen.

Zou je als UvA op bepaalde terreinen, bv. de logistiek, bepaalde specialismen moeten creëren?

Zoek het veel meer in de kwaliteit van de hoogleraren, en van de naar buiten tredende bestuurders, in woordvoerderschap, niet in eerste instantie in vakinhoudelijke zaken (waarvan de kwaliteit natuurlijk goed moet zijn).

Bij de werving van economen speelt de universiteit waar de kandidaat heeft gestudeerd geen rol van betekenis. ¹⁾

In de beeldvorming doet Rotterdam het wat bedrijfseconomen betreft beter dan andere instellingen, maar men ziet daar geen verschil in kwaliteit van het onderwijs achter.

Men moet natuurlijk niet nalaten te werken aan de beeldvorming van de UvA. Hoe men naar buiten treedt is van belang, de vakinhouden van het onderwijs spelen nauwelijks een rol.van

Stelling 2a Het vakkenpakket van de afgestudeerde is wel/niet van belang bij de werving.

2b Het vermogen tot analytisch denken (i.t.t. vakspecifiek denken) van de afgestudeerde is wel/niet van belang bij de werving.

Wat mist men in het vakkenpakket van economen?

Dat hangt van de vacante functie af. Als wij een vervoerseconoom nodig hebben, dan moet de kandidaat dat heel breed in zijn pakket hebben zitten, wat daar aan andere vakken omheen zit nemen we dan voor kennisgeving aan. De functie is bepalend, en daarvoor is het vakkenpakket wel degelijk van belang. Naarmate de functie meer specifiek is, bv. een typische staffunctie waar een bepaalde expertise voor nodig is, moet die aantoonbaar verworven zijn. Mensen worden op het vakkenpakket bij specifieke functies gepast, voor algemene functies of onderzoekers functies kun je daar weer makkelijker in zijn.

Bij werving en selectie wegen bepaalde keuzevakken in het pakket nauwelijks mee; bv. het vak marketing wordt inhoudelijk niet als belangrijk aangeslagen, omdat het bedrijf de nodige kennis op dat gebied toch in een cursus van een paar weken zal aanbrengen, en dan gaat het al gauw om andere accenten in die kennis dan zoals de universiteit die legt.

De attitude die blijkt uit de keuze voor een dergelijk vak als marketing kan echter weer wel van belang zijn en positief worden gewaardeerd.

Wordt wel eens naar de aanwezigheid van bepaalde vakken gekeken die niet direct voor de functie van belang zijn, maar die een aanwijzing geven over de mate waarin iemand bv. analytisch heeft leren denken?

Nee, met het onderwerp 'academisch leren denken' en zo ga je wel heel erg ver van de zaak af. Ik zou besluitvorming op basis van dat soort gegevens niet ambiëren.

Als het zozeer een kwestie is van passen op vacante functies, heeft het dan weinig zin om mensen breed op te leiden?

Het pakket maakt zelf weinig uit, als er maar actief en coherent is gestudeerd (geen pretpakket van buiten de faculteit bij elkaar sprokkelen). Bij de meeste grote bedrijven gaat het om kennis die specifiek is voor dat bedrijf en die kennis wordt daar dan ook verworven, niet aan de universiteit.

Bij eerste selectie wordt op andere dingen gelet dan in latere selectieronden.

Is het mogelijk een aantal vakken aan te wijzen die indicator zijn voor het analytisch vermogen van stelling 2b?

'Analytisch denken' is in de studie niet bij te brengen, wel een bepaalde manier van probleembenadering.

Toch heb ik de illusie dat we hier nu juist het wezen van de academische studie raken, dat wij proberen de mensen iets bij te brengen in zelfstandig denken, probleemoplossen.

Bij werving en selectie is dat analytisch vermogen toch niet goed vast te stellen, ook al neemt men bij bedrijven dat woord heel vaak in de mond.

Bij sollicitatiegesprekken speelt het wel degelijk een rol, bv. waar mensen wordt gevraagd te reageren op een voorgelegde casuspositie.

Wat wel is te leren is een goede benadering van bepaalde klassen van problemen, maar dat is nog geen analytisch denken.

Moet de studie specialistischer, uitgesplitst naar specialismen, of juist breder worden?

Er is een tendens naar generalisme, als men maar academisch niveau heeft, managementaspiraties e.d. heeft. Maar het aanbod van generalisten is zo groot dat het meer zinvol is om te specialiseren in de studie, te differentiëren: dat levert een goede positionering op t.o.v. die grote aantallen generalisten. Maak maar een breed aanbod van vakkenpakketten.

Specialistische opleidingen zijn ook voor algemene functies een goede ingang.

Voordat je nieuwe specialistische pakketten gaat creëren moet je toch onderzoek doen naar wat het bedrijfsleven over 10 of 15 jaar nodig heeft. Voordat zo'n nieuwe richting vorm heeft gekregen en mensen afstuderen ben je immers een stevig aantal jaren verder en loop je dus het risico dat op dat moment de belangstelling van het bedrijfsleven al weer anders is gericht.

Komen mensen binnen op specialistische functies en worden het later algemene functies, zoals voor econometristen het geval is?

Een groot aantal (de helft) van in grote bedrijven instromende academici komt meteen in algemene functies terecht (bv. management trainee startfuncties waarin men een aantal jaren mag 'rondkijken').

Neem eens aan dat u een bedrijfseconoom zoekt, realiseert u zich dan dat bedrijfseconomen in het begin van hun studie nogal wat algemeen economische vakken hebben gehad, en zo ja, welke rol speelt dat dan, is dat een plus- of een minpunt? De mate waarin men algemeen economische vakken krijgt loopt in Nederland nogal uiteen, de vraag is dus of meer dan wel minder een bepaalde waardering van u krijgt.

Het is vanzelfsprekend dat het er is, of dat nu veel of weinig is. Bedrijven zijn geneigd de mensen zelf verder te kneden in de richting waarin zij ze willen hebben. Het is maar de

vraag in hoeverre je als universiteit constant moet bezig zijn met het afstemmen van jouw onderwijsprogramma op de eisen van het bedrijfsleven.

Laat de universiteit een eigen koers blijven varen in wat men mensen mee wil geven naar de arbeidsmarkt toe. Hoed u voor de monocultuur die het resultaat kan zijn van al te zeer de oren naar het bedrijfsleven laten hangen.

Laat de universiteit zich niet door de vraag van de dag naar bv. accountancy laten leiden.

De mate waarin men een algemeen economische ondergrond heeft (bv. meer: UvA; minder: VU) speelt bij de werving vrijwel geen rol.

Maar waar let men bij de werving dan wel op? Wij maken ons druk over allerlei dingen waarvan jullie zegen: daar kijken we niet eens naar.

Bedrijfseconomen in de zakelijke dienstverlening en dan zeer specifiek op de accountancy toegespitst moeten bepaalde vakken gehad hebben anders kunnen ze niet in de organisatie werkzaam zijn. Voor bedrijfseconomen in het bedrijfsleven wordt toch wel gekeken of zij enige (het is niet zo belangrijk welke) bedrijfseconomische vakken gedaan hebben.

Universiteiten hebben geen bijzonder overeenkomstige pakketten, die diversiteit maakt werving en selectie op inhouden niet makkelijker. Er is dus geen fijnmazige selectie op een enkel vak.

Is men ook indifferent t.o.v. bepaalde zaken die men per se niet wil, bepaalde vakken in het pakket waarbij men onmiddellijk de sollicitant laat vallen?

(Men zwijgt, het antwoord is dus ontkennend.)

Leest u, bij de laatste selectie, uiteindelijk altijd de scriptie?

Ik moet er niet aan denken.

Ik zou altijd de scriptie lezen.

Naar de scriptie wordt wel degelijk gekeken, in de laatste sollicitatiefase.

Er wordt oppervlakkig naar de scriptie gekeken (inhoudsopgave, structuur e.d.)

U weet toch dat de docent die inhoudsopgave maakt?

Het onderscheid bedrijfseconoom - bedrijfskundige, hoe maakt u dat bij functies waar beide voor in aanmerking komen?

Er zijn grote verschillen, ook naar functies waarin zij worden geplaatst. Bedrijfseconomen zijn voor staffuncties, niet voor middlemanagement functies.

Voor functies waar beide op zouden passen heeft de bedrijfseconoom de voorkeur, omdat bedrijfskundige zaken makkelijker zijn bij te leren dan bedrijfseconomische.

Is een deel van de markt voor bedrijfseconomen verloren gegaan aan bedrijfskundigen?

Is er een verschil tussen technische bedrijfskunde (UT, TUE) en anderen?

De 'technische' worden meer gevraagd voor functies op het gebied van de logistiek, operationele en procestechnieken. De 'anderen' zijn meer generalisten, missen het technische vleugje. Bij bedrijfskundigen kijk je meer naar het vakkenpakket en naar affiniteiten dan bij economen.

Voor vak-specifieke functies komen afgestudeerden met een overeenkomstige afstudeerrichting het meest in aanmerking. ²⁾

Voor meer algemene functies is de afstudeerrichting indifferent, maar het gehele pakket moet wel samenhangend zijn.

Keuzevakken zijn in de werving en selectie inhoudelijk niet interessant, wel als indicator voor belangstelling en houding van de betrokken afgestudeerden. Er zijn in de praktijk geen typische keuzevakken die in de selectie zo negatief scoren dat men de betreffende kandidaat onmiddellijk laat vallen.

Men ziet geen duidelijke koppeling tussen het 'analytisch vermogen' waarover afgestudeerden beschikken, en bepaalde vakken in het studiepakket. (vergelijk conclusie stelling 4a)

De scriptie speelt in de selectie een onduidelijke rol, kennelijk kan men met die informatie niet goed uit de voeten.

Er is een tendens naar generalisme, naar verbreding in studiepakketten. Specialiseren levert een betere positionering op de arbeidsmarkt op, niet alleen voor bijpassende vakspecifieke functies, maar ook ten opzichte van het ruime aanbod van generalisten voor de meer algemene functies. Voor algemene functies is een specialistisch pakket vaak een goede ingang.

Waargenomen verschillen tussen bedrijfseconomen en bedrijfskundigen leiden ertoe dat men voor functies waar beide op kunnen solliciteren een voorkeur voor de econoom heeft.

ad 2c De extra-curriculaire activiteiten (hobbies e.d.) van de afgestudeerde zijn wel/niet van belang bij de werving.

Het gaat erom dat je geen wereldvreemde mensen aantrekt, daar zijn de extra-curriculaire activiteiten aanwijzingen voor.

Als iemand bv. iets langer over de studie heeft gedaan omdat hij actief is geweest in een studentenvereniging.

Heel nuttig, heel nuttig.

Fantastisch.

De studie een keurslijf persen van vier jaar, waarbij dit soort dingen minder mogelijk zijn, vindt u dus betreurenswaardig?

(meerdere sprekers:) Dat is jammer, ja.

De Leve: Wat langer over de studie doen, met nevenactiviteiten, wordt heel positief beoordeeld.

Door de twee-fasenstructuur hebben die extra-curriculaire activiteiten een extra dimensie gekregen: het rijpingsproces, wat je vroeger in het kader van de studie kon doen, moet de student nu naast de studie doen.

Scoort de snelle student met goede cijfers dan ook negatief?

Bij de selectie van je sollicitanten vallen de 'alleen maar studenten' die wel voorspoedig hebben gestudeerd er toch eerder uit.

Het is ook heel goed wanneer iemand het studentenleven juist uit is geweest, in een broodjeszaak heeft gewerkt en daarmee heeft laten zien dat hij zich in een ander milieu ook weet te gedragen.

Stel je hebt twee studenten die ieder in vijf jaar hun studie hebben gedaan. De ene heeft niet in een broodjeszaak gewerkt en heeft allemaal zevens en achten, de ander heeft wel in een broodjeszaak gewerkt en heeft allemaal zessen. Wie neemt u dan?

Dan neem ik degene die in de broodjeszaak heeft gewerkt.

Naar cijfers wordt dus niet gekeken?

Cijfers spelen in het algemeen geen rol, maar gaat u er niet van uit dat het in de komende jaren ook geen rol zou spelen. Als het aanbod groter is dan de vraag gaat het wel een rol spelen.

Het mysterie wordt steeds groter: u kijkt niet naar cijfers, u kijkt amper naar vakkenpakketten, u leest geen scripties, wat doet u nou eigenlijk wel?

(de workshop formuleert hierop geen adequaat antwoord)

De extra-curriculaire activiteiten van de afgestudeerde zijn van groot belang bij de werving, zijn belangrijker dan louter academische prestaties in de vergelijking tussen overigens gelijke afgestudeerden.

De waarde die extra-curriculaire activiteiten in het selectieproces hebben is dat zij een indicator zijn dat de betrokkene geen wereldvreemde trekken heeft, zich in de samenleving weet te gedragen.

Het wordt positief beoordeeld wanneer men door extra-curriculaire activiteiten langer over de studie doet, ook in de zin van aanbeveling aan studenten.

Stelling 3 Vanuit de praktijk kunnen we wel/geen aanbevelingen doen voor de inhoud van de studie.

Zo ja, welke?

Zo nee, waarom niet?

Is een regelmatig overleg tussen universiteit en praktijk zinvol?

Ik heb de indruk dat u niet de behoefte hebt om aanbevelingen te doen, is dat correct?

Niet over de vakken die in het pakket moeten, maar wel over de vorm van de studie, de studiemethoden die men hanteert, het doen teamwork tijdens de studie is heel nuttig, juist omdat die sociale vaardigheden later zo belangrijk blijken. Kunnen presenteren is van belang. Gebrek aan sociale vaardigheden en presentatietechnieken is de klacht uit het bedrijfsleven die uit ons onderzoek blijkt.

Is de stage in een bedrijf van belang?

Waar haalt u de stageplaatsen vandaan?

Dat is een heel probleem. Hoe lang moet een stage duren?

Een stage van drie maanden is kort, er zijn minstens zes maanden nodig.

Men vindt bij de werving het gegeven 'stage' wel van belang.

Voor bij HEAO-ers die direct operationeel werkzaam worden. Voor bedrijfseconomen die eerst in de luwte van een staffunctie komen te zitten is het gedaan hebben van een stage niet van zoveel belang.

De stage hoeft niet per se vakspecifiek te zijn.

De stage moet wel iets met het vak te maken hebben. Het is een hele kwaliteit als de student zelf de stage kan vinden, dat voegt toe aan zijn waarde.

Tan heeft daarin wel gelijk, maar het aantal studenten is nu wel erg groot.

Zes maanden is een groot deel van de studie, welk offer zou u bereid zijn daarvoor te brengen, moet je twee of drie andere vakken eruit gooien?

(Men reageert hier verdeeld op.)

Geen vakken opofferen, de academische kwaliteit van de opleiding moet overeind blijven, de rest leren ze dan later maar.

Zou er meer tijd dan 400 uur aan scripties moeten worden besteed?

Omdat veel economen in hun startfunctie geen begeleiding hebben, is het van belang de scriptieactiviteit en de stage in het studieprogramma te hebben waar hij goed wordt begeleid.

Er is nog niet gesproken over projectonderwijs waarin meerdere cases aan de orde komen. Het onderwijsmodel van Maastricht is dat.

Door die methode is de student sneller geneigd om zich te verdiepen in de problemen, en zich zodanig in te leven in die problemen dat ze beter beklijven, bovendien is dat veel meer motiverend dan de gebruikelijke passieve onderwijsmethoden.

Als een groep Amsterdammers dat onderwijs in Maastricht had gevolgd, zouden zij het ongetwijfeld beter hebben gedaan in vergelijking tot de Limburgse studenten.

Het verplicht stellen van stages leidt tot teleurstellingen. De ervaringen met stages die men op eigen initiatief vindt zijn wel uitstekend.

Het probleem is met de huidige grote aantallen studenten dat lang niet iedereen op die wijze een stageplaats kan veroveren, met uitzondering van specialistische vakken met nog kleine aantallen studenten.

Vanuit de praktijk worden geen aanbevelingen voor de vakinhoud van de studie gedaan.

Voor de vormgeving van het onderwijs wordt aanbevolen onderwijsmethoden te kiezen waarin sociale vaardigheden en presentatietechnieken een herkenbare plaats hebben.

Over de stage is men van mening dat deze niet verplicht moet zijn, en men accepteert dat hierdoor, en door de grote aantallen studenten voor wie niet allemaal goede stageplaatsen zijn te verwerven, slechts een deel van de studenten een stage zal kunnen doen.

Over de duur van de stage ontstaat het conflict dat de gewenste langere duur, eerder zes

dan drie maanden, niet ten koste zou mogen gaan van andere studieonderdelen. Vergelijk ook de conclusies m.b.t. extra-curriculaire activiteiten en extra scholingsactiviteiten bovenop de vierjarige eerste fase.

Samenvattend: Over de vakkenpakketten waarmee economen afstuderen is men tevreden, op het punt van de ervaring en vaardigheden buiten de directe curriculaire leerstof zouden studenten het beter kunnen doen, daarbij geholpen door een passende onderwijsvormgeving.

Stelling 4a. De HEAO-er en de universitaire bedrijfseconoom zijn qua prestatievermogen wel/niet van elkaar te onderscheiden.

4b. Zijn er gevallen waarin de kandidaat perse bedrijfseconoom moet zijn?

4c. Zo ja, wat is de bedrijfseconoom extra waard?

HEAO-ers zijn meer praktijk- en prestatiegericht, geschikt voor operationele functies.

Liever geen academici op operationele posten.

Door de vierjarige opleiding gaat het academische er wel een klein beetje af.

Zijn door de twee-fasenstructuur beide dichter bij elkaar gekomen?

De verschillen zijn kleiner geworden.

De verschillen zijn gebleven. Bij de keuze tussen een HEAO-er met accountancy of een bedrijfseconoom heeft de laatste de voorkeur, die heeft een heel andere manier van benaderen van problemen.

HEAO-ers moeten het qua diepgang afleggen tegen academici, op welk terrein dan ook.

Ze doen het juist weer heel goed in het middlemanagement.

Het groeipotentieel van de academicus zal in het algemeen hoger liggen.

HEAO-ers zijn meer praktijk- en prestatiegericht, geschikt voor operationele functies. Het analytisch vermogen van de academicus ten opzichte van dat van de HEAO-er is wordt als vanzelfsprekend hoger aangeslagen, met alle consequenties van dien bij de werving en selectie. (vgl. conclusie stelling 2b).

Stelling 5a. De leeftijd van de afgestudeerde is wel/niet van belang

(de deelstellingen worden aan het slot gezamenlijk van conclusies voorzien)

Wat noemt u ouderen, wat doet u met ouderen.

.Negenentwintig jaar is te oud om door ons te worden uitgenodigd zeker als daar geen bijzondere extra activiteiten tegenover staan.

Zo'n leeftijdsgrens wordt niet gehanteerd, waarom zou je dat doen?

Bedrijfseconomisch zijn ouderen naar rato minder interessant. Je investering levert bij ouderen over een kleiner aantal jaren profijt.

Naarmate mensen ouder zijn ziet men minder mogelijkheden om mensen in de bedrijfscultuur te integreren.

Probeer in zes jaar af te studeren en er nog zoveel mogelijk naast te doen. Jong afstuderen geeft best problemen bij de instroom, omdat men toch al vrij snel leiding moet gaan geven.

Stelling 5b. Hoe jonger men afstudeert hoe beter.

De Leve: Dat hoeft dus helemaal niet, dingen naast de studie gedaan hebben telt mee. Wat denkt u over uitbreiden van de studie totdat de volle zes jaren op zijn?

De volle zes jaar benutten wordt positief beoordeeld

Stelling 5c. Promoveren is verspilde moeite.

Het hangt van de branche af. In een gewoon bedrijf telt het niet mee.

Wie naar het bedrijfsleven moet worden afgeraden eerst AiO te worden. De investering die de student voor zichzelf doet komt er nooit uit.

Voor een algemeen econoom wordt gepromoveerd zijn positiever gewaardeerd dan voor de bedrijfseconoom.

Een tweede fase studie die goed in de markt ligt is wèl een goede propositie voor studenten.

Stelling 5d. Vergelijking tussen de doctorandus oude stijl en de eerste-fase doctorandus. In hoeverre draagt post-doctoraal onderwijs iets bij aan de positionering op de arbeidsmarkt?

Als beide zich als sollicitant aandienen, kijkt men toch naar wat men persoonlijk in zijn bagage heeft; op die wijze kan de oude stijl student de voorkeur binnenhalen, als al het andere gelijk zou zijn.

conclusies stelling 5:

In de praktijk van werving en selectie staat men wat huiverig tegenover de heel jonge afgestudeerden: men ziet liever dat de studie aanvullen met andere activiteiten of met extra studie-activiteiten.

Men wil geen langere studie op zich, dus geen herstel van de oude situatie, wel tweede fase opleidingen.

Promoveren is een investering die voor op het bedrijfsleven georiënteerde economen niet zinvol wordt gevonden.

Over de oudere afgestudeerden, zeg boven de 27 jaar, denkt men genuanceerd, afhankelijk van de redenen waarom men later dan anderen is afgestudeerd.

noten

1) De conclusie bij stelling 1a is dat bij de werving van economen de universiteit waar de kandidaat heeft gestudeerd geen rol van betekenis speelt. Een technische kanttekening hierbij is dat men in de discussie geen helder onderscheid heeft gemaakt tussen individuele afgestudeerden en de afgestudeerden van de diverse instellingen als groepen. Het is niet onmogelijk dat bij nader onderzoek zou blijken dat EUR afgestudeerden gemiddeld beter uit sollicitaties tevoorschijn komen dan anderen; een dergelijk resultaat hoeft niet in strijd te komen met de vermelde conclusie dat men bij individuele sollicitanten niet is geïnteresseerd in de instelling waar men heeft gestudeerd. Het feit dat geen van de deelnemers heeft geopperd dat afgestudeerden van een bepaalde instelling het in sollicitatieprocedures er typisch beter of slechter afbrengen dan anderen, leidt overigens tot de interpretatie dat men dergelijke verschillen in de eigen selectiepraktijk inderdaad niet waarneemt. De gespreksdeelnemers hanteren geheel vanzelfsprekend het sollicitatiemodel als zij over de arbeidsmarktpositie van afgestudeerden spreken.

2) Het onderzoek bevestigt niet dat voor vak-specifieke functies afgestudeerden met een overeenkomstige afstudeerrichting het meest in aanmerking komen. In de dagelijkse praktijk worden de beslissingen kennelijk toch anders genomen, spelen andere kenmerken en eigenschappen relatief vaak een overheersende rol t.o.v. de gewenste afstudeerrichting.

Stichting Centrum voor Onderwijsonderzoek van de Universiteit van Amsterdam
Grote Bickersstraat 72 1013 KS Amsterdam tel. 020 5550300

ONDERZOEK ARBEIDSMARKT EN CURRICULUM ECONOMIE

AANBEVELINGEN

J. Hartog, J.G. Odink, en B. Wilbrink.
oktober 1989

Het onderzoek en de naar aanleiding van de onderzoekresultaten gehouden workshop leveren een aantal aanbevelingen aan de Faculteit op, de inrichting van het curriculum betreffend.

De aanbevelingen berusten op de uitkomsten van het onderzoek, gerapporteerd in SCO Rapport 198 'Arbeidsmarkt en curriculum economie', en de bevindingen van de workshop, zoals in een afzonderlijk kort verslag vastgelegd.

Bij de inrichting van het curriculum economie spelen twee overwegingen een belangrijke rol:

- (1) de aantrekkelijkheid van onze faculteit voor studenten, en
- (2) de kans dat een afgestudeerde te zijner tijd ook een (aantrekkelijke) baan kan verwerven.

Aanbeveling 1. Er zijn geen aanwijzingen gevonden dat het aanbieden van geheel nieuwe afstudeerrichtingen zou kunnen leiden tot een verbeterde

arbeidsmarktpositie van de aldus afgestudeerden.

De aansluiting van in het onderwijs aangebrachte kwalificaties bij kwalificaties zoals deze voor economische functies worden gevraagd is niet van doorslaggevend belang: er is een sterke uitwaaiering van richtingen tijdens de studie naar andere richtingen als kenmerk van de functies die men blijkt te vervullen. Er is geen 'gat in de markt' waar een nieuwe afstudeerrichting in zou passen. Biedt geen verplicht programma aan van vakinhoudelijke kwalificaties die men in de arbeidsvelden vooral zegt nodig te hebben.

Aanbeveling 2. Het onderwijsaanbod moet inhoudelijk en kwalitatief vooral zijn afgestemd op de inhoudelijke belangstelling van studenten, onder de randvoorwaarde dat studiepakketten herkenbaar blijven als studie economie.

De vanuit inhoudelijke belangstelling gemotiveerde keuze van de student voor een bepaalde richting of specialisatie draagt in de arbeidsmarkt bij aan een sterke positie, ook voor functies die vakinhoudelijk niet naadloos aansluiten. In combinatie met de geconstateerde sterke uitwaaiering van richtingen in de studie naar andere richtingen als kenmerk van de vervulde functies is de conclusie dat niet zozeer de keuze voor een bepaalde richting de arbeidsmarktpositie straks beïnvloedt, alswel het feit of die keuze wordt gemaakt omdat men die vakken boeiend en aardig vindt. Goede aansluiting op de arbeidsmarkt wordt niet in de eerste plaats verkregen door de keuze van goed in de markt liggende vakken en door het behalen van goede academische kwalificaties. Aan een goede arbeidsmarktpositie straks draagt bij dat studiekeuzen inhoudelijk gemotiveerd zijn, en dat men aandacht en activiteiten niet louter tot de studie beperkt.

Aanbeveling 3. Taalvaardigheden en sociale vaardigheden zijn buitengewoon belangrijk, blijkens zowel de enquête als de workshop. Er moet onderzocht worden welke mogelijkheden er zijn om de aandacht voor deze vaardigheden te integreren in het curriculum, en hoe de daartoe benodigde extra docententijd kan worden vrijgemaakt.

Aan algemene functie kwalificaties wordt groot belang gehecht: taalvaardigheden, sociale vaardigheden, en persoonlijke eigenschappen, houdingen en capaciteiten. Dat grote belang betekent niet dat inhoudelijke studieonderdelen vervangen zouden moeten worden door trainingen op algemene kwalificaties, maar de faculteit moet er wel adequate aandacht aan schenken. In de vormgeving van het onderwijs en de gebruikte onderwijsmethoden moeten taalvaardigheden, sociale vaardigheden en presentatietechnieken een herkenbare plaats hebben. Het gaat hierbij uitdrukkelijk om een in het normale curriculum geïntegreerde plaats voor de vorming of het bijhouden van deze vaardigheden.

Er zou een inventarisatie moeten komen van van wat er op het punt van taalvaardigheden binnen het huidige curriculum gebeurt, en welke mogelijkheden er zijn deze vaardigheden beter binnen het curriculum te integreren. Sociale vaardigheden zullen studenten vooral buiten het curriculum moeten opdoen of onderhouden; zij moeten daarin vanuit de faculteit tenminste niet worden gehinderd en zo mogelijk worden gestimuleerd. Persoonlijke eigenschappen onttrekken zich voorsnog aan de greep van het onderwijs, ook al zouden studenten daarin training wensen.

De workshop was tevreden over de vakkenpakketten waarmee economen afstuderen, maar op het punt van vaardigheden buiten de directe curriculaire leerstof zouden

studenten het beter kunnen doen, daarbij geholpen door een passende onderwijsvormgeving. Een stage is waardevol maar niet per sé noodzakelijk voor alle studenten; verlenging van de duur van de stage mag niet ten koste van andere studieonderdelen gaan. De stage is een waardevolle, niet verplichte, gelegenheid tot confrontatie van de eigen vaardigheden met eisen zoals deze in het werkveld aan de econoom worden gesteld.

Aanbeveling 4. De reeds bestaande 'richtingen' accountancy, algemene en bedrijfseconomie zouden als afstudeerrichting geïntroduceerd dan wel duidelijker geprofileerd moeten worden.

Aan de UvA afgestudeerden geven vaak op deze richtingen gestudeerd te hebben, terwijl men in feite toch in de algemene economie is afgestudeerd. Bovendien zou thans aan nieuwe studenten de studierichtingen accountancy en ook bedrijfseconomie sterk aangeraden worden met het oog op de arbeidsmarktsituatie.

Aanbeveling 5. Het faculteitsbeleid moet gericht blijven op het verzorgen van een kwalitatief goede opleiding in de economie, niet meer, en niet minder.

De kwaliteit van de opleiding zit zeker ook in de wetenschappelijke habitus van de afgestudeerden. Van wezenlijk belang is de houding van de afgestudeerden tegenover de complexe problemen waar zij in de beroepspraktijk mee zullen worden geconfronteerd. Het onderwijskundig concept voor de opleiding kan zijn dat economische kennis en vaardigheden een noodzakelijke maar nog geen voldoende voorwaarde zijn voor het vermogen om in deze discipline complexe problemen te kunnen aanpakken en oplossen: in de opleiding zullen zowel de kennis en vaardigheden als het aanpakken van problemen op geïntegreerde wijze aan de orde moeten zijn.

Deze aanbeveling vloeit mede voort uit de bevinding dat bij de werving van economen de universiteit waar de kandidaat heeft gestudeerd, geen bijzondere betekenis heeft. De arbeidsmarktpositie van de afgestudeerde wordt bepaald door individuele capaciteiten etc. in vergelijking tot die van concurrerende anderen. Op de arbeidsmarkt blijft onopgemerkt hoe faculteiten zich vakinhoudelijk profileren. Zo heeft de beeldvorming over de bedrijfseconomische opleiding van de Erasmus Universiteit geen aantoonbare gevolgen voor de arbeidsmarktpositie van individuele afgestudeerden. De kwaliteit van de opleiding is dan niet te zoeken in een profilering op vakinhouden, maar op de persoonlijke kwaliteiten van de afgestudeerden, d.w.z. hun vermogen complexe problemen van economische aard aan te pakken en op te lossen.

Aanbeveling 6. Het kiezen van een verdere specialisatie binnen de gekozen afstudeerrichting kan studenten worden aangeraden wanneer die specialisatie berust op gemotiveerde inhoudelijke belangstelling.

De workshop signaleerde dat opleidingen en studenten vaker kiezen voor generalisme, voor verbreding in studiepakketten. Specialiseren levert echter een betere positionering op de arbeidsmarkt op, niet alleen voor bijpassende vakspecifieke functies, maar ook wanneer voor de meer algemene functies moet worden geconcurrereerd met het ruime aanbod van generalisten. De student die op grond van inhoudelijke aantrekkingskracht een bepaald specialisme kiest, hoeft zich daarbij niet al te zeer belemmerd te voelen door

de waarschijnlijk kleine kans later een op dat specialisme aansluitende functie te vinden.

Aanbeveling 7. Het door de Faculteit starten van een bedrijfskundige richting draagt niet zonder meer bij aan de arbeidsmarktkansen van de student die dan voor deze richting zou kiezen.

Werkgevers geven voor functies die zowel voor bedrijfseconomen als bedrijfskundigen openstaan de voorkeur aan economen. De reden is dat bedrijfskundige zaken voor de econoom makkelijker zijn bij te leren, dan economische zaken voor de bedrijfskundige.

Aanbeveling 8. De kwaliteit dan wel het imago van de bedrijfseconomische opleiding moet worden verbeterd.

De workshop heeft duidelijk gemaakt dat men vooral let op de persoonlijke kwaliteiten van de solliciterende econoom, en slechts in geringe mate op de faculteit. Toch geeft de workshop duidelijk te kennen dat de FEE in kwaliteit achterblijft bij Rotterdam wat de bedrijfseconomie betreft. De respondenten op de enquête geven aan dat zij thans eerder in Rotterdam en minder snel aan de UvA zouden gaan studeren, als zij opnieuw moesten kiezen.

Mede gezien het grote aandeel van bedrijfseconomie in het aantal afgestudeerden, moet worden voorkomen dat potentiële studenten onze faculteit zullen mijden, dan wel in weerwil van de beweringen van de deelnemers aan de workshop toch een ongunstiger uitgangspositie op de arbeidsmarkt zullen hebben.

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK DEN HAAG

Wilbrink, Ben

Arbeidsmarkt en Curriculum Economie / Ben Wilbrink -

Amsterdam: Stichting Centrum voor Onderwijsonderzoek van de Universiteit van Amsterdam;

Amsterdam: Stichting KohnstammFonds voor Onderwijsresearch [distr.] - SCO-Rapport: nr. 198 - Met lit. opg.

ISBN 90-6813-230-X

SISO 340.4 UDC 331.5: (378.225:33)

Trefw: arbeidsmarkt; economen/economen; opleidingen.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit de uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior written instruction of the publisher.

ISBN 90-6813-230-X

Copyright voor de oorspronkelijke uitgave: Stichting Centrum voor Onderwijsonderzoek (SCO)

Latere publicaties

P. Kolkhuis Tanke en A. Vissers (1989). Hoger opgeleiden in de sectoren economie en techniek. Tilburg: Instituut voor Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek (IVA).
Kolkhuis Tanke was op de hoogte van het verschijnen van het onderhavige rapport 198, maar heeft van verwerking ervan in dit overzicht van onderzoeken afgezien.

H. Oosterbeek, W. Groot en J. Hartog (1991). An empirical analysis of college choice and earnings. UvA Sectie Micro-economie. Maakt gebruik van de door Ben Wilbrink Floris van den Berg van Saparoea verzamelde en geschoonde data (Ben Wilbrink, 1989, SCO-rapport 198), neemt niet de moeite de resultaten te vergelijken met die van de analyse in hoofdstuk 7 van rapport 198.

Hessel Oosterbeek, Wim Groot & Joop Hartog (1991) Maakt het uit waar je studeert? Een analyse van verschillen tussen economische faculteiten in Nederland. In J. K. Koppen, H. Stroomberg en M. van der Kamp, Hoger onderwijs en volwasseneneducatie (p. 79-89). Onderwijsresearchdagen '91. Opgenomen in het proefschrift van Hessel Oosterbeek (cum laude). Maakt gebruik van de door Ben Wilbrink Floris van den Berg van Saparoea verzamelde en geschoonde data (Ben Wilbrink, 1989, SCO-rapport 198), neemt niet de moeite de resultaten te vergelijken met die van de analyse in hoofdstuk 7 van rapport 198.

Ben Wilbrink (1994). Arbeidsmarkt en hoger onderwijs: een blijvend problematische relatie. *Tijdschrift voor Hoger Onderwijs*. 12, 24-32. Geeft een overzicht van de inzichten die een reeks arbeidsmarktonderzoeken door het SCO hebben opgeleverd.

Harry van Dalen en Arjo Klamer (1996). **Telgen van Tinbergen. Het verhaal van de Nederlandse economen**. Uitgeverij Balans. Bevat diverse analyses en een reeks interviews, plus een enquête, verspreid onder 1500 economen, met hoge respons, waarvan de resultaten worden gerapporteerd. Nee, hoewel de vragen deels over dezelfde onderwerpen gaan, is er geen vergelijking met dit 1989-onderzoek of eerdere landelijke onderzoeken onder economen.

Wie de vergelijking wil maken, Van Dalen en Klamer hebben eveneens gevraagd naar:

- politieke partij bij Tweede-Kamerverkiezingen 1994
 - sector waarin men werkzaam is
 - hoogst behaalde opleiding
 - in welk vakgebied afgestudeerd
 - in welk jaar afgestudeerd
 - bij welke universiteit afgestudeerd
 - gepromoveerd? en waar?
 - motivering om te promoveren (i.h.b. bedoeld voor de grote groep aio's)
 - welke karakteristieken zijn belangrijk om carrière te maken als wetenschapper
- Het aardigste deel van deze enquête zijn natuurlijk de vragen over hoe men over economische issues denkt, iets dat buiten de scope van het arbeidsmarktonderzoek van 1989 viel.

Rutger Bregman (1 mei 2015). Deze data laten zien hoe de econoom de machtigste wetenschapper werd. *De Correspondent*
<https://decorrespondent.nl/2769/Deze-data-laten-zien-hoe-de-econoom-de-machtigste-wetenschapper-werd/106454205-7ef655ea>

Eric van Damme (2016). Waarom doceren wij ouderwetste economie? [preadvies KVS]
<https://esb.nu/binaries/2002/04/14/vandamme-kvs-preadviezen-161-172.pdf>

<http://www.benwilbrink.nl/publicaties/89ArbeidsmarktEconomie.pdf>